

KROK

3

Ročník 6/2009

Knihovnická
Revue
Olomouckého
Kraje

OBSAH ČÍSLA

PRVNÍ KROK

Úvodník – *Helena Veličková* 1

ROZHOVOR KROKU

Jaký je doopravdy Arnošt Lustig?
– *Helena Veličková* s *Arnoštem Lustigem* 3

KNIHOVNICTVÍ DRŽÍ KROK

O mezinárodní meziknihovní výpůjční službě, tj. o lidech
– *Božena Zdeňková* 7

O KROK DÁL

Muzejní depozitáře v novém kabátě – *Renáta Fífková* 10

Projekt Bohemia, Moravia et Silesia Judaica

– *Prameny k dějinám židů v českých zemích – Pavel Kocman* 13

Kafkovi už tolik nedlužíme – Markéta Mališová 19

Záhada obrazů – Marie Dokoupilová 23

Po stopách Židů na Moravě – Bohumír Kolář 28

Býti Židem:

Olomoucký rodák, architekt Jacques Groag – Pavel Maňák 31

Olomoucký rodák, hudebník Leo Fall – Pavel Maňák 33

Olomoucký rodák, architekt a esejista Paul Engelmann

– *Pavel Maňák* 35

Doma neznámý hrdina světové humanitární pomoci (Karel Sternberg)

– *Marie Dokoupilová* 37

KROK V LITERAUŘE

Židovství v prózách Ladislava Fukse – Erik Gilk 39

„Já to rychle přečtu!“ (vzpomínka) – Michaela Kokojanová 44

Naše doba a my v ní (autorecenze) – Eva Dobšíková 48

Známe Židy? (recenze) – Helena Veličková 50

KROK ZPĚT

Židé ve středověké Olomouci – Štěpán Kohout 52

Hanácký Jeruzalém – Marie Dokoupilová 60

KROK FÓRUM

Polyhymnia se usmívá. O jednom olomouckém festivalu

a jednom olomouckém orchestru – Nela Chládková 63

KROK INFORMUJE

Děti opět píší. Soutěž tvůrčího psaní 65

Listování. Moderní knižní kultura

ve sbírkách Muzea umění v Olomouci 66

REGIONÁLNÍ KULTURNÍ OSOBNOSTI 67

Na obálce: Zdeněk Horák: Prampouch v Uprkově ulici v Prostějově (bývalá židovská část) – pohled ze Žižkova náměstí; nostalgická perokresba (viz str. 44–47). **Doprovodné básně** (str. 32–36): Glosy veršem: kroužení/ Miroslav Holman. Brno, Masarykova univerzita 2009. 47 s.

KROK • Knihovnická revue Olomouckého kraje
Vydává Vědecká knihovna v Olomouci
Ročník 6., číslo 3, vychází čtyřikrát ročně

Vedoucí redaktorka: PhDr. Helena Veličková,
e-mail: velickova@vkol.cz
Odpovědná redaktorka: Mgr. Olga Chmelíčková,
e-mail: olga.chmelickova@vkol.cz

Redakční rada:

PhDr. Renáta Fífková,
e-mail: firkova@vmo.cz

PhDr. Miloš Kvapil,
e-mail: reditel@knihovna.cz
RNDr. Lenka Prucková,
e-mail: pruckova@kmo.cz

Adresa vydavatele a redakce:
Vědecká knihovna v Olomouci,
Bezručova 3, 779 11 Olomouc
Tel.: 585 205 311, fax: 585 225 774
e-mail: redakce@vkol.cz
IČO: 100625

Grafická úprava obálky: Ivana Perůtková
Kresby: Ing. Markéta Otavová
Technická redakce: Petr Jančík
Tisk: Polygrafické středisko
Univerzity Palackého v Olomouci
Biskupské nám. 1, 771 11 Olomouc

ISSN: 1214-6420 (tištěná verze)
1214-648X (elektronická verze)
Registrace: MK ČR E 6450

www.vkol.cz/krok

Uzávěrka čísla: 15. dubna 2009

Vážení čtenáři,

držíte v rukou 3. číslo KROKu, věnované z převážné části tématu Židů a židovské kultury. Vzhledem k tomu, že KROK má být revue, která prezentuje vedle knihovnických a literárních témat i všechno, co souvisí s lidskou kulturností a kulturami ve smyslu civilizace, je celkem logické, že došlo na samostatné číslo, věnované jedné z nich. Pozoruhodný je spíš ohromný zájem, se kterým jsme se během přípravy čísla setkali. Při tom množství knih, filmů a dalších informací, které už byly vypuštěny do světa na téma holocaustu, bychom mohli tiše předpokládat jisté přesycení židovskými tématy. Opak byl však pravdou. Hlásili se přispěvatelé nejen z Olomouce, ale i z Brna, Prahy, Přerova a Prostějova... A na všechny se ani v tomto čísle nedostalo místa. Je zřejmé, že židovská kultura přesto, že jejích hmatatelných stop zbylo v naší republice i v Evropě jen velmi málo, zůstává stále v povědomí lidí jako ohromné kulturní a duchovní dědictví. Jisté to souvisí s křesťanstvím, které je sice po stránce víry u nás spíš na ústupu, ale svým pozitivním odkazem se během tisíciletí zakořenilo tak hluboko, že ani léta poválečného ateismu je nedokázala vymýtit. A co je zvláště potěšující – křesťané se stále hlásí k svému prvotnímu zdroji inspirace, vzešlé z Izraele, a nejspíš konečně odpustili těm, kteří podle církve „ukřižovali Krista Pána“. Naopak se mnozí cítí neurčitým způsobem zahanbeni, že se na křesťanské půdě uskutečnilo něco tak extrémně nelidského jako holocaust, a projevují vůči židovské kultuře o to větší toleranci a lidské porozumění, jako by se styděli za někdejší pogromy a pronásledování v generacích předků i za ty současníky,

kterí se s duchovní kocovinou z války a holocaustu dodnes „vyrovnávají“ negativním způsobem, totiž jeho popíráním.

Svět se postupně zmenšuje a prolínají se kultury, které ještě ve 20. století byly téměř bez kontaktů. Náboženství a duchovní směry Východu, jako je buddhismus, taoismus, tibetské náboženské systémy, islám i judaismus a další se zabydlují v myšlení mnoha Evropanů a příslušníků euro-americké civilizace. Není pochyb, že takový vývoj urychluje zrání civilizací. Odlišné kultury rozšiřují naše vědomí, obohacují, vyvolávají v nás nové otázky a vyzývají k přehodnocování, co je univerzální podstatou skutečného lidství. Možná dojdeme jednou k poznání, že slovo „cizí“ je pouhá iluze těch, kteří znají jen svůj malý dvorek a netroufli si ještě otevřít dokořán oči, když se dívají přes plot. Možná jim naše „židovské číslo“ přinese větší odvahu a zvědavost. V globálním světě ostatně brzy jiná alternativa ani nezbude.

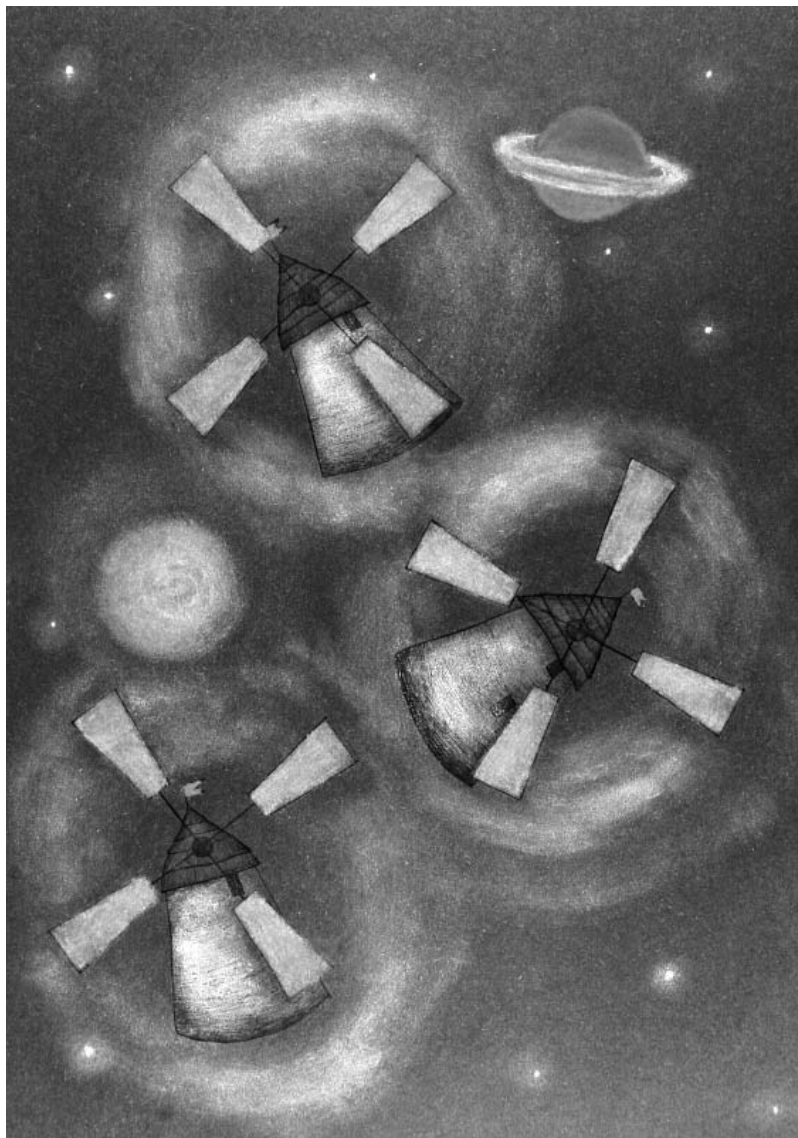
A ještě něčím nás židovská historie a židovský národ stále fascinuje:

Jde o kulturu, bojující permanentně o přežití. Není to zrovna povzbuzující, ale popravdě řečeno, naše kultura se ocitla tak trochu v podobné situaci. V knihovnách se vrší jako oblíbené čtení sci-fi a fantasy literatura, jejíž autoři kalkulují se zánikem euro-americké civilizace, rozvíjejí tragické i optimistické, ale hlavně náramně barvitě představy, co nastane „potom“. Nejsou kupodivu ani příliš v rozporu s tím, co hlásí mnozí vědci – jejich bití na poplach vychází z vize přemnožení druhu, který si říká „lidé“, ale vlastně pořádně neví, co je

podstatným obsahem pojmu „lidskost“. Strašidla ekologických katastrof, válek o zdroje, finančních krizí, populačních a antipopulačních excesů nás navštěvují dnes a denně v tisku, rozhlasu a televizi. Kde jsou vlastně hranice, které unese lidstvo, a kde jsou meze únosnosti pro naši zemi a planetu?

Zkusme se inspirovat kulturou, která to všechno zažila a přežila.

Helena Veličková

Boží mlýny

Jaký je doopravdy Arnošt Lustig?

Na to je odpověď zdánlivě těžká, ale v podstatě jednoduchá – stejná, jako je sám pan Lustig. Když přednáší nebo povídá, dovede se náhle a bleskem změnit, vlastně je v něm dvojitý muž – jeden vtipný, zábavný, velkorysý a s pochopením pro každého, druhý přísný a nekompromisní, tvrdý a neznající smilování, když jde o to hájit literaturu, zásady a ideály. Těmi ideály jsou však myšleny opět věci docela prosté a svým způsobem samozřejmé – lidská důstojnost, mravnost, úcta k člověku a jinému lidskému životu. Každého člověka je přece třeba vnímat jako přinejmenším příběh, který je aspoň zčásti, v nějakém časovém úseku jedinečný a zaslouží si pozornost a respekt. A samozřejmě je každý člověk už tím, že s námi sdílí úděl lidství ve vši jeho kráse i ubohosti, nám velmi blízký. Vlastně úděl kteréhokoliv člověka je i naším údělem. Jsme si bližší, než si myslíme. A utrpení jednoho se může kdykoliv rozrůst a přeměnit v utrpení druhého, nás samých nebo nás všech. Vánek z Černobylu přece taky nezná hranice, postihne švédskou vesnici stejně jako českou, vnikne otevřeným oknem do příbytku

strážce majáku, jakkoliv se tento cítil sám, vysoko nad světem, izolovaný a bezpečný.

Pane Lustigu, ačkoliv bojujete s těžkou nemocí, jste stále velice aktivní – většinou na cestách, jinak působíte jako profesor na Washingtonské univerzitě, kde učíte literaturu. Na dvou besedách v Olomouci 18. února 2009 jste většinou vyprávěl veselé příběhy a židovské anekdoty. Vaše myšlenky se často ubíraly ke konečnému cíli s několika odbočkami – začal jste příběh, kousek po začátku vyprávění jste odbočil na související epickou odbočku, z ní se ubíral dalšími větvemi k jiným odbočkám, pak se vrátil

k původnímu, odtud zase k odbočkám, až nakonec jste se definitivně vrátil a dokončil hlavní téma. Pro mě to bylo zajímavé pozorování, jak romanopisec myslí. A samozřejmě z vašeho povídání vyplýval nějaký skrytý význam, smysl, poučení. V čem je vlastně princip literárního tvoření?

Spisovatel je člověk s dvěma očima. Jedním vidí svět tak, jak je, a druhým tak, jakým by si přál, aby byl. Literatura je taková alchymie, kterou ne-

můžete vysvětlit, ale báječně se o ní povídá. Měla by být pravdivější než pravda, to říkal Hemingway. V literatuře se lhát nedá – literatura ob stojí, jen když je pravdivá. Spisovatel se však může mýlit – třeba napíše, že do východu slunce scházely dvě hodiny, když podle pravdy to musely být tři. A jedna věc je pravdě nejbližší, a to je metafora, jak říkal Nietzsche.

Své knížky vydáváte opakovaně a přitom upravujete. Nejste snad spokojen s původním zněním?

Spisovatel, vlastně jakýkoliv umělec, usiluje o dokonalost. Člověk ovšem dokonalosti nemůže dosáhnout – té dosahuje pouze slepice, když snese vejce. To má naprosto dokonalý tvar. U vejce to začíná a s ním to také končí. A kromě toho – Josef Škvorecký mi kdysi poradil, že můžu prodat jednu povídku dvakrát, stačí připsat jedinou větu. Podle autorského zákona je to pak jiná povídka. To je šikovné, vidíte? Ale doopravdy – já chci čtenářům dát to nejlepší, co dokážu. Takže upravuji, ale jsou to stejně jen drobnosti.

Každý, kdo zná váš životopis, žasne nad tím, co může člověk vydržet a přežít. Jak se síla osobnosti nebo to, čemu říkáme silná povaha, druzí s vnímavostí umělce?

Víte, jak to dřív bývalo s bezpečím v uhelných dolech? Horníci mívali v dole v kleci kanárka, který dřív než oni vnímal přítomnost plynu. A když se tam plyn objevil, kanárek v kleci začal křičet. Oni ho slyšeli, rychle vyfárali na zem a tím se zachránili. Spisovatel je takový kanárek. Cítí dřív než ostatní úzkost, že něco zlého přijde nebo už je tu, a že to nebezpečí je veliké. A začne křičet, musí, aby ho druzí slyšeli.

Spisovatel je kanárek... Zdá se mi, že máte rád definice. Co je podle vás člověk?

Židé říkají, že toho je víc: člověk je to, co si o sobě myslí, a také to, jak ho vidí ostatní. A ještě

– jak daleko má od srdce do kapsy a jak dlouho se hněvá.

Co se vám vybaví, když slyšíte slovo spravedlnost?

Řeknu vám příběh: Moje nadřízená, profesorka na Washingtonské univerzitě, za mnou přišla a říkala: Gratuluji vám, máte samé geniální studenty. Už deset let jste nedal jinou známku než jedničku. Já mám ale opravdu báječné studenty, řekl jsem. Jenže ona na to: Pane Lustigu, neříkejte, že za deset let to nemohla někdy být aspoň jedna mínus nebo dvě plus. Tak jsem jí vyprávěl, jak jsem kdysi dělal sám zkoušku z filozofie. Tehdy mi poradili, že mám být oblečený velmi klasicky a slušně – v košili, kravatě a tmavém obleku, stát, dokud si zkoušející profesor nesesedne, a potom si sednout jen na krajíček židle tak, abych nespadol nebo aby se židle nepřekotila. Když profesor žádal můj index – tehdy ještě 12 centimetrů široký a třicet centimetrů dlouhý, prohlédl si fotografii a jméno, jinak tam nic napsáno nebylo. Pak se zeptal: Pane Lustigu, vy jste židovského vyznání? Já na to, že jsem. A pane Lustigu, vy jste byl v Terezíně, Osvětimi a Buchenwaldu? Ano. Tak, pane Lustigu, z filozofie máte jedničku. Tak to jsem vyprávěl americké paní profesorce, a ona mi říkala: Jenže z vašich studentů nebyl nikdo v Terezíně, Osvětimi ani Buchenwaldu. Takže pane Lustigu, známkuje přísně. Ptal jsem se právníka, jaká je definice spravedlnosti, a ten mi řekl: Definice spravedlnosti neexistuje. Co existuje, je definice nespravedlivosti, ale ta je individuální, případ od případu jiná.

Ve filmu o Franzi Kafkovi mě zaujalo jeho doznání, že ani židovství mu nebylo ve chvílích úzkosti oporou.

Ten výrok se týkal dětství Franze Kafky. Židovství není oporou, když je člověku pět nebo osm let. Ale ve dvaceti je to jiné. Oporou židovství je mravnost. Esence mravnosti je povinnost člověka rozpoznat dobré a zlé, správné a nesprávné, spravedlivé a nespravedlivé. To je obsahem pěti knih Mojžíšových ve Starém zákoně. Zbytek jsou komentáře, ilustrace a náboženství. Z Bible mi stačí vzít si ty tři zásady mravnosti. To ostatní jsou příběhy – některé lepší, třeba o Josefovi, některé slabší – třeba o Abrahamovi, který málem zabil svého syna Izáka, protože chtěl prokázat svou odanost Bohu. Ten by se mohl napsat znovu a jinak.

Vy byste snad i z biblických příběhů udělal anekdoty.

Tak já vám jednu povím: Mojžíš se chystal překročit Rudé moře a radil se s Bohem. Ten mu říká: Mojžíši, stavěj lodě, hodně lodí, abys všechny naložil. A Mojžíš říká, nech to na mně, Bože, já žádné lodě nepotřebuju. Jak to, ptá se Bůh. A Mojžíš: Já je převedu suchou nohou. A jak to chceš udělat? Radši si pospěš a postav ty lodě. Mojžíš na to: Nech to na mně, uvidíš, že je převedu suchou nohou. A Bůh povídá: Mojžíši, jestli se ti to podaří, zaručuju ti dvě stránky ve Starém zákoně.

Může člověku literatura dát něco, co mu ani život nedá? Když lidé čtou, poznají něco víc, než když žijí svůj život takřkajíc naplno? Slyšela jsem

názor, že četba je něco jako modlitba a literatura je jakýsi způsob náboženství.

Je to moc hezká, zajímavá a poučná otázka. Literatura, na rozdíl od života, kde o sobě mnoho věcí nevíme, se snaží věci, děje a charaktery domyslet. Život je duha. Půlkruh. Literatura je dokreslení tohoto půlkruhu do jeho celistvosti. Literaturu bychom neměli ani přeceňovat, ani podceňovat. V jednom je literatura jako život. Pomáhá, inspiruje.

Vaše knihy nutí čtenáře přemýšlet, kde jsou obrysy toho, co nazýváme lidská důstojnost. A učí je přijít na to, že člověk bez důstojnosti je méně než zvíře, vždyť i zvířata mívají svoji vážnost. Mám zkušenost, že to leckomu není moc jasné. Myslíte, že na to každý může přijít v běžném životě, aniž by musel projít nějakým peklem, kde pozná hodnotu důstojnosti, až když je degradován na méně než prach pod nohama druhého?

V pojetí ctností se lidé vzájemně liší a zároveň shodují. Pro křesťany je nejvyšší ctností láska, pro židy spravedlnost. Ale láska zahrnuje spravedlnost a spravedlnost zahrnuje lásku. Pro literaturu 20. a 21. století, která zahrnuje zkušenost nejhlubšího ponížení člověka, je nejdůležitější důstojnost, slušnost, ohled člověka k člověku. Literatura se snaží, abychom každý v sobě objevili pro sebe i pro ty druhé Zákon člověka.

Není kámen úrazu v tom, že mravnost není totéž co morálka? Morálka se mění s dobou a v různých kulturách je běžné, co jinde není přípustné – například incest.

To je další zajímavá otázka, která v sobě obsahuje odpověď.

Má lidská krutost v dějinách nějakou pozitivní úlohu? Třeba že lidem pak dějiny poslouží jako zrcadlo sebepoznání? Bez sebepoznání je velmi těžké najít svou cestu a lidsky vyrůst, jak tvrdí filozofové i psychologové.

Všechno, co člověk ví o sobě a o druhých, mu může prospět. Vědět znamená být silnější. V každé zkušenosti je varování i povzbuzení. Naučili jsme se hledat zlo, k němuž krutost patří, mimo sebe i v sobě. Tím člověk roste.

Setkala jsem se s názorem člena Evropského parlamentu, že civilizace válek pomalu končí. Co na to říkáte?

Kéž by měl pravdu!

Rozhovor připravila Helena Veličková

O mezinárodní meziknihovní výpůjční službě, tj. o lidech

Božena Zdeňková

Na to, čím byla a je mezinárodní meziknihovní výpůjční služba (MMVS) ve Vědecké knihovně v Olomouci, chci trochu nostalgicky zavzpomínat, neboť je s ní spojena více než polovina mého pracovního života. Je to moje „srdeční záležitost“ (pokud je srdeční záležitostí to, co děláte rádi). Má dvě etapy: předpočítačovou a počítačovou.

Ta první začala v roce 1983, kdy jsem na tomto místě v tehdejší Státní vědecké knihovně vystřídala po 10 letech skvělou dámu dříve vyučující historii, která se mně kromě praktických poznatků o MMVS snažila (marně) předat něco svých znalostí o Keltech, Hermovi Trismegistovi a provedla mě několikakilometrovou „hanáckou vrcholovou stezkou“ v nadmořské výšce cca 250 m (kdo nevěří, ať tam běží, začíná nad Slatinicemi).

Největším pomocníkem při ověřování informací a zjišťování lokací byly dva zahraniční soupisy lékařských periodik, sešit formátu A4, do nějž se zapisovaly objednávky, a kartotéka objednávek.

Žádosti o výpůjčky a kopie se psaly na psacím stroji zvaném perlička (písmena velikosti perliček se do formulářů hezky vešla) a objednávky se do zahraničí odesílaly podle dvou postupů: a) pošli tam, kde vyšlo, nebo b) pošli tam, kde tento druh odborné literatury shromažďují.

Po dvou letech jsem z MVS odešla a znovu se vrátila po 13 letech. Vstoupila jsem pochopitelně do zcela jiné řeky a zpočátku jsem měla co dělat, abych se neutopila. Místo 2 soupisů časopisů in-

ternet s katalogy největších knihoven jako na dlaní, místo sešitu A4 databáze, „perličku“ (dodnes pietně stojící za mými zády) vystřídala tiskárna.

Práce s internetem, s OPACy a vyhledávači doladila zjišťování lokací téměř k dokonalosti a dnes už není mnoho objednávek, které by nebyly odeslány přesně do té knihovny, která žádaný dokument vlastní.

Mezinárodní meziknihovní výpůjční služba je skrytá forma doplňování fondů. Nepracuje s velkými čísly objednávek nebo došlých dokumentů, ale pro čtenáře je zdrojem informací, které by si jiným způsobem stěží obstarali. Tito čtenáři jsou studenti vysokých škol, lidé, kteří po dokončení vysoké školy pokračují v odborné a vědecké činnosti a lidé, kteří hledají informace ne snad pro své koníčky, ale pro své KONĚ. Ti poslední zmiňovaní „svou“ literaturu shromažďují vytrvale celé roky a je mezi i několik čtenářů, jež pamatuji z výše zmíněné předpočítačové éry, tj. z doby před 25 lety. A tak se na mém pracovním stole střídají knihy a články o drogách, lécích, nemocech a operacích, terapii hypnózou, savcích celého světa, chování kukaček, stavbě lodí, historii všeho možného, jazycích atd. atd.

Pátrání po některých dokumentech se speciálními tématy mě občas přivedlo ke korespondenci okořeněné osobní výpovědí. Tak například před několika lety psala naše čtenářka práci o dějinách řádu servitů (řád Služebníků Panny Marie). Hle-

dání jedné z požadovaných knih v knihovnách bylo neúspěšné, a tak jsem se obrátila na vydavatele, jímž byla komunita servitů v Chicagu. Odepsal mi historik a archivář rádu v USA, který požadovanou knihu poslal naší knihovně darem a litoval, že čas mu nedovolil přijet do Čech podívat se do míst, kde rád sídlil a od roku 1994 znovu sídlí (pro zajímavost – jsou to Nové Hrady v jižních Čechách). S naší čtenářkou si vyměnili informace o literatuře k tomuto tématu existující a spokojenost byla myslím všeobecná.

Další milý dopis přišel z Anglie od paní, která dala souhlas se zapůjčením disertační práce svého zemřelého manžela. Vyjádřila své potěšení nad tím, že dílo jejího muže pomáhá další generaci žáků a vzpomněla na návštěvu Olomouce se školním orchestrem své dcery v roce 2001.

Návštěvu naší země zmínil při dopisování o pracovních věcech i norský knihovník z Osla, který zde strávil rok života koncem šedesátých let, a knihovnice z University of Texas v Austinu, jejíž dopis doprovázející dlouho hledaný článek byl psán bezchybnou češtinou, protože rodiče pocházeli z Čech.

Uzavírám své vzpomínání (a někdy i rozpomínání se) a vracím se do přítomnosti.

Mezinárodní meziknihovní služba je služba čtenářům, ať už jsou to čtenáři olomoučtí nebo čtenáři zastoupení mimo olomouckými knihovnami. Každý registrovaný čtenář může využít k odeslání objednávky MVS/MMVS webový formulář, který je na adrese <http://aleph.vkol.cz> pod odkazem MVS/MMVS.

Agenda MVS/MMVS (objednávky z jiných knihoven, tzv. aktivní MVS) pracuje v aplikaci systému Aleph.

Ten kromě jiného umožňuje také:

- „přelévání“ údajů z webového formuláře do systému Aleph, takže není třeba údaje přepisovat
- odesílání formalizovaných dopisů čtenářům k jednotlivým objednávkám – obsah dopisů definuje knihovník podle potřeby
- odesílání objednávek přímo z Alephu, tj. jediným kliknutím. Předpokladem je, že dodavatel (knihovna) je vedena v adresáři dodavatelů a je zde doplněna její e-mailová adresa.

Čtenářům, kteří si chtějí objednat dokumenty ze zahraničí, doporučuji k vyhledání, ověření nebo doplnění údajů Karlsruher Virtueller Katalog – <http://www.ubka.uni-karlsruhe.de/kvk.html> – katalog německých zemí doplněný o národní nebo souborné katalogy mnoha dalších evropských i mimoevropských zemí a německé antikvariáty. Katalog obsahuje knihy, časopisy, staré tisky i digitalizované dokumenty.

Snažíme se čtenářům obstarat vše, co si vyhledají a objednají, neznáme frázi „to nejde“. I tehdy, když objednávka vypadá komplikovaně, volíme variantu „zkusíme a uvidíme“.

Některé objednávky jsou však „odolné“ a jen tak se nedají. Následuje opakované hledání na internetu, v katalogích, korespondování s knihovnicí a se čtenáři kvůli ujasňování si informací, nalezených variant, postupů... A požadavky odolávají třeba i rok (jsou takové dokumenty, na které stojí za to si rok počkat). Pak přijde okamžik, kdy se vyloupne poslední potřebný dílek informace a je vyhráno.

A tak k nám přicházejí knihy a články z Islandu, Japonska, USA, Ukrajiny, Ruska, malých

francouzských nebo italských knihoven, Skandinávie, protože knihovníci po celém světě, alespoň podle mých zkušeností, jsou většinou ochotni vyhovět a pomoci.

Další informace o olomoucké MVS/MMVS najdete na stránkách <http://www.vkol.cz/cs/sluzby/mvs---mmvs/>

Zpráva z daleka

Muzejní depozitáře v novém kabátě

Renáta Fífková

Letos je to již půl století, co Vlastivědné muzeum v Olomouci využívá jako svůj depozitář bývalou **školní budovu jezuitské univerzity** v Denisově ulici 30. Jedná se o trojkřídlou stavbu zbudovanou v letech 1701–1708, jejíž součástí byla mj. stará univerzitní aula. Za duchovního autora architektonického řešení této velkoryse koncipované budovy bývá tradičně považován Giovanni Pietro Tencalla (1629–1702), v poslední době se však uvazuje také o Domenicu Martinellim (1650–1718).

Základní kámen ke stavbě školy byl položen

11. května 1701. Realizace stavby byla svěřena olomouckému staviteli Adamu Glöckelovi († 1706), který předtím pracoval na Hradisku, kde také shodou okolností realizoval starší upravované Tencallové koncepty. Po Glöckelově smrti stavbu dokončil v roce 1708 zřejmě jeho syn Lukáš, jezuitská škola se do ní přestěhovala roku 1710. Autorem kamenických prací, významně dotvářejících monumentální průčelí, se stal olomoucký kameník Václav Render (1669–1733), který pro jezuitu později pracoval na kostele Panny Marie

Budova depozitářů před rekonstrukcí v roce 2005 (Foto: P. Rozsívál)

Budova po rekonstrukci v roce 2008 (Foto: P. Rozsívál)

Sněžné a v koleji. Ná-
stěnnými malbami je-
zuitskou školní budo-
vu zkrášlil Jan Kryštof
Handke (1694–1774),
jedinečné byly ze-
jména jeho fresky
v aule (*auditorium
maximum*) a divadel-
ním sále (*auditorium
comicum*), které se
ve fragmentech do-
chovaly do dnešních
dnů.

Spolu s jezuitským
konviktem (dnešní
Umělecké centrum
UP), budovou koleje
(dnes Vojenský správ-
ní archiv) a kostelem
Panny Marie Sněžné
tvořila školní budova
tzv. olomouckou je-
zuitskou čtvrt' (*Jesui-
tenviertel*). Po zrušení

jezuitského řádu roku 1773 byla využívána c. k.
studijním fondem, od roku 1879 se stal vlastníkem
objektu vojenský erár, jenž se do jeho stavební
historie zapsal velmi nechvalně. Teprve roku 1959
získalo budovu do své správy Vlastivědné muzeum
v Olomouci, které do ní umístilo muzejní sbírky
a část odborných pracoven.

Havarijní stav tohoto barokního objektu,
zapsaného na seznamu nemovitých kulturních
památek, a nedostatečná kapacita depozitářů
s nevhodnými klimatickými podmínkami byly

Fragment figurální fresky J. K. Handkeho (Foto: P. Rozsival)

hlavním důvodem, proč v říjnu 2005 Olomoucký
kraj, zřizovatel Vlastivědného muzea v Olomou-
ci a vlastník budovy, přikročil v rámci projektu
Brána poznání otevřena k jeho kompletní rekon-
strukci. Ta byla dokončena v říjnu 2008, přesně
300 let od výstavby původní jezuitské školní bu-
dovy. Výsledkem tohoto velkorysého počínu,
který si vyžádal náklady 4 856 275 euro a k ně-
muž přispěly také prostředky z tzv. Norského
finančního mechanismu, podporujícího projekty
zaměřené na uchování evropského kulturního

Nové výstavní prostory (Foto: P. Rozsívál)

dědictví, je nová dominanta historického jádra hanácké metropole.

Zrekonstruováno bylo 6 365 m² fasád, které získaly zpět svou původní modro-bílou barevnost, doloženou na obraze F. V. Korompaye z roku 1783, zachycujícím slavnostní vjezd kardinála Troyera do Olomouce. Byl rovněž zrekonstruován krov a položena nová střešní krytina. Kapacita depozitářů vzrostla o 400 m² na celkovou plochu 2 364 m², přičemž byly tyto prostory vybaveny moderním systémem pojízdňích regálů. V budově vznikla nová půdní vestavba, do níž byly umístěny odborné pracovny a kanceláře. V podkroví byly rovněž zřízeny

Pojízdňý regálový systém v depozitáři (Foto: P. Rozsívál)

dvě nové badatelný pro odbornou veřejnost, v suterénu zase dva nové výstavní sály. V nich by mělo v budoucnu nalézt útočiště lapidárium Vlastivědného muzea v Olomouci a také diorama představující unikátní monoxyl – tři tisíce let starý člun nalezený roku 1999 v areálu šterkopískoven u Mohelnice, který je provizorně uložen na nádvoří muzea a dosud nebyl nikdy vystaven. Muzeum tak podstatně rozšíří a ztraktivní nabídku svých stálých expozic, z nichž dvě byly v roce 2005 zrušeny právě v souvislosti s přesunem sbírkových předmětů z budovy depozitářů v Denisově 30 a jejich uskladněním ve výstavních prostorách muzea.

Projekt Bohemia, Moravia et Silesia Judaica – Prameny k dějinám Židů v českých zemích

Pavel Kocman

Každé historické bádání musí vycházet z pramenů, ať již hmotných nebo písemných. K málo prozkoumaným a zároveň v poslední době velmi populárním oblastem naší historie náleží dějiny Židovského obyvatelstva na našem území. Týká se to především písemného materiálu, který nainakmoze leží v archivech dosud bez povšimnutí. Samozřejmě nezačínáme zde úplně od nuly, řada písemností je již dávno známá a řada z nich byla publikována. Ovšem ne vždy úroveň starších prací odpovídá požadavkům dnešní doby. Moderní autoři často také vycházejí z těchto starších publikací, z nichž se tak někdy nekriticky přebírají chyby a omyly v nich otiskované. A v některých případech jsme prostě jen získali nové poznatky, které však mohou měnit pohled na dosavadní stav vědění.

Nadějně začátky výzkumu židovských dějin z počátku 20. století a v meziválečném období byly násilně přerušeny nacistickou okupací a následnou tragédií holocaustu. Tak se dnes historici, zabývající se dějinami Židů, potýkají se základním problémem: Zatím dostatečně neznáme prameny. Některé práce již byly zveřejněny, ale na rozdíl od jiných oblastí českých dějin stále stojíme na počátku. Dalším problémem je také to, že řada pramenů je psána hebrejským písmem, které dnes u nás dokáže přečíst jen několik málo odborníků.

K nejvýznamnějším pracím meziválečného období patří sborníky sestavené historikem a redaktorem Hugo Goldem pro Čechy z roku

1934 (*Die Juden und Judengemeinden Böhmens in Vergangenheit und Gegenwart*) a pro Moravu z roku 1929 (*Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*), které shrnují základní vědomosti té doby o dějinách židovských obcí v obou zemích. Tyto práce jsou již překonané a vyskytuje se v nich také několik omylů a nepřesností, které však, vzhledem k tomu, že k řadě obcí neexistují novější kritické práce, řada autorů přebírá i dnes. Nesmíme opomenout také edice pramenů, především dílo Bohumila Bondyho a Františka Dvorského z roku 1906 (*K historii Židů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 906 až 1620*) a moravskou edici Bertholda Bretholze z roku 1935 (*Quellen zur Geschichte der Juden in Mähren vom XI. bis zum XV. Jahrhundert (1067–1411)*). V letech 1928–1948 (s přestávkou během války) pod vedením prof. Samuela Steinerze (zemřel 1942 v Terezíně) velmi úspěšně působila Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik (Společnost pro dějiny Židů v Československé republice), která vydávala časopis *Jahrbuch der Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechoslovakischen Republik*, resp. *Ročenka společnosti pro dějiny Židů v Československé republice*. V roce 1906 vzniklo Židovské muzeum v Praze, do kterého byly v roce 1942 soustředěny umělecké předměty a archiválie ze zaniklých synagog a Židovských obcí Čech a Moravy. Samotné muzeum bylo během okupace

Bohemia, Moravia et Silesia Judaica

Společnost pro dějiny židů v České republice
Gesellschaft für Geschichte der Juden in der Čechischen Republik

© by Společnost pro dějiny židů v České republice

Záhlaví internetové strany projektu „Bohemia, Moravia et Silesia Judaica“ s pečeti židovské obce v Rousínově ze 17. století.

pro veřejnost uzavřeno. Významné, byť krátkého trvání, bylo působení Židovského ústředního muzea pro Moravsko-Slezsko, které sídlilo v letech 1935–1938 v Mikulově.

Po 2. světové válce nestály dějiny Židovského obyvatelstva v popředí badatelského zájmu, většinou bývali Židé zahrnováni do celkových syntéz nebo do jednotlivých regionálních studií. Rada významných prací také vycházela v zahraničí (např. práce Františka Grause, Laislava Lipschera, Helmuta Teufela aj.). Jediným speciálním pracovištěm u nás bylo tehdejší Státní Židovské muzeum v Praze. Teprve po roce 1989 se Židovskými dějinami začalo zabývat více domácích historiků. Vycházejí nové práce k dějinám jednotlivých Židovských obcí Čech a Moravy, byť rozličné úrovně. Výrazně pokročilo také bádání o holocaustu (Oddělení pro dějiny šoa Židovského muzea v Praze, Tereziánská iniciativa). Židovské muzeum je nadále nejdůležitějším odborným pracovištěm, které se zabývá Židovskými dějinami, a nesmíme opomenout také stálé expozice o dějinách Židů v českých zemích, především v pražských synagogách Maiselově, Španělské, Pinkasově a Klausové. Dále je třeba jmenovat také Dokumentační středisko moravského židovství při

Regionálním muzeu v Mikulově a Muzeum Kroměřížska v Kroměříži, které každoročně tradičně první středu v listopadu pořádá konferenci *Židé a Morava*. Přednášky z patnácti úspěšných ročníků této akce obsahují vytištěné sborníky. Obdobné semináře se zaměřením na Čechy začalo v posledních letech organizovat také Židovské muzeum v Praze. Nejbližším významným setkáním bude patrně mezinárodní symposium *Jedinec a obec. Židé v Čechách a na Moravě 1520–1848*, které se bude konat ve dnech 6.-8. října 2009 v Třebíči.

Judaistika se stala také vysokoškolským oborem, dnes je možné ji studovat na Univerzitě Karlově v Praze (hebraistika na Ústavu Blízkého východu a Afriky na Filozofické fakultě a judaistika na Husitské teologické fakultě) a na Univerzitě Palackého v Olomouci (Centrum judaistických studií Kurta a Ursuly Schubertových v rámci katedry germanistiky na Filozofické fakultě).

Bádání o dějinách Židů v posledních desetiletích tedy výrazně pokročilo a objevily se nové publikace. Vedle nejrůznějších monografií zaměřených na konkrétní témata, základní shrnutí židovských dějin v našich zemích představuje kniha Tomáše Pěkného *Historie Židů v Čechách a na Moravě* (poslední vydání z roku 2001). Po-

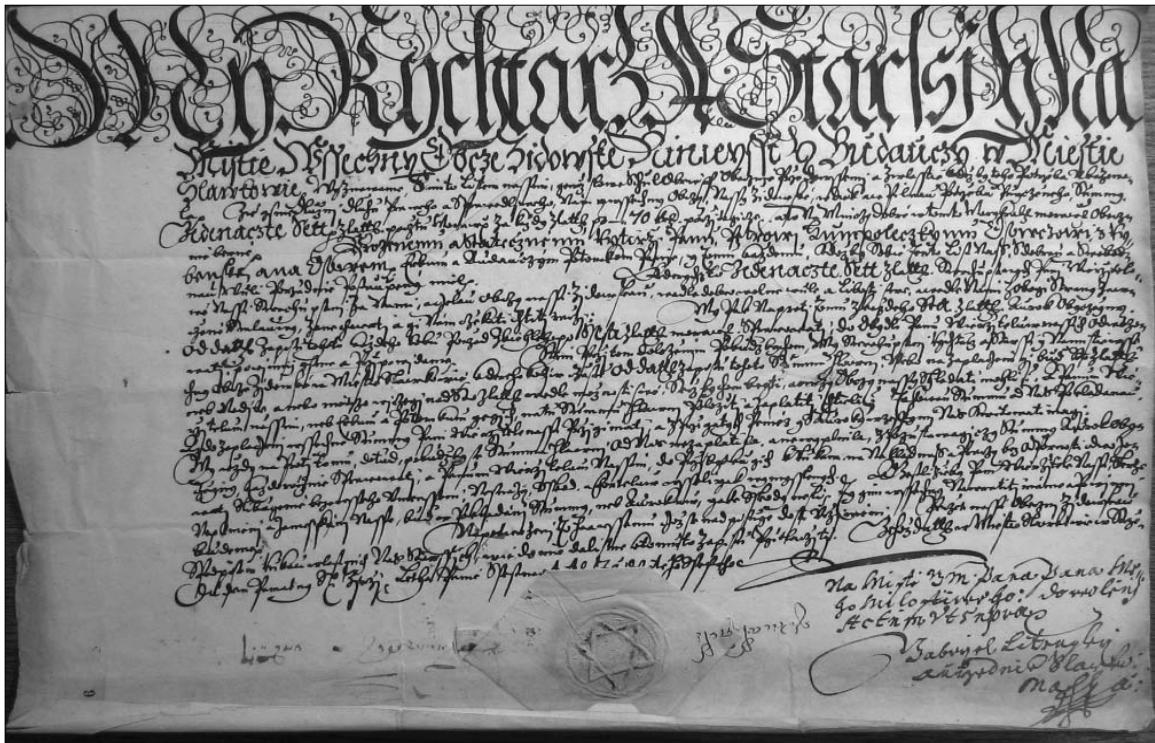
kračuje také vydávání tiskem základních pramenů pro Čechy Národním archivem v Praze, ať už jde například o pokračování edice *Berní ruly* či vydávání dalších edicí jako *Soupis poddaných podle víry z r. 1651*, *Soupis židovských familiantů v Čechách z roku 1783*, *Soupis Židovských rodin v Čechách z roku 1793*. Tyto práce mají nemalý ohlas nejen v řadách odborných historiků, ale také mezi laickými genealogy, kteří pátrají po svých Židovských předcích. K předním odborným časopisům zaměřeným na Židovské dějiny patří sborník *Judaica Bohemiae*, vydávaný Židovským muzeem od roku 1965. Příspěvky jsou v tomto sborníku tištěny v angličtině a němčině (dříve i ve francouzštině a ruštině), proto často nacházejí odezvu v zahraničí, kde jsou dějiny Židovství frekventovaným tématem. Bohužel, snad kvůli této jazykové bariéře, jsou *Judaica Bohemiae* často přehlíženy domácími historiky, a tak je smutné, když se v prestižní syntéze dějin českých zemí z pera renomovaných autorů například dočteme, že k určitému tématu a k určité době nemáme spolehlivé prameny, když tyto byly před lety otištěny právě ve sborníku *Judaica Bohemiae*.

V Německu od počátku 20. století běží projekt *Germania Judaica*, který se zabývá židovskými dějinami a historickými prameny k nim na území bývalé Římskoněmecké říše, kam Němci zařazují i české země. Doposud vydané svazky *Germania Judaica I-III* i s patričními pasážemi k Čechám a Moravě byly dotaženy do roku 1519. Na ně navazuje *Germania Judaica IV*, na němž se v současné době pracuje a který zahrnuje období 1520–1650. V roce 1999 byl jako souputník tohoto projektu zahájen ještě projekt *Austria Judaica*, který vedl Institut für Geschichte der Juden in Österreich

(dnes Institut für jüdische Geschichte Österreichs) se sídlem ve Sv. Hypolitu (St. Pölten) v Rakousku, který svou šíří záběru rozprostřel na země někdejší habsburské monarchie, ovšem časová hranice byla prodloužena až k roku 1670, kdy byli Židé vypovězeni z Vídně a z Dolních Rakous.

Z tohoto podhoubí vyrostl také projekt *Bohemia, Moravia et Silesia Judaica* (dále BMSJ), který si klade náročný cíl, totiž zachytit co možná nejvíce listinného a jiného pramenného materiálu k dějinám Židů v zemích Koruny české, tedy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, v rozmezí let 1520–1670, a poskytnout je formou vědecké edice zainteresované veřejnosti. Projekt BMSJ tedy navazuje na mezinárodní projekt *Germania Judaica IV* (v současné době jej vede Institut židovských studií na Univerzitě Heinricha Heineho v Düsseldorfu) a byl zahájen v létě 1999 jako součást projektu *Austria Judaica*. V letošním roce tedy slavíme desáté výročí od zahájení prací na BMSJ. Koncem roku 2003 musela rakouská strana ukončit financování prací v České republice a BMSJ se osamostatnil. Od roku 2005 pracuje pod vedením nově založené Společnosti pro dějiny Židů v České republice, která sídlí v Brně. Spolupracovníci projektu však nadále udržují profesní kontakty s odborníky v Rakousku a v Německu. Vedoucím projektu BMSJ je Helmut Teufel, který se dlouhodobě se zabývá dějinami Židů v českých zemích. Na jeho popud také BMSJ vznikl a jeho zásluhou přečkal nepřízně osudu, takže se dožil svého desátého výročí.

Územně zahrnuje projekt *Bohemia, Moravia et Silesia Judaica* české země v hranicích k roku 1740. V současné době jsou práce zaměřeny především na Moravu, což je dáno hlavně důvody finančními

Výzkum archivních pramenů přináší občas i dokumenty, které obracejí zažitá klíše vzhůru nohama: Dlužní úpis z roku 1636, kterým si rychtář a starší jménem celé Židovské obce ve Slavkově u Brna půjčují 1 100 zlatých od rytíře Petra Humpoleckého z Rybnénska.

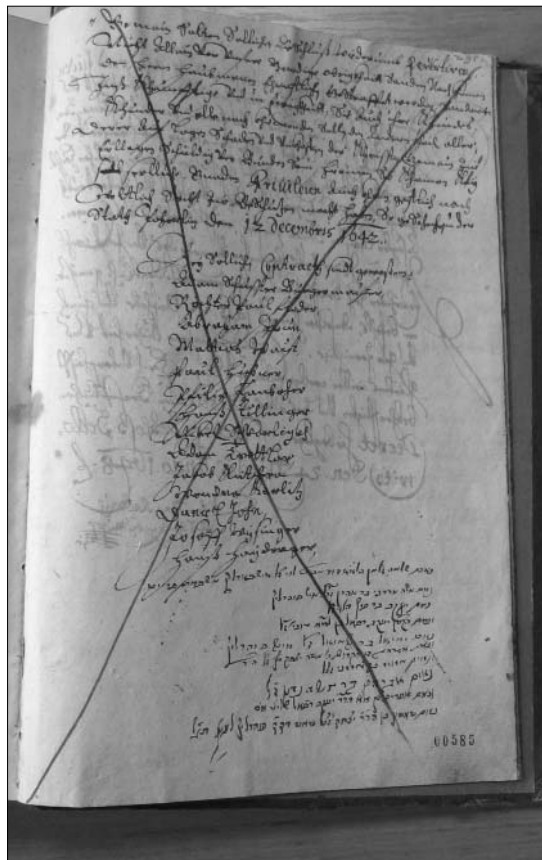
a organizačními. Podařilo se však získat také základní prameny z Čech (především soupisy Židů v českých obcích) a podle možností budou výzkumy vedle moravských pokračovat také v archivech českých a snad i slezských. Archivní výzkum je financován z veřejných zdrojů (příspěvky nadací a granty) a z darů soukromých osob.

Spolupracovníci projektu procházejí jednotlivé historické archivy v České republice a zpra-

covávají všechny prameny z let 1520–1670, které se nějakým způsobem týkají Židů. Je to metoda náročná časově i finančně, ale účinná a po mnoha letech intenzivního výzkumu přináší mnohdy i překvapivé výsledky. Časová hranice projektu vymezená léty 1520–1670 byla převzata z Německa podle projektu *Germania Judaica IV*. Počátek, tedy rok 1520, je stanoven nástupem Karla V. na německý trůn a blíží se našemu tradičnímu

hraničnímu datu, nástupu Ferdinanda I. na český trůn v roce 1526. V Německu je projekt ukončen rokem 1650, v případě Rakouska byl konec posunut k roku 1670 (vypovězení Židů z Vídně), kteréžto datum převzal také projekt BMSJ. Toto datum je pro nás poněkud nešťastné, protože nepředstavuje žádný výrazný mezník jak v obecných dějinách, tak v rámci dějin Židů v českých zemích. Proto je v některých závažnějších případech rok 1670 překračován a zpracovávány jsou i prameny mladší (popř. je obdobně překročen rok 1520 směrem do minulosti). Vhodným časovým mezníkem by byl například rok 1726, kdy byl vydán tzv. familiantský zákon, který výrazně zasáhnul do života Židů v našich zemích. Prodloužit projekt do počátku 18. století je však zatím stěží možné, především kvůli takřka geometrickému nárůstu dochovaných pramenů. Částečně tento dluh pramenné základny vynahrazují plánované soupisy Židů, které Společnost pro dějiny Židů rovněž shromažďuje.

Získané prameny jsou postupně zveřejňovány na internetové straně Společnosti pro dějiny Židů v ČR www.BMSj.eu, která je v provozu od začátku roku 2008. Prameny jsou zpracovány jako vědecká edice s poznámkovým aparátem buď formou plné transkripce nebo jsou z nich přepsány alespoň důležité části. Paralelně se do doprovodné databáze (excelové tabulky) zaznamenávají údaje o všech v pramenech nalezených židovských osobách a nahrazují tak rejstříky. Nalezené prameny v hebrejštině jsou okopírovány, popř. jsou pořízeny jejich fotografie, evidovány a postoupeny specialistům k dalšímu zpracování (přepis a překlad). Obdobně je naloženo s otisky židovských pečeti. Fotografie textů hebrejským

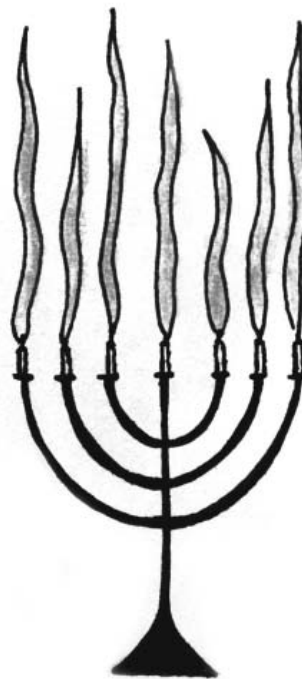
V roce 1642 uzavřely křesťanská a Židovská obec v Pohořelicích dohodu o užívání masných krámů. Dohodu však hejman panství zrušil (a přeškrtnul), protože byla uzavřena bez vědomí vrchnosti.

písmen a pečeti jsou pak součástí edice jednotlivých pramenů. Jedná se především o privilegia, listiny, listy, důležité zápisy v úředních knihách, různé soupisy půdy, urbáře, soupisy poddaných, zápisy z gruntovních knih a podobně, které vedle důležitých poznatků pro historiky o životě Židů v 16. a 17. století a jejich obchodní činnosti, vnitřní organizaci obcí, soužití s křesťany a podobně, přinášejí také údaje ceněné genealogy, z nichž řadu nelze získat odjinud.

V tom ohledu jsou neocenitelné především zmíněné excelové tabulky, které obsahují jméno každého v pramenech nalezeného Žida, povolání, příbuzenské vztahy, jiné vztahy (veřejné osoby jako rabín, rychtář aj., vztahy majitel a nájemník, obchodní vztahy aj.), jeho původ, datum dokumentu a jiné. To se ostatně vhodně doplňuje s jinou výhodou zveřejnění projektu BMSJ na internetu: Možností postupného doplňování pramenů a dalších informací (literatury), doplňování fotografií, zpracovaných hebrejských textů atd. Internet také usnadňuje vyhledávání pojmů a jmen, je v něm možné snadněji publikovat v různých jazykových verzích (prozatím česká a německá), největší výhodou však je okamžitá dostupnost textu po celém světě. Internetová strana má dvě úrovně – veřejnou a placenou. Ve veřejné verzi jsou volně přístupny úvodní texty a doprovodné texty o archivech a archivních fondech, registry jednotlivých pramenů a excelové tabulky. Placená verze umožňuje neomezený přístup k edici všech pramenů. Prostředky takto získané budou opět použity na vyhledávání a publikování dalších pramenů. Dosud jsou k dispozici desítky fondů z 13 archivů a doufejme, že budou přibývat další.

Literatura a zdroje:

- Buňatová, Marie: Projekt „Austria Judaica – Bohemia, Moravia et Silesia Judaica“, *Archivní časopis*, 4, 2003, s. 277–279.
- Buňatová, Marie: Projekt „Bohemia, Moravia et Silesia Judaica.“ *Konzeption – Ziele – Ergebnisse 1999–2003*, *Judaica Bohemiae* XXXIX, 2003, s. 239–309.
- Buňatová, M. – Teufel, H.: Projekt „Austria Judaica – Bohemia, Moravia et Silesia Judaica“. In: *Židé a Morava IX. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 13. listopadu 2002, Kroměříž 2003*, s. 60–66.
- Kocman, Pavel: „Bohemia, Moravia et Silesia Judaica“ – další fáze projektu archivní rešerše a edice pramenů k dějinám Židů v českých zemích v raném věku. – In: *Židé a Morava XIV. Sborník z konference konané v Muzeu Kroměřížska dne 14. listopadu 2007, Kroměříž 2008*, s. 211–222.
- internet: www.BMSJ.eu

Kafkovi už tolik nedlužíme

Markéta Mališová

Franz Kafka (1883–1924), jeden z nejvýznamnějších světových autorů, pražský německy píšící Žid si svoje oficiální místo ve své vlasti musí stále získávat, přestože letos uplynulo již 85 let od jeho smrti. Protiněmecké a protizidovské nálady a komunistická totalita v průběhu dvacátého století způsobily, že Kafka a jeho dílo bylo u nás opomíjeno. Velkou zásluhu na tom, že se stále více dostává do širšího veřejného povědomí, má Společnost a Centrum Franze Kafky, které sídlí v nově rekonstruovaném domě v Praze, v Široké ulici 14 na Starém Městě. Dnes, po téměř dvaceti letech, si tato nevládní a nezisková společnost vydobyla své místo v politickém a kulturním životě.

Společnost, čítající dnes více než tisíc členů z celého světa, vznikla v roce 1990. Jejím „srdcem“ je Centrum Franze Kafky s vlastním nakladatelstvím a knihkupectvím. Přednostním cílem bylo přeložit a vydat Kafkovo souborné dílo a vrátit ho do kulturního kontextu. Loni vyšel poslední svazek třinácti dílů Kafkových spisů. Redakční radu řídil germanista prof. Kurt Krolop. Za tento nakladatelský počín jsme byli nominováni na Cenu Magnesia Litera. Zvítězila Božena Němcová. Jeden z našich obhájců řekl, že tento čin ocení až příští generace. Už aby to bylo! Vydali jsme také spisy Karla Poláčka – dvacet dva svazků, a tak si myslím, že jsme jediné nakladatelství, které po revoluci dokončilo vydání dvojích spisů. Nakladatelství vydává kolem pěti titulů ročně. Jsme zaměřeni převážně na židovskou literaturu. Nejnovější titul se jmenuje *Když se mnou nejsi ty – Wenn du nicht*

bei mir bist, obsahuje 111 německých básní z Prahy. Nádherná výpravná antologie německých literátů počátku dvacátého století. Každá nová kniha je jako právě narozené dítě. Mám z ní velikou radost. Kafka by v ní našel své přátele.

Na rohu Dušní a Věžeňské ulice v Praze jsme postavili v roce 2003 podle vítězného návrhu Jaroslava Róny Kafkovi pomník. Počtem turistů, myslím, dnes konkurujeme Hradčanům. Malý bronzový odlitek dostávají laureáti Ceny Franze Kafky, jediné mezinárodní ceny udělované v České republice. Vývoj Společnosti šel zpočátku velmi rychle a dostávalo se jí finanční podpory například od bank, které byly po revoluci v českých rukou. Napomohlo jistě i porevoluční nadšení. Dnes jsou zástupci bank cizinci, kteří mají o Kafku zájem, ale peníze nám nedají.

V předchozím sídle Centra v Maislově ulici jsme měli finanční problémy kvůli vysokému nájmům. Se starostou Prahy 1 jsme našli zcela zdevastovaný dům v Široké ulici ve dvoře. Kafkovsky skrytý dům vedle Maiselovy synagogy. V roce 2005 jsem začala s projektem rekonstrukce, po jeho schválení jsme získali podporu EU a státu. Rekonstrukce stála 17 miliónů. V roce 2007 jsme se stěhovali. Američtí studenti v čele se Stevenem Hollem, významným americkým architektem, ctitelem Franze Kafky, navrhovali projekt Centra a s nimi přišla začínající architektka Marcela Steinbachová. Do návrhu rekonstrukce se pustila opravdu s vervou. Rozuměli jsme si v představě, jak by mělo Centrum vypadat. Budovu i interiér

jsme chtěli obnovit tak, aby neztratila charisma počátku 20. století, kdy byl dům po asanaci starého židovského města postaven. Myslím, že se nám podařilo zachovat genia loci tohoto místa – vůbec nevnímáte, že jste v turistickém centru města. Je to příjemná „oáza“.

Po vstupu z Široké ulice se ocitnete v knihkupectví, jím projdete do veřejné knihovny s knihami Franze Kafky v několika jazycích i ostatních dobových německých pražských autorů. Využili jsme vysokých stropů, díky nimž architektka navrhla horní ochoz, kam je možné se po kovovém schodišti uchýlit k tichému studiu mezi starými knihami. Tím získal prostor knihovny zvláštní charakter. Záměrně temné místo má svou atmosféru.

Přes dvorek se dostanete do další budovy, která má přízemí s kanceláři a suterén a nahoře ještě terasu, kde pořádáme kulturní akce. V suterénu je menší divadelní sál a unikátní osobní knihovna Franze Kafky, obsahující knihy z jeho vlastní knihovny. Nejsou to přímo Kafkovy exempláře,

Centrum Franze Kafky v Praze

téměř všechna pozůstatost po něm byla vyvezena do Německa, ale německý antikvář Herbert Blank zrekonstruoval Kafkovu knihovnu podle původní, asi 500 svazků. Člověk vidí, co Kafka četl, co měl rád, čím se obklopol, cestopisy, protože rád cestoval, filosofii, své literární současníky, ale také Karla Marxe nebo Vincenta van Gogha. Knihovna je doplněna časopisy Hyperion a Die Fackel Karla Krause, které v té době vycházely.

Často přemýšlím, jak by se Kafka cítil v dnešní době. Zdali by se vůbec prosadil, když se mu to nedařilo ani za jeho života. Našel by v dnešní dravé době svého Maxe Broda? V době tvrdé konkurence i mezi spisovateli? Nebýt Broda, jméno

Kafka by asi nikomu nic neříkalo. Myslíte, že dnes spisovatelé v plné síle chodí doporučovat a přimlouvat se za své vrstevníky? Já jsem se s tím dosud nesečkala. Co by ho trápilo? Asi to, co před sto lety. Existence člověka. Vyšší moc, osud, zápas dobra se zlem, absurdita lidského bytí, neměnná existence věcí kolem nás, byrokrati, hlupáci, extremismus, neonacismus. Musel by pracovat, nechtěl by rodinu, aby mohl psát. Psaní – jediná vášeň pro Kafku, tak jako pro mnoho dnešních umělců.

Jenže „kdyby“ v životě neexistuje. V literatuře možná, tak se raději vrátím k činnosti Centra.

Po spisech se zaměřujeme především na sekundární kafkovskou literaturu i knihy ostatních pražských německých autorů, ale myslím, že tato literatura je už trochu na okraji čtenářského zájmu. Nedávno jsme vydali knihu *Jak porozumět Kafkovi* německého autora Hanse Dietera Zimmermanna.

Nově vydáváme vícejazyčné knihy Arnošta Lustiga řady „O“. První knížka byla *O literatuře* s texty v němčině, angličtině a ve francouzštině. Pak vyšla knížka *O ženách*, tentokrát v češtině. Vydáváme Lustigovy knihy s texty v češtině, angličtině i hebrejštině, které symbolicky mapují jeho domovy. První byl román *Modlitba (A Prayer)*, teď vydáme povídku *Neslušné sny (Indecent Dreams)* ve třech jazycích. Je zajímavé, že o tyto knížky je docela zájem. Ve světě žije mnoho smíšených rodin, kde jeden čte česky, druhý anglicky nebo německy a někdo třeba hebrejsky.

V cyklu *S Kafkou do kina* promítáme v sále zajímavé filmy, pořádáme divadelní představení. Inzerujeme v kulturním přehledu, máme anonce v tisku, v rozhlasu a všichni členové Společnosti dostávají program na půl roku dopředu a samo-

Markéta Mališová, vedoucí Centra

zřejmě informace jsou na našich webových stránkách www.franzkafka-soc.cz.

Míváme večery s hudbou, autogramiády knížek, literární večery. Pořádáme večery cyklu *Holokaust v české literatuře*, uvádíme autory vydané v našem nakladatelství i mimo, vydáváme Arnošta Lustiga. Pořádáme často setkání se spisovatelí PEN klubu, se kterým jsme v loni začali těsněji

spolupracovat. Dole v sále míváme výstavy. Právě probíhá výstava Aleny Laurové, grafičky se soubojem pastelů inspirovaným dílem Franze Kafky.

V plánu máme uspořádat výstavu Karla Cudlína – fotografie z Izraele a židovského města.

Akce *Josefov – Otevřené město Franze Kafky* se odehrává každoročně u pomníku. Jde o letní kafkovské soaré, zčásti přenesené do Centra Franze Kafky v Široké ulici.

Podepsali jsme jako první smlouvu o spolupráci mezi nevládními organizacemi s Argentinou a každé dva roky pořádáme velký festival *Kafka/Borges – Praha/Buenos Aires*: jednou v Praze, jednou v Buenos Aires.

Letos připravujeme na podzim ve spolupráci s Ústavem germánských studií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy konferenci *Pražská německá literatura, známé označení neznámých autorů, splacené a nesplacené dluhy české kultury* o překladech děl Franze Kafky a německých autorů té doby. Konference má ukázat, co bylo přeloženo, co ještě ne, které významné knihy by se přeložit měly.

Každoročně udělujeme Cenu Franze Kafky. Máme mezinárodní devítičlennou jury z celého světa, která se schází na jaře v Praze a vybírá z navržených kandidátů laureáta, který je na podzim slavnostně vyhlášen v Brožíkově sále Staroměstské radnice. Je to velmi prestižní cena, jediná mezinárodní cena udělovaná v České republice. Dvakrát se nám podařilo, že náš laureát dostal v témže roce na podzim ještě Nobelovu cenu za literaturu – bylo to u Harolda Pintera a Elfriede Jelinek. V loni se nám to málem podařilo i s Arnoštem Lustigem. Moc bychom mu Nobelovu cenu přáli. Letos probíhá již devátý ročník. Novým laureátem je Peter Handke.

Dáváme příležitost i začínajícím spisovatelům. Udělujeme už 14 let cenu Maxe Broda pro studenty do dvaceti let, kteří mají za úkol napsat esej. Jsou zadána tři témata. Někteří vítězové minulých ročníků se stali známými spisovateli (Petra Hůlová).

Pro studenty a cizince pořádáme asi hodinovou procházku *Kafkova Praha, Po stopách Franze Kafky*. Začínáme u nás v knihovně, jde se kolem Karlovy Univerzity na Staroměstské náměstí, Železnou a Celetnou ulicí. Návštěvníci se dovědí, kam chodil Kafka do školy, kde měli obchod rodiče, kde co napsal, kam ho otec posílal do nevěstince... o čemž se se zájmem mluví. Procházka je velmi populární.

Lidé se mě často ptají: žijí ještě nějací Kafkovi příbuzní? Ano, jeho neteř Věra, o které se Kafka zmiňuje ve svých dopisech, dosud žije v Bílkově ulici, v bytě svých prarodičů. Je dcerou Kafkovy nejmilejší sestry Ottly. Její syn Vojtěch Saudek přeložil jeden svazek z Kafkových spisů, *Dopisy rodině*. Zajímavé je, že germanisté doposud překládali oslovení v Dopise otci „Drahý otče“ nebo „Milovaný otče“ a Vojtěch Saudek to přeložil „Nejmilejší tatínku“, čímž germanistickou obec pobouřil. Ale znal to z rodiny a věděl, že takhle Kafka svého otce oslovoval.

Kdo by se chtěl stát členem Společnosti Franze Kafky, stačí vyplnit přihlášku a zaplatit příspěvky. Může jím být každý, členské příspěvky jsou 300 Kč ročně a 150 Kč pro studenty a seniory. Členství ve Společnosti přináší výhody, že je člen zván na všechny akce a u všech knih, které vydáváme, má 30 % slevu. Vše najdete na www.franzkafka-soc.cz.

A na závěr: Lidé, čtěte! Kafku!!!

Záhada obrazů

Marie Dokoupilová

V Muzeu Prostějovska se ve sbírce obrazů nacházejí čtyři krásné podobizny členů židovské rodiny Steinschneiderů od malíře Eduarda Friedricha Leybolda (1798–1879). O tom, jak se do muzea dostaly, máme jen velmi lakonickou poznámku z inventární karty: „Převzato od důchodkového kontrolního úřadu v Prostějově 1946“. V matriční knize, která zapisuje sbírkové předměty podle druhů, popř. materiálu, je zápis ve skupině Oa – obrazy olejové o něco obsažnější: „Nalezeno ve skladišti zasilatelské firmy H. Strádal.“ a dále výše uvedená poznámka, jen údaj o datu převzetí je zpřesněn na prosinec 1946. O firmě Františka a Heleny Strádalových víme pouze to, že se specializovala na autodopravu a dopravu nábytku a měla sídlo ve vlastním domě na Smetanově (dnes Vojáčekově) náměstí č. 8. Jak se obrazy dostaly do jejich skladu a komu patřily předtím, netušíme. Snad měly být někam přepraveny.

Z katalogového popisu olejomalb se dovídáme, že mladý muž jménem Daniel Steinschneider se narodil 23. 5. 1805 a byl portrétován jako čtyřiařicetiletý. Umělec dílo signoval nejen svým podpisem, ale i datem 1829. Mladík na obraze má tmavé kučeravé vlasy a licousy, tmavý plášť se stojacím límcem, bílou košili a vestu a černou vázanku. Obraz má rozměry 53,5 × 67 cm a stejně jako ostatní tři je zasazen do masivního zdobeného zlaceného rámu. Jméno jeho manželky z druhého obrazu zatím neznáme. Její portrét datovaný rokem 1832 zpodobuje ženu s tmavými vlasy a tmavými očima. Na hlavě má krajkový čepce

s červenými stuhami vytvářejícími po levé straně hlavy jakýsi květ, v uších visí podlouhlé ozdobné náušnice. K portrétování se oblékla do tmavě modrých šatů odhalujících ramena, přes která měla průsvitný krajkový přehoz sepnutý na prsou černou sponou zdobenou bílými kameny. Rozměry obrazu 52,5 × 65 cm.

Dalšími portrétovanými se stali Danielův otec a matka. Oba obrazy malíř vytvořil roku 1832. Staršího muže s šedými vlasy a vousy pod bradou umělec vyobrazil v tmavě modré čapce, v tmavém plášti se stojacím límcem, ve žluté vestě s knoflíky a v černém šátku uvázaném kolem krku. Díky rodokmenu zveřejněnému na internetu se podařilo určit jeho jméno. Jedná se o Michaela Steinschneidera (1782–1831), syna Arona a JUDITY Steinschneiderových. Rodina Steinschneiderových patřila v této době k jedné z nejvlivnějších a nejbohatších v prostějovské židovské obci. Malba má rozměry 57,5 × 78,5 cm. Danielovu matku vidíme na portrétu jako starší ženu, která měla na hlavě bohatý krajkový čepce s hedvábnými stuhami. Tmavozelené šaty zdobil krajkový límeček. I zde se dalo doplnit jméno. Danielovou matkou byla Naneta, narozená 10. 7. 1784 v rodině Feitha Ehrenstamma a jeho manželky Pauliny, rozené Schreiberové. Rozměry obrazu 57,5 × 70 cm. Muzeum má tedy ve sbírkách portrét dcery prvního prostějovského továrníka, který založil roku 1801 továrnu na výrobu sukna a kazimíru, a obraz jeho vnuka Daniela. Daniel býval označován jako učenec. Stal se právníkem, žil v Prešpurku a zemřel roku 1856.

Feith (1763–1827) a Paulina Ehrenstammovi se ovšem také dali portrétovat. U nejbohatšího příslušníka zdejší židovské komunity se to nejspíš

E. F. Leybold: Portrét Nanety Steinschneiderové, 1832, fotoreprodukce J. Pospíšil

pokládalo za samozřejmé. Feith Ehrenstamm byl totiž mimořádně zdatným podnikatelem, který si díky svému bohatství a renomé dokonce dovilil bydlet i s celou rodinou jako první zdejší Žid v křesťanské části města, v areálu své továrny v ulici Újezd a navzdory protestům měšťanů i řádu milosrdných bratrů, jejichž klášter stojí přímo naproti tehdejší továrny, získal i oficiální vyjádření úřadů, že tam bydlet může.

Vraťme se ovšem k portrétům. Pravděpodobně vznikly i podobizny všech Ehrenstammových osmi dětí a možná i jejich rodin. Doloženo však

E. F. Leybold: Portrét Daniela Steinschneidera, 1829, fotoreprodukce J. Pospíšil

máme pouze to, že existovaly obrazy Feitha, Pauliny, jejich nejstaršího syna Jakoba a nejmladšího Samuela. Předpokládáme, že jejich autorem byl rovněž osvědčený portrétista E. F. Leybold. Ale zde přicházíme k výše avizované záhadě. O portrétech rodičů a Jakoba víme pouze díky nekvalitním reprodukcím, publikovaným roku 1933 v novinách Prager Presse. Autor tehdy uveřejněného příspěvku o aktivitách rodu Ehrenstammů a jejich osudech Prostějovák dr. Bernhard Heilig bohužel neuvedl, kde se tehdy tyto obrazy nacházely. V rukopise měl už roku 1932 připravenou knihu

o činnosti významného židovského podnikatele a prvního židovského továrníka v Prostějově pod názvem „Feith Ehrenstamm, ein jüdischer Repräsentant des Frühkapitalismus in Mähren“, kterou sestavil na základě rozsáhlých studií materiálů z prostějovského, plumlovského a brněnského archivu. Dílo měl vydat ve spolupráci s profesorem pražské univerzity dr. Samuelem Steinherzem. Rukopis se ale bohužel nedochoval a je považován za ztracený. Protože následující doba plná útlaku, pronásledování a nesvobody, která vyvrcholila mnohaletou světovou válkou, umění zrovna nepřála, nevíme ani, zda se vůbec tři portréty otištěné v Prager Presse zachovaly, a pokud, netušíme, kde se nyní nalézají. Je také pravděpodobné, že můžou být v soukromém vlastnictví ať u nás, nebo kdekoliv ve světě. Další možností je, že současný majitel netuší, koho zobrazují. Obrazy E. F. Leybold signoval, ale jejich další charakteristika už nemusí být známa.

Předpoklad, že podobizny můžou být kdekoliv na světě, podporuje také zjištění, kde se nachází obraz nejmladšího z Feithových synů, Samuela Ehrenstamma. Jeho vlastníkem je Jewish Museum v New Yorku. Podle jejich údajů byl portrét už roku 1851 v New Yorku a do muzea jej daroval roku 1956 Dr. Harry G. Friedman. Obraz je signován E. F. Leyboldem a pochází z roku 1830. Na jeho zadní straně se nachází jméno „Mordecai Emmanuel Noah“, jehož souvislosti s obrazem neznáme. Žil v USA v letech 1785–1851 a bývá označován jako první americký předchůdce sionistů. Nevíme, zda obraz také vlastnil nebo si jeho jméno pouze někdo na plátno napsal. Dále je na zadní straně obrazu umístěn štítek s textem: „Grossvater’s Bruder Samy Ehrenstamm“. Ani

zde nemůžeme být příliš úspěšní při zjišťování původce této poznámky. Feith Ehrenstamm měl osm dětí, které se dožily dospělosti, čtyři syny a čtyři dcery. Nejstarší z jeho potomků, dceru Nanetu jsme identifikovali jako manželku Michaela Steinschneidera. Mladší Terezie (nar. 1792) se provdala za Herrmanna Pollaka a měli spolu šest dětí. Brzy ovdověla a žila pravděpodobně v Prostějově. O vůbec nejmladším dítěti rodiny, dceři Fany, víme pouze to, že se narodila roku 1809.

Nejmladší syn Samuel (nar. 1808) byl o rok starší než Fany. V roce 1833 uzavřel ve Vídni sňatek s Karolínou Reitlingerovou (nar. kolem roku 1811 ve Vídni) a měli spolu syna Felixe. Poslední údaj, který zatím máme o Samuelovi k dispozici, je poznatek, že se roku 1852 vystěhoval z Prostějova do Uher. Další z bratrů Adolf se narodil v březnu nebo dubnu 1804. Zasnoubil se s neteří Johanou (možná dcerou své sestry Nanety), ale po úpadku rodinné firmy roku 1833 spojením s finančními machinacemi, které vedly k zatčení bratrů Jakoba, Adolfa a Samuela, spáchal ve vězení sebevraždu. Bohužel rok jeho smrti také zatím neznáme.

Třetí bratr Leopold (28. 2. 1801 – 8. 2. 1833) se oženil s Karolínou Kuffnerovou (1810 Břeclav – 1873 Brno), dcerou breclavského podnikatele Löbla Kuffnera. Měli spolu dceru Terezii, která po otci zdělila v prosinci 1833 čtvrtinu výstavného domu v prostějovském židovském městě, dnes v Uprkově ulici č. 20. Protože se matka po manželově smrti provdala za Johanna Ernsta z Brna, žily obě ženy patrně v tam.

Nejstarší syn Jakob (nar. 25. 7. 1796) měl za manželku nejstarší dceru vídeňského bankéře Maxe Trebitsche Rozálii (10. 5. 1800 Vídeň – 4. 7.

1851 Krásno). Narodila se jí dcera Nina. Jak Samuel, tak Jakob strávili několik let ve vězení kvůli zpronevěře majetku. Snad i proto bydlel později Jakob se svojí rodinou v Krásnu, dnes součásti Valašského Meziříčí, kde si už jeho otec pronajal palírnu. Žila tam také jejich sestra Marie, která se provdala za pozdějšího majitele této palírny Jakoba M. Schreiberera původem z Brna. O Jakobovi máme zprávy ještě k roku 1865, ale rok jeho úmrtí zatím rovněž neznáme. Dá se ovšem předpokládat, že zemřel v Krásnu.

Poznámku na štítku Samuelova obrazu „Grossvater's Bruder Samy Ehrenstamm“ tedy mohl pořídit některý z potomků Terezie nebo Niny, protože Adolf zemřel bezdětný. Jak se obraz dostal do Ameriky, netušíme. Snad byl prodán v dražbě majetku rodiny Ehrenstammových, která probíhala od srpna 1835. V dražebním seznamu jsou sice uvedeny pouze dvě olejomalby poprsí, „velmi dobře vystiženy“, ale tento stručný popis bohužel nejmenuje ani autora obrazů, ani portretované osoby. Mohlo se možná jednat o obrazy rodičů, další portréty mohly být prodány už dříve, ale to jsou vše jen dohady a domněnky, které zatím nemáme jak a kde ověřit.

Samuel je na newyorském obraze o rozměrech 74 x 94,7 cm portretován v plenéru, za jeho zády je vidět kousek krajiny a snad vysoký hliněný sráz či skála. Samuel měl rovněž tmavě hnědé kudrnaté vlasy a dle tehdejší módy licousy. Oblečený byl v černém plášti s tmavě modrou šálou přehozenou přes pravé rameno, v bílé vestě, kolem krku má černý šátek a pod bradou bílý stojáček. Na ukazováčku levé ruky je vidět masivní zlatý prsten s červeným kamenem. Židovské muzeum v New Yorku nám poskytlo náhled této olejomalby pouze

ke studijním účelům, nemáme od nich souhlas k publikování.

Portréty otištěné před 76 lety v novinách si můžete prohlédnout sami, pokud si ve Vědecké knihovně v Olomouci objednáte příslušný svazek Prager Presse. V čísle 8 z 19. 2. 1933 v příloze Dichtung und Welt najdete fotografie obrazů tří osob – Feitha a Pauliny Ehrenstammových a jejich syna Jakoba, které historik Bernhard Heilig použil jako ilustrace ke svému článku „Vom Aufstieg und Verfall des Hauses Ehrenstamm. 1752–1852.“ (V knihovně mají tyto noviny signaturu III 71.583, čárový kód 2650478177.)

Portrét Feitha Ehrenstamma sloužil jako předloha dalšímu obrazu zachovanému ve sbírkách prostějovského muzea od malíře Josefa Vyjídáčka (1877–1943), který ho vytvořil roku 1929. Originál tedy tehdy musel být v Prostějově. Muž na Vyjídáčkově obraze je kompozičně i vzhledově shodný s portrétem publikovaným v tisku, jež snad měl autor možnost na vlastní oči vidět a podle něj namalovat svůj vlastní. To se nakonec potvrdilo při nahlédnutí do matriční knihy. Dílo o rozměrech 50 x 68 cm, popsané jako reprodukce originálu, získalo muzeum od Židovské náboženské obce v Prostějově roku 1930. Feith Ehrenstamm má na portrétu dvouřadový modrý sametový plášť s velkým límcem, klopami a knoflíky, tmavou vestu, u krku bílou vázanku a na hlavě modrou čapku. Obličej mu lemovaly delší bílé vlasy, upravené licousy a vousy pod bradou. Na nezřetelných snímcích v novinách nelze rozeznat větší detaily a chybí samozřejmě také barvy. Zbylé dva obrazy tedy nemůžeme popsat příliš detailně. Portrét Pauliny ukazuje starší ženu s bohatým čepcem zdobeným proužkovanými, snad hedvábnými stuhami na hla-

vě, zavázaným pod bradou na mašli. Kolem krku má na tmavých šatech kruhový krajkový límeček. Podobizna syna Jakoba představuje hezkého mladého muže, zpodoběného jako sedící polopostava. Má tmavé vlasy, tmavý kabát a vázanku kolem krku, bílou vestu a košili. Pravou rukou se opírá o stůl pokrytý ubrusem. Kvůli zhoršené kvalitě reprodukce nerozeznáme, jaký předmět v ruce drží. Na stěně vlevo nahoře za ním je vidět snad otčův portrét.

Obrazy rodiny Steinschneiderovy už muzeum vícekrát vystavovalo. Před několika lety putovaly dokonce na výstavu „Židovská Morava, židovské Brno“ a odtud do Bruselu, kam se část výstavy roku 2001 přesunula. I Vyjídáčkův obraz Feitha Ehrenstamma si mohli návštěvníci prohlédnout během putovních výstav pražského Židovského muzea „Historie Židů v Čechách a na Moravě“ a „Židovské tradice a zvyky“ na podzim roku 2005 ve výstavní budově Špalíčku v Uprkově ulici 18 v Prostějově, protože tyto dvě výstavy byly doplněny ukázkou sbírek s židovskou tematikou z fondů prostějovského muzea. Většinu času však podobizny tráví v muzejním depozitáři, připraveny ukázat se veřejnosti či badatelům. Díky uložení v muzeu se zachovaly a víme o nich. Kde a jak skončily ostatní portréty, je dosud zahaleno tajemstvím. Pokud někdo ví, zda se obrazy dochovaly a kde se nyní nalézají, budu ráda, když nám to sdělí, abychom mohli pořádit alespoň jejich dokumentaci.

Literatura:

- Dokoupilová, M.: Feith Ehrenstamm a jeho dědictví v Prostějově. In: Židé a Morava XIV, Kroměříž 2007, s. 33–60.
- Dokoupilová, M.: Moje děti mají jít žebrat jako měšťané. (Dražba majetku z pozůstalosti F. Ehrenstamma.) Štafeta 2008, s. 35–41.
- Dokoupilová, M.: Závěť Feitha Ehrenstamma. Střední Morava, 27, 2008, s. 84–92.
- Heilig, B.: Aktuelles aus der Geschichte des Hauses Ehrenstamm. 1752–1852. In: Zeitschrift des deutschen Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens. Brno 1934, s. 9–28.
- Heilig, B.: Urkundliches zur Wirtschaftsgeschichte der Juden in Prossnitz. Brno 1929, 32 s.
- Heilig, B.: Vom Aufstieg und Verfall des Hauses Ehrenstamm. 1752–1852. Prager Presse, č. 8, 19. 2. 1933, příl. Dichtung und Welt.

Po stopách Židů na Moravě

Bohumír Kolář

Ohlédnutí do historie je vždycky motivační. Příčinou je vědomí, že události, děje, předkové i památky jsou i po letech součástí našeho života a jsou jako mementa připomínány k poučení i k rozhodování. Jde vlastně o jakýsi pramen moudrosti, a to i přesto, že se občas vzdychá nad nepoučitelností lidí a světa.

Literární klub Olomouc v třetím roce existence zvolil jako námět vzdělávacího zájezdu poznávání židovské kultury a dochovaných památek na Moravě. Téma natolik široké a významné, že se ani specialistům nepodaří, aby je během svého života zpracovali. Nemyslím, že by to bylo pro ně deprimující. Torzovitost nemusí být na závadu, problémy vznikají spíše z malé pokory, s níž k tomu či onomu tématu člověk přistupuje. Nacistická genocida prakticky židovskou část obyvatel na Moravě zlikvidovala. Mnozí z Židů, kteří ji přežili, byli po válce jako německy mluvící občané odsunuti. Židovská společenstva jsou dnes v našich městech tvořena nepatrnými zbytky dříve početných židovských obcí. Jednodenní putová-

ní po židovských památkách na Moravě mohlo účastníkům zájezdu z toho, co do dneška zbylo, zpřístupnit památky jen výběrově. Kritéria pro jejich volbu nejsou záhadou. Vybrány byly objekty vzácné, pokud možno dochované, a přesto většinou běžnými zájezdy míjené. Tvůrci programu Doc. MUDr. Pavel Maňák a paní Helena Kopecká z toho, co Morava nabízí, vybrali k návštěvě židovský hřbitov v Brně-Židenicích, druhou zastávkou byla židovská čtvrť a židovský hřbitov v Třebíči.

Brno – hřbitovní modlitebna a rozlučková síň

Doplňujícím objektem na trase s ohledem na svůj kulturně-historický a architektonický význam se stala křesťanská bazilika sv. Prokopa v Třebíči. Zvoleny byly vlastně tři objekty, jež se staly součástí světového kulturního dědictví a jsou zapsány v seznamu UNESCO.

Kvalita poznání je závislá nejen na hodnotě památky samé, ale i na tom, kdo její poznání zprostředkovává. Tvůrci programu k tomu získali osobnosti nadmíru poučené a zaujaté. V Brně-Židenicích se průvodcem Olomoučanů stal pan Petr Špunar, editor a spoluautor obsáhlé publikace *Židovský hřbitov v Brně-Židenicích a osudy lidí s ním spojené*, která vyšla v roce 2006 v nákladu pouhých 150 výtisků a představuje v 15 kapitolách unikátní pramen poznání nejen pro Židy, ale všechny, kterým židovství jako forma lidského neštěstí není lhostejná. Petr Špunar se projevil jako obětavý a zaujatý průvodce, schopný do vymezeného časového úseku vkloubit obecné poznatky o historii Židů, ale vpravit do něj i konkrétní osobnosti židovské komunity a přiblížit návštěvníkům hřbitova jejich osudy. Připomeňme z nich alespoň JUDr. Bedřicha Basse, předsedu rady Židovské náboženské obce, PhDr. Věru Capponi, zakladatelku manželských

poraden, Ing. arch. Otto Eislera, zakladatele ZOO v Brně, zemského rabína Richarda Federa, herce a režiséra Hugo Haase, MUDr. Aloise Isidora Jeitellose, básníka, dramatika a novináře, ale i podnikatele Heinricha Kafku a Löwa Beera, MgA. Alici Pastorovou-Flachovou, sólistku baletu Slovenského národního divadla (začínala svou dráhu v Olomouci) a další. Tragika židovské komunity opětovně všechny dojala. Respekt vyvolala i péče o současný stav hřbitova a iniciativy směřující k obnovení všeho, co potřebuje renovaci.

Silný zážitek z Brna pokračoval v odpolední části putování Moravou. Za zmínku stojí, že prakticky nikdo z početného zájezdu, naplněného

Třebíč – svah hřbitova

vzdělanou společností, vybrané objekty bezprostředně neznal. Bylo tomu tak i v Třebíči, kde se bývalé židovské ghetto zachovalo jako unikát, jemuž je dnes věnována odpovídající péče. Dochovaná čtvrť se v současnosti chlubí 123 domy, jež se v pitoreskním shluku prostupují, člení, spojují ... Většina honosnějších budov sice neslouží svému účelu, architekturu si však čtvrť uchovává, což se týká všech uliček, průchodů, balkonů, verand a krakorců, rozsetých po celém čtvrti. Třebíč si židovské čtvrti zřejmě hledí, neboť i „standardní“ průvodcovská služba, poskytovaná Informačním a turistickým centrem v Třebíči, je kvalitní. Procházka židovskou Třebíčí samozřejmě končila na netradičně položeném hřbitově, sice daleko prostším a v porovnání s Brnem méně rozsáhlým, ale pečlivě ošetřovaným. Téměř tři tisíce náhrobků ze hřbitova dělá jeden z nejpozoruhodnějších objektů židovské kultury v České republice.

Poznávací program byl v Třebíči doplněn prohlídkou křesťanské baziliky sv. Prokopa, postavené při benediktinském klášteře. Propojení dvou náboženských světů symbolicky naznačilo, že soužití kultur bylo nejen možné, ale pro jejich

Romantické hrobky v Brně-Židenicích

existenci a rozvoj nezbytné. Bazilika překvapila nádherným renesančním portálem, nástěnnými malbami v opatské kapli, gotickou kryptou a původní románskou rozetou s desetidílnou kamennou kružbou.

Prohlídka trebičských papírových malovaných betlémů byla nakonec přívětivým závěrem rušného turistického dne.

V úvodu jsme poznamenali, že poznávání má svou motivační hodnotu. V tomto konkrétním případě může být každý střet mezi národy a věroukami nabádavým upozorněním, že všemu zlu na světě ještě neodzvonilo. Nezbyvá než učit se toleranci a respektu k druhému.

Olomoucký rodák, architekt Jacques Groag

Pavel Maňák

Jacques Groag se narodil 5. 2. 1892 v Olomouci jako třetí dítě majitele sladovny v Týnečku. Vyrůstal v dobře situované a kultivované židovské rodině. Jeho bratr Emanuel (Emo), který později převzal po otci rodinnou sladovnu, byl zručným kreslířem a karikaturistou. O osm let starší sestra Johanna byla provdána za hudebního vědce a pozdějšího dirigenta Dr. Heinricha Jalowetze, který patřil k nejbližším spolupracovníkům skladatele Arnolda Schönberga. Prostřednictvím svého švagra se Jacques Groag již během svého studia ve Vídni seznámil s řadou významných osobností (Karlem Krausem, Adolfem Loosem, Stefanem Zweigem aj.).

Po maturitě na německém gymnáziu v Olomouci a absolvování vojenské služby odešel v roce 1910 do Vídně studovat stavitelství na Technische Hochschule. Po vypuknutí 1. světové války byl nucen studium přerušit. Narukoval k dělostřelectvu a v roce 1916 se během známé a pro c. k. armádu fatální ofenzivy ruského generála Brusilova (327 000 mrtvých a nezvěstných rakouských vojáků) ocitl v přední bojové linii. Obdržel řadu vyznamenání za statečnost, ale později na to vzpomíná: „*Wir mussten laufen, dass unsere Tapfekeitsmedaillen nur so klapperten*“ (Museli jsme utíkat, až naše medaile za statečnost cvakaly).

V roce 1919 dokončil válkou přerušené studium a krátce byl zaměstnán v jedné továrně v Mohelnici. Po rozpadu Rakousko-Uherska přijal čes-

koslovenské občanství, přestože již od 20. let trvale pobýval ve Vídni. Krátce pracoval v Kellerově projekčním ateliéru a příležitostně se věnoval malbě a grafice. V roce 1926 si otevřel ve Vídni-Döblingu vlastní projekční kancelář. Groagovou první významnější stavební realizací byl návrh rodinné vily pro jeho bratra na Mozartově ulici v Olomouci (1927). Brzy následovaly další realizace: rodinný dům rodiny Bergmanovy (Václavská 18), chata v Bělkovickém údolí pro rodinu Pollackovu, inte-

Groag Chair z roku 1950, dnes v internetové nabídce firmy Fears and Kahn.

riér bytu Dr. Ing. Waltera Pollacka (Resslova 19), vila pro Paulu a Hanse Briessovy (Na Vozovce 12), vila Ing. Rudolfa Seidlera (Václavkova 2) aj. Přestože část z jeho staveb byla znehodnocena pozdějšími přestavbami, některé z nich doposud patří k chloubám olomoucké funkcionalistické architektury (například zmíněná Briessova nebo Seidlerova vila nebo dům Franze Briesse na Wellnerově 21). Kromě Olomouce byly stavby podle Groagova návrhu realizovány také v Ostravici, Skoczově (Polsko) a v Praze na Smíchově.

Ve Vídni se Jacques Groag seznámil s ovdovělou Hilde Blumberger (roz. Pick), svojí pozdější manželkou. Hilde (1903–1986) se narodila v pražské židovské rodině a ve Vídni absolvovala školu uměleckých řemesel. Po emigraci do Anglie si změnila jméno na Jacqueline Groag. Byla Jacquesovou životní družkou a jako textilní designerka také jeho uměleckou spolupracovnicí. Manželství bylo bezdětné.

V roce 1938 po anšlusu Rakouska opustili manželé Groagovi Vídeň a přestěhovali se do Pra-

hy, ale za necelé dva roky před nacistickou rozpíností opět emigrovali. Tentokrát do Anglie, kde byl Jacques Groag díky československému pasu ušetřen internace. Přes počáteční jazykové obtíže se postupně seznamoval s vlivnými kruhy a získával zakázky na úpravy bytů. Po válce se Jacques Groag prosadil jako návrhář nábytku. Ve volných chvílích se opět zabýval malováním, i když se sám nazýval „Sunday – painter“. Nemožnost realizovat se na poli architektury u něj vyvolávala deprese, patrné i na jeho obrazech. 28. ledna 1962 zemřel na srdeční infarkt při cestě autobusem do londýnské opery. Jacqueline Groagová jej přežila o 24 let.

V roce 2005 byla o manželech Groagových vydána monografie (Ursula Prokop: Das Architekten- und Designer- Ehepaar Jacques und Jacqueline Groag. Zwei Künstler der Wiener Moderne. Böhrler Verlag Wien- Köln- Weimar 2005), z které byla čerpána většina uvedených dat.

Původní verze medailonku vyšla v časopise Chajenu (časopis židovské obce Olomouc)

* * *

Chtěl Jidáš zabít? Ne
Chtěl aby bylo na jídlo a na bytné
Staral se o peníze a strašila ho krize
Netušil tolik rámusu
jen kvůli zisku za pusu

Byl člověk jako my
Jenom měl pech
a v kalkulech
podcenil svědomí

Židovský hřbitov u Černovic

Ezau zarostlý keři
zpod víček kamenných si mne měří
jako holobrádka:
Pozdravit neumí a nezavírá vrátka

Olomoucký rodák, hudebník Leo Fall

Pavel Maňák

V prvním díle románu „Osudy dobrého vojáka Švejka“ je popsána scéna, kdy nadporučík Lukáš, poté co se zbavil záletné Katy Wendlerové, „počal si vesele pohvizdovat árii z operety Rozvedená paní“. Zbývá jen dodat, že uvedenou populární melodii složil Leo Fall.

Leo (Leopold) Fall se narodil 2. února 1873 v Olomouci jako nejstarší ze tří synů vojenského kapelníka 9. pěšího pluku Moritze Falla (1884 – 1922). Obecnou školu navštěvoval v Olomouci a když byl jeho otec přeložen v roce 1882 do Lvova (Lemberg), stal se studentem tamního německého gymnázia. Po maturitě studoval na vídeňské konzervatoři u Roberta Fuchse a jeho bratra Johanna Nepomuka Fuchse. Školu však předčasně opustil a přijal místo eléva v orchestru 50. pěšího pluku, který vedl Franz Lehár starší. Mezitím jeho otec opustil vojenskou službu a založil v Berlíně vlastní orchestr. Leo Fall tam nastoupil jako sólový houslista. V roce 1895 přijal místo dirigenta v Hamburku, později v Kolíně nad Rýnem a konečně v Zentraltheater a Metropoltheater v Berlíně. V této době začal také komponovat. Skládal kuplety pro berlínský kabaret Die bösen Buben a napsal operu, která však v roce 1902 v Hamburku propadla.

Neúspěšná byla také jeho druhá opera *Irrlicht*, provedená v roce 1904 v Mannheimu.

Leo Fall byl ženatý s Bertou Jadassohn, dcerou hudebního teoretika a skladatele. V roce 1906 se manželé přestěhovali do Vídně na Lainzer Strasse č. 127 a Leo Fall se věnoval výhradně komponování, především lehčího žánru – operet. Mezi nejznámější z nich patří *Der fidele Bauer* (*Sedlák fíluta*) z roku 1907, *Die Dollarprinzessin* (*Dolarová princezna*) uvedená o 4 měsíce později, *Die geschiedene Frau* (*Rozvedená paní*) z roku 1908. Patrně největší úspěch však

zaznamenala opereta *Der liebe Augustin* (1912), která měla neuvěřitelných 3.360 provedení. Některé z jeho operet – *Die Rose von Stambul*, *Madame Pompadoure*, *Die Kaiserin* – získaly značnou oblibu nejen v Evropě, ale i v Americe.

Leo Fall je spolu s nepochybně známějším Franzem Lehárem mladším a Oskarem Straussem považován za nejvýznamnějšího představitele tzv. stříbrné éry vídeňské operety. 16. 9. 1925 na vrcholu své úspěšné umělecké kariéry předčasně ve Vídni zemřel. Je pochován na vídeňském novém židovském hřbitově (oddělení III, řada 4).

Leo Fall nebyl jediný, kdo po otci zdědil hu-

dební nadání. Jeho mladší bratr **Siegfried Fall**, narozený 10. listopadu 1877 v Olomouci, byl výborným pianistou, hudebním skladatelem a aranžérem. Žil v Berlíně, kde také získal hudební vzdělání. Věnoval se vážné hudbě, komponoval opery, symfonie, komorní skladby a písně. Za své dílo získal Mendelssohnovu cenu. V lednu 1943 byl deportován do Terezína, kde 10. 4. 1943 zemřel.

Nejmladší bratr **Richard Fall** se narodil 3. dubna 1882 v Jevíčku. Pracoval jako dirigent operety v Berlíně a ve Vídni a také jako skladatel melodií k filmům v Hollywoodu. Složil hudbu k několika operetám a řadu tanečních písní. Po anšlusu Rakouska emigroval do Francie a poté do USA, ale opět se do Francie vrátil. 20. listopadu 1943 byl deportován do Osvětimi, kde údajně na počátku roku 1945 zemřel.

Synovcem Leo Falla byl dirigent a skladatel **Vilém Tauský**. Narodil se 20. 7. 1910 v Přerově.

Po maturitě na přerovském gymnáziu studoval skladbu na brněnské konzervatoři, kde ještě krátce zažil Leoše Janáčka. Na základě vynikajících výsledků byl později přijat do Prahy na mistrovskou školu Josefa Suka a Zdeňka Chalabaly. V roce 1939 emigroval do Paříže a o rok později do Velké Británie, kde vstoupil do zahraničního vojska a až do konce války řídil český armádní sbor. Byl vyznamenán Československým válečným křížem 1939. Po válce se usadil ve Velké Británii a stal se propagátorem české hudby. V roce 1981 získal Řád britského impéria CBE, v roce 2000 ve staré vlasti cenu *Gratis agit* za šíření dobrého jména České republiky ve světě. Zemřel 16. března 2004 v Londýně ve věku 93 let, jeho ostatky jsou uloženy na brněnském ústředním hřbitově.

*Původní verze medailonku vyšla v časopise *Chajjenu* (časopis židovské obce Olomouc)*

Hravý život

Na všechno můžeme si hrát
Na všechno můžeme hrát

O všechno můžeme hrát
Jen jedenkrát

Mojžíš

Vzpřímení plazů děje se holí
Zázraky svěřeny zraku jsou
Slovo se ústy v slova drolí

Za holí kamkoli
Ale kam za osou?

Olomoucký rodák, architekt a esejista Paul Engelmann

Pavel Maňák

Mezi nejznámější olomoucké židovské rodáky patří nepochybně architekt a esejista Paul Engelmann. Narodil se v Olomouci 14.6. 1891 jako nejstarší ze tří dětí Maxe a Ernestiny Engelmannových. Jeho otec byl původně obchodníkem, ale zbankrotoval a pracoval jako zástupce pojišťovací společnosti. Ernestina Engelmannová, rozená Brecherová, pocházela z vážené prostějovské lékařské rodiny a neúspěšnou kariéru svého manžela dost těžce nesla. Engelmannovi měli pronajatý byt ve starém domě na Mořickém náměstí, který Paulovi přátelé žertem označovali jako Palais am Mauritplatz.

Paul Engelmann byl nadán mnoha talenty. Studium na olomouckém německém gymnáziu musel přerušit pro onemocnění tuberkulózou a tři roky se léčil v alpském sanatoriu. Po uzdravení se vrátil do Olomouce a složil maturitu. V roce 1909 a 1910 studoval ve Vídni na Technische Hochschule. Studium však přerušil a stal se na jeden rok sekretářem slavného Karla Krause, v jehož časopise Die Fackel publikoval svoji báseň, oslavující Loosovu stavbu na vídeňském Michaelerplatz (*Das Haus auf dem Michaelerplatz*, 1911). V letech 1912–1914 studoval architekturu na Bauschule Adolfa Loose

a v roce 1915 obdržel diplom architekta. Po vypuknutí 1. světové války byl povolán do armády, ale pro zdravotní potíže byl za krátkou dobu vojenské služby zproštěn. Válečná léta však pro něj znamenala důležité životní období, neboť se v roce 1916 seznámil s o dva roky starším Ludwigem Wittgensteinem (1889–1951), který v Olomouci navštěvoval školu pro dělostřelecké důstojníky. Jejich seznámení později Engelmann popsal takto: *“Jednoho odpoledne mi služebná řekla, že je zde pán, který si přeje se mnou*

mluvit. Šel jsem do zadního pokoje, tzv. berlínského, který se nacházel v rohu bytu a byl osvětlen úzkým oknem do dvora, kde jsme večer sedávali s přáteli. Odpolední slunce osvětlovalo mladého muže v uniformě. Wittgenstein mi přinesl pozdravy od mého tehdejšího učitele a významného vídeňského architekta Adolfa Loose“. Od tohoto setkání býval Wittgenstein po celou dobu svého olomouckého pobytu u Engelmannů pravidelným návštěvníkem a přátelství s Paulem Engelmannem trvalo mnoho dalších let. Na dlouhých procházkách noční Olomoucí s ním Ludwig Wittgenstein diskutoval filozofické otázky, které později uložil do svého slavného spisu *Tractatus logico-philosophicus*. Ru-

kopisnými poznámkami opatřený strojepis tohoto díla později Engelmannovi věnoval.

V letech 1926–1928 pobýval Engelmann ve Vídni, kde společně s Ludwigem Wittgensteinem projektoval vilu pro Wittgensteinovu sestru Margarethe Stonborough. Ze stejného období pochází i jediná Engelmannova stavební realizace v Olomouci – vila pro Vladimíra Müllera (Černochova 6). V roce 1929 navrhl interiér pro Seidlerovu vilu v Olomouci a vypracoval projekt Guttmannovy vily v Ostravě.

Po smrti své matky v roce 1934 se Paul Engelmann vystěhoval do Palestiny. Bydlel a pracoval v Tel Avivu, kde navrhoval nábytek pro Wachsbergův obchod The Cultivated Home. Od roku 1939 s ním jeho malý byt sdílel i spolužák z olomouckého gymnázia dramatik Max Zweig. Vedle svého povolání se Engelmann věnoval i osvětové činnosti. Vydal *Antologie deutscher Lyrik* (1939), v Café Techelet pořádal literární večery, přednášel o Wittgensteinově

Tractatu, z kterého přeložil 7 tézí do hebrejštiny. Zemřel 5. února 1965.

Po Engelmannově smrti našel Max Zweig v jeho pozůstalosti soubor dopisů, které mu Wittgenstein napsal v průběhu dvou desetiletí, vzpomínky na Wittgensteinův pobyt v Olomouci a již zmíněný strojepis *Tractatu*. Zweig se obrátil na wittgensteinského badatele Briena McGuinnesse se žádostí, zda by mohl tyto materiály vydat tiskem a jako protihodnotu mu nabídl strojepis Wittgensteinova *Tractatu*. Díky této iniciativě vznikla knížka *Ludwig Wittgenstein. Briefe und Begegnungen (Ludwig Wittgenstein. Dopisy a setkání)*, vydaná nejdříve anglicky a v roce 1970 i německy. Přináší zajímavé svědectví o společnosti mladých olomouckých židovských intelektuálů, o kterých se Wittgenstein – nikoliv pejorativně – vyjádřil: „*Intelligenz ist da – zum Schweinefüttern*“.

Původní verze medailonku vyšla v časopise Chajenu (časopis židovské obce Olomouc)

* * *

Proč na dně básně je vždy slza?
Co komu do našich stesků
Nebo tam leží kvůli lesku?
Ne
Vlezlá je a drzá

* * *

Vyslechni slovo
Poslechni znamení
Slova jdou v toku do šíře
ve vírech stahují k nevíře

Znamení vedou k prameni

Doma neznámý hrdina světové humanitární pomoci

Marie Dokoupilová

Ze záplavy jmen shromážděných při výzkumu, který se už několik let pokouší zmapovat osudy asi 1600 zmizelých sousedů – židovských obyvatel Prostějova, kteří ještě před 70 lety tvořili přirozenou součást zdejší historie – se náhle vynořilo jméno **Karel Sternberg**. Upozornila mě na něho Jitka Mlsová-Chmelíková, chebská archivářka, která na něj narazila během své studijní stáže v bruselském židovském muzeu a obrátila se na Muzeum Prostějovska s několika dotazy: Zda je známý ve svém rodném městě, zda existují informace o jeho rodině, zda se o jeho činnosti ví a zda případně po revoluci město navštívil. Kromě toho, že jsem věděla základní informace o členech jeho rodiny, na ostatní dotazy by se muselo odpovědět bohužel záporně. Nikdy ale není pozdě takové dluhy napravit.

Karel Sternberg se narodil 25. září 1911 v Prostějově v židovské rodině. Jeho otec Julius, recte Juda Izák Ohrenstein narozený roku 1877, pocházel ze Sadagury v černovickém okrese v Bukovině (dnes Ukrajina) a živil se jako obchodní cestující. Matka Rosa, rozená Silbersteinová, se narodila roku 1885 v obci Voloka na Ukrajině. Roku 1904 uzavřeli církevní sňatek v Černovicích, kde se jim také narodily první dvě děti, dcery Lucie (1905) a Edita (1907). Třetí dcera Bianka přišla na svět

ve Vídni (1909), kam rodinu dovedly snad obchodní zájmy. Do Prostějova se přistěhovali roku 1910, bydleli na tehdejším náměstí Františka Josefa č. 36, kde se narodil jediný syn Karel. Roku 1918 přibyla do rodiny poslední dcera Elli. Sternbergovi se často stěhovali, postupně bydleli v ulicích Blahoslavově 19, Vodní 4a, na Wilsonově nám. č. 13, v ulici Pod Kosířem 33, na nám. Sv. Čecha 6, v Lazaretech 82, v Rozhonově 2. Od roku 1933 bydlel otec sám v Komenského 12, ve Školní 10, v Revoluční 31, na Vápenice 23 a Pod Kosířem 36. Odtud byl v červenci 1942 transportován olomouckým transportem do Terezína a následně do Baranoviči, kde zahynul.

Asi roku 1933 se manželé rozvedli a matka s dětmi se odstěhovali do Olomouce. Dcera Lucie se stala učitelkou, bydlela střídavě v Prostějově a v Olomouci a v lednu 1938 odjela do ciziny, takže se jí podařilo transportům uniknout. O mladší Editě nemáme žádné zprávy. Bianka se roku 1928 provdala za obchodníka Leo Stiassného z Brna. V září 1929 se jim narodila dcera Mirjam. Bianka i Mirjam zahynuly rovněž v Baranoviči, Leo Stiassný emigroval do Palestiny. Nejmladší dcera Eliška Sternbergová se zachránila rovněž v Palestině.

Karel studoval od školního roku 1922–1923 na německém státním gymnáziu v Olomouci, ale pak pokračoval v Prostějově na českém, kde maturoval 24. června 1930. Poté vystudoval práva na Karlově univerzitě v Praze a stal se publicistou u společnosti Twentieth Century Fox. Roku 1938 uprchl před nacisty do Paříže. Poté, co město v červnu 1940 padlo, se Karlu Sternbergovi podařilo dostat se na kole až do Marseille. Tam strávil devět měsíců a pomáhal k emigraci osobám ohroženým možným pronásledováním gestapem, jakými byly politické osobnosti, odboráři a kulturní představitelé. „*Pomáhat uprchlíkům zachránit se před Hitlerem byl můj osobní akt odboje,*“ napsal později. Záchranné mise uskutečňoval pro International Relief Association, která byla založena roku 1933 podle návrhu Alberta Einsteina na pomoc antifašistickým aktivistům. Tato asociace se roku 1942 spojila s Emergency Rescue Committee do organizace pod názvem International Rescue Committee (IRC). Téhož roku se Karel Sternberg dostal do USA. Vstoupil do armády a pracoval zde v české sekci úřadu evropského hospodářského výzkumu. Z armádních služeb byl propuštěn roku 1945. Následujícího roku se opět vrátil k práci v International Rescue Committee jako sociální pracovník a byl poslán do Německa. Do newyorské centrály se vrátil roku 1947. V téže organizaci pracovala také jeho manželka Irma Kadmon, s kterou se oženil roku 1950.

Roku 1965 se Karel Sternberg stal výkonným ředitelem IRC. Organizace, kterou řídil, zasahovala při mnoha uprchlických krizích – po druhé světové válce, při maďarském povstání roku 1956, řešila příliv uprchlíků z Kuby po roce 1960, podobně jako z Číny do Hong Kongu, útěk 10 milionů běženců z dnešní Bangladéše do Indie roku 1971 a dalších

z Vietnamu, Laosu a Kambodže, roku 1980 při sovětské invazi do Afghánistánu také přesuny tamních obyvatel do Pákistánu. Vytvářela programy pomoci pro politické uprchlíky v Súdánu a pro oběti hladomoru v Etiopii. Řešila osudy politických běženců prchajících před vojenskými režimy v Chile, Argentině, na Haiti, v Ugandě a Angole, podílela se na pomoci Libanoncům a Palestincům.

Do penze odešel Karel Sternberg roku 1985, ale pokračoval ve své práci jako dobrovolník, tajemník IRC a člen jeho výboru a výkonné komise. Až do září 2002, kdy onemocněl zápalem plic, docházel jednou nebo dvakrát týdně do úřadu a všichni spolupracovníci ho vyhledávali kvůli jeho radám a konzultacím. Protože Sternbergovi neměli vlastní děti, rozvíjeli vřelé vazby s množstvím uprchlíků, kteří přijeli do New Yorku bez přátel a rodiny a udržovali tato přátelství po celé roky. Kolegové si Karla Sternberga vážili pro jeho principy a naprostou obětavost, hluboké zaujetí pro humanitární případy, oceňovali jeho skromnost, tichou rozhodnost, vášnivou oddanost uprchlíkům. Vždy ho motivovala především péče o ostatní.

Prostějov má mnoho slavných rodáků. Tento byl ve svém rodném městě doposud neznámý, přestože pomáhal po celém světě. Zemřel 16. ledna 2003 v New Yorku.

Zdroje:

<http://www.theirc.org/news/> : Carel Sternberg, Former IRC Head and a Giant in Refugee Assistance and Human Rights Advocacy, Dies at 91. (17 Jan 2003), *tamtéž foto sdělení PhDr. Jitky Mlsové – Chmelíkové*
Státní okresní archiv v Prostějově, registratura obyvatel

Židovství v prózách Ladislava Fuksa

Erik Gilk

Ladislav Fuks (1923–1994) patří k silné generaci prozaiků narozených ve dvacátých letech minulého století, jejichž tvorba dosáhla prvního vrcholu, ne-li přímo kulminovala v letech šedesátých: Jaroslav Putík (1923), Josef Škvorecký (1924), Arnošt Lustig, Ludvík Vaculík (oba 1926), Milan Kundera či Alexandr Kliment (oba 1929).

Jako pražský rodák maturoval Fuks uprostřed druhé světové války na gymnáziu v Truhlářské ulici a posléze byl nuceně nasazen na vrchní správě statků v jihomoravském Hodoníně, kde zažil bombardování spojenců. Po válce vystudoval na pražské Filozofické fakultě hned čtyřicet oborů: filozofii, psychologii, pedagogiku a dějiny umění. Po krátké epizodě působení v papírenském průmyslu se uplatnil v posledně jmenovaném odvětví, když byl od roku 1956 až do svého prozaického debutu zaměstnán ve Státní památkové správě, respektive Národní galerii. Do tohoto období spadá série popularizačních kunsthistorických článků, které Fuks publikoval na stránkách nejrůznějších periodik, a především monografie *Zámek Kynžvart – historie a přítomnost* (1958). Důkladné znalosti tohoto metternichovského sídla autor uplatnil při psaní svého nejrozsáhlejšího a zároveň posledního románu *Věvodkyně a kuchařka* (1983).

Přestože Fuksova literární dráha trvala dvě dekády, ve čtenářském povědomí je autor spjat hlavně se „zlatými šedesátými“, tedy s obdobím uvolnění komunistické totality. Bez nadsázky můžeme konstatovat, že svými prozaickými texty se významnou měrou podílel na konstituování nebý-

vale širokého rozpětí tehdejší domácí literatury, způsobeného (bohužel) dočasným zrušením cenzurních státních orgánů. Ač jeho první prozaický text (povídka *Věneček z vavřínu*, zařazená na konci šedesátých let do souboru *Smrt morčete*) nese dataci 1953, jeho prozaická prvotina vyšla až o celé desetiletí později, v roce autorových čtyřicet. Nešlo však o text ledajaký, novela *Pan Theodor Mundstock* se stala literární událostí, jak nazval svou recenzi tehdejší přední literární kritik Jiří Opelík. Překvapivě zralý text, důsledně promyšlený, spoléhající na složitou motivickou strukturu, propracovanou psychologii titulní postavy i překvapivou pointu, zaznamenal takový úspěch, že se autor rozhodl vstoupit na dráhu profesionálního spisovatele (dle vlastních slov na doporučení mnohých osobností, mezi jinými samotného Jana Mukařovského). Následovalo vydání dalších, stále živých a znepokojujících textů, v nichž je hlavním tématem konfrontace jedince a fašistické totalitní moci, prorůstání zla do prožívání a jednání hlavních, obzvláště dětských postav a následné pokřivení jejich charakteru (obzvláště v autobiografickém románu *Variace pro temnou strunu*, 1966). K autorově světové proslulosti přispěla filmová adaptace jeho novely *Spalovač mrtvol* (1967) režisérem Jurajem Herzem rok po jejím vydání. Přestože film o bestii v rouše spokojeného otce a manžela získal nejedno festivalové ocenění, byl na dlouhých dvacet let uložen v trezoru.

Ladislav Fuks se svojí tvorbou v šedesátých letech jednoznačně zařadil do druhé vlny válečné

literatury (původcem dnes již běžného termínu je Aleš Haman) a zároveň ji spoluutvářel. Od konce padesátých let byla v literatuře (stejně jako ve filmu i na divadle) problematika okupace, koncentračních táborů a nově především židovského osudu a holocaustu pocíťována opět jako aktuální. Pro autory i recipienty byla válka a okupace stále ještě součástí nedávné osobní zkušenosti, zároveň však již byla realitou natolik vzdálenou, že při jejím zobrazování bezprostřední potřeba přímočaře dokumentovat hrůzy a zločiny nacismu a slavit hrdinství odboje ustupovala literárnímu modelování obecně lidských situací. Namísto ilustrace ideologických schémat začal prozaiky (vedle zmíněných Lustiga a Škvoreckého připomeňme kupříkladu Ludvíka Aškenazyho, Jana Otčenáška, Hanu Bělohradskou či Ladislava Grosmana) zajímat individuální prožitek, úděl jednotlivce, který se dostal do soukolí nečitelné mašinérie. Téma války tak provokovalo ke stále novému tázání po příčinách a projevech zásadní krize lidství a vnášelo do literatury i otázky existenciální. Důležitým problémem se stala osobní odpovědnost člověka a jeho možnost ubránit se kvůli neomezené moci a zachovat si svou vlastní identitu.

V případě problematiky židů, židovského osudu a holocaustu byla akcentována zejména obecně lidská složka tohoto tématu, tedy motivy degradace lidství nepřátelskou totalitní mocí (a z ní plynoucích pocitů strachu, ohrožení a vydědění) a naopak motivy spontánní lidské sounáležitosti navzdory krutým okolnostem. Tematizace židovství a holocaustu nebyla tedy u Fukse na první pohled ničím výjimečná, ač stejně jako jeho vrstevník a přítel Josef Škvorecký neměl židovské předky. Oba dva však měli spoustu židovských přátel

a spolužáků, které jim vzala válka, a chtěli tento bolestný prožitek a tragický osud jejich blízkých umělecky ztvárnit (Škvorecký především v cyklu uměleckých předevídek *Sedmíramenný svícen*, 1964).

Fukse ovšem s touto tematikou sblížoval navíc pocit ghetta, společenské vyvrženosti, odcizení sebe sama od světa, který jej obklopoval. Autor byl totiž svéráznou osobností s pozoruhodným psychofyzickým profilem vyplývajícím z jeho menšinové sexuální orientace. Homosexualita jej nejspíš velmi trápila a snažil se jí – často s fatálními následky – čelit. Svědčí o tom především nevydařený sňatek s italskou kunsthistoričkou Giulianou Limiti v Miláně roku 1964, z něhož Fuks doslova uprchl a způsobil tím diplomatický skandál. Mnohé z jeho pocitů nepochopeného člověka žijícího v socialistické společnosti, jež neznala jinakost v žádném směru, se promítlo do historického románu *Věvodkyně a kuchařka*, zjevné autostylizační rysy měla mít podle dochovaného torza nedokončená próza *Podivné manželství paní Lucy Fehrové* (viz shoda iniciál autora a protagonistky, dále pak zvuková podobnost hrdinčina jména v genitivu s plurálem nejvyšší pekelné bytosti – luciferové).

Menšinová sexuální orientace a zřejmá frustrace z dětství (velmi přísný a chladný otec a matka, jež o něj neměla zájem – vedle *Variací pro temnou strunu* najdeme evidentní doklady neutěšených rodinných poměrů v románu *Příběh kriminálního rady*, 1971) se významnou měrou podepsaly na Fuksově úzkosti, hysterickém strachu, který se plně projevil na začátku sedmdesátých let, kdy neodolal vábničce normalizačního pohodlí dál se věnovat literatuře a stal se předním oficiálně vydávaným a uznávaným autorem (obdobnou cestou se vydal Vladimír Páral).

Přestože po srpnové okupaci měl, jak sám uvádí, nejednu nabídku k emigraci, zvláště od svých četných německých přátel, zůstal v Československu, údajně kvůli staré a duševně nemocné matce, s níž sdílel dejvický byt až do její smrti. Škvorecký Fuksovu situaci vystihl velmi přesně, když už v exilu napsal, že prozaik musel čelit „dilematu spisovatelů píšících v zemích stalinismu: dilematu toho, kam až se *musí* a kam až *lze*“. A vsutku: na jedné straně psal beletrii na objednávku (obzvláště to platí o textu *Křišťálový pantoflíček* z roku 1978 o dětství a mládí Julia Fučíka) a byl nucen podepisovat podstrčené články (podle Mertla komunisté zneužívali jeho lidské slabosti a bezbrannosti a jako nestráníka jej doslova vydírali), na druhé straně udržoval přátelské styky s katolickou inteligencí, což dokládají vzpomínky Věroslava Mertla a Jaroslava Meda, a je známo, že byl hluboce věřícím člověkem.

Někteří literární vědci znalí Fuksových životních osudů interpretují zájem o židovskou problematiku jako nezpochybnitelný projev jeho homosexuality. Řečeno značně zjednodušeně: autor psal o jedné menšině (národnostní a náboženské) a měl přitom na mysli menšinu jinou (sexuální), přičemž zastřeně vyslovoval vlastní pocity příslušníka menšiny druhé. Podle Martina C. Putny představuje Fuksovo psaní způsob sublimace, kdy „autor o homosexuálních citech a úkonech buď mluvit z vnějších důvodů nesmí, ale z vnitřních pohnutek chce, nebo je rozdvojen sám v sobě a ‚chce i nechce‘.“ Fuks si podle kritika vymyslel „masku dokonale neproniknutelnou pro nezavěšené a snadno průhlednou pro čtenáře shodně cítící: Psal o něčem úplně jiném [holocaustu].“ Takové tvrzení odmítáme již proto,

že odhalit autorský záměr je téměř vždy nemožné, a nelze pak jednoznačně a takto apodikticky delimitovat Fuksovo rozhodnutí psát o židovské tragédii. Souhlasíme však s Putnou v tom, že jde o jakousi „alianci ponížených“ a že pronásledování židů může být u Fukse „TAKÉ metaforou o údělu homosexuálů“.

Ať už má takové genderové čtení Fuksových próz opodstatnění či ne, faktem zůstává, že bývají s židovstvím pravidelně spojovány jako celek, přestože explicitně toto téma reflektují pouze texty vydané v letech šedesátých. Než se na ně zaměříme, připomeňme ještě dvě prózy z počátku následujícího desetiletí, v nichž je rovněž přítomen židovský element, byť pokaždé v poněkud jinak zakódované podobě. Ve známém románu *Myši Natálie Mooshabrové* (1970) jde o příznaková antroponyma protagonistů: křestní jména dětí paní Mooshabrové Wezr a Nabule představují typická židovská jména, k témuž původu odkazuje i rodinné příjmení. Vypravěčem modelové, obtížně dešifrovatelné alegorické prózy *Oslovení z tmy* (1970) je patnáctiletý hoch Arjeh, těžce raněný při vesmírné katastrofě, již považuje za poslední soud. V této situaci leží bezmocně tváří k zemi a vede dialog s cizincem, jemuž nevidí do tváře a který ho vybízí, aby vyměnil řeč, kulturu, historii a budoucnost svého národa za pohodlný život pro jeho příslušníky. Arjeh je vůči cizinci v podřízeném postavení, obdivuje jeho kultivovanost a vzdělání, navzdory všemu však jeho nabídku odmítá. Přestože protagonista je příslušníkem pronásledované blíže neurčené kasty, z mnoha náznaků (narážky na rasismus a koncentrační tábory) lze usuzovat, že jde o židovský národ. Svědčí o tom mimo jiné jména Arjehových kamarádů (Haasová, Maus,

Spielmanns, Katzner, Löbloví), jejichž antipodem je příslušník nadřazené kasty a demagog s příznačným jménem Rys. Bez významu není ani skutečnost, že jméno Arjeh znamená hebrejsky „lvíče“, což samo o sobě odkazuje k židovskému původu, ale především tento význam koinciduje s chlapcovým mládím, odvahou a nepoddajností.

Zatímco v *Oslovení z tmy* jsou tedy židé zpodobeni jako **nejvíce zkoušený národ v lidských dějinách**, v prózách z šedesátých let se setkáváme s židy výhradně jako s **obětmi fašismu**. Tuto kategorii můžeme dále klasifikovat:

1. **Židé jako součást mechanismu totalitního režimu** – *Pan Theodor Mundstock*. Pan Mundstock žije v úzkosti z očekávání na předvolánku k transportu, dokud neobjeví svůj „vynález“, totiž metodu, jak se na všechny útrapy co nejlépe připravit a holocaust přežít. A tak pomalu mění svou garsonku na malý koncentrák. Metoda, která nakonec přivede protagonistu pod kola vojenského auta, spočívá především v absolutním přijetí logiky těch, proti kterým má být namířena. Oni jsou ti silnější, oni určují pravidla hry. Strach z koncentračního tábora fyzického se stává koncentračním táborem v myslích lidí. Máme pana Mundstocka obdivovat pro hrdinné úsilí vzepřít se, pro jeho vůli bojovat o svůj život v předem prohrané bitvě, anebo nám má být odporný pro své ponížení, pro ochotu zcela popřít své lidství jen proto, aby zachránil svůj ubohý, malý, úřednický život, který podle něj stejně nemá valného významu? Těžko soudit.

Vyložíme-li v těchto intencích Mundstockovo chování jako přistoupení na pravidla totalitního systému, pak bude nejspíš hoden jednoznačného odsudku z obecně etického aspektu. Ovšem tím, že jej táž pravidla nakonec přivedou k neočeká-

vané smrti, se nabízí noetická otázka, nevěští-li jeho skon zároveň konec nacistické totality z téhož důvodu: tak jako nesvoboda jedince neodpovídá dynamice lidského života, je systematickost totality zase zcela neadekvátní proudou dějin.

2. **Židé jako přátelé a souputníci, jejichž smrt způsobí protagonistovo osamělé dospívání** – *Mí černo vlasí bratři* (1964). Nejbližšími přáteli protagonisty Michaela jsou „černo vlasí bratři“, tedy spolužáci židovského původu, s nimiž založí spolek pro potírání antisemitsky smýšlejícího učitele zeměpisu. Tváří v tvář politickým událostem let 1938–1941, do nichž je děj povídek zasazen, si však Michael uvědomuje, že přátelství takřka na život a na smrt nemůže vzdorovat nadcházející tragédii. Na jedné straně s chlapci soucítí a bohorovně prohlašuje, že ochrání „všechny, na které sahá temná ruka“, na druhé straně ovšem naráží na nedostatečnost a omezenost svých činů, na nemožnost dostat svému slibu a proklamovanému přátelství, načež si uvědomuje svoje selhání a není schopen být verbálního povzbuzení. Za dané konstelace nemůže než přihlížet potupné sebevraždě nebo fatálnímu transportu rodin svých spolužáků.

Obdobně deziluzivně vyznívá obměna sentence, která se celým souborem refrénovitě line: „Smutek je žlutý a šestícípý jako Davidova hvězda“. Převedením sponového slovesa do préterita dosáhl autor ambivalentního závěru. Věta „Smutek byl žlutý a šestícípý jako Davidova hvězda“ spíše než o konci druhé světové války vypovídá o ztrátě židovských kamarádů a tragédii židovského národa vůbec. Zároveň se nabízí interpretovat závěr jako Michaelovu reflexi dozrání a přechodu z chlapeckého věku do dospělosti, kdy již bude stát v životě sám bez pomoci druhých.

3. **Židé jako překážka ke společenské a politické kariéře** – *Spalovač mrtvol*. Na první pohled spořádaný manžel, otec dvou dětí a zaměstnanec krematoria Kopfrkingl ve skutečnosti cítí jistou nespokojenost se svým dosavadním životem. V práci si uvědomuje svou omezenost, neschopnost vyšplhat se na zaměstnaneckém žebříčku výš, vůči manželce zase trpí pocity určité malosti, podřadnosti, neboť její rodiče zajistili byt a její příbuzní rodinu stále podporují.

Přicházející fašismus zhodnotí protagonista po počáteční nedůvěře s vydatnou pomocí „dábelského svůdce“ přítele Williho jako jedinečnou životní šanci, kterou doslova chytne za pačesy. Uvěří demagogickému přesvědčování o své vyvolenosti a možnosti vstoupit do nacistického ráje, který mu téměř barvotiskově splývá s budovou Casina plnou poddajných árijských blondýnek. Na tuto cestu může ovšem vstoupit jedině s čistým rasovým profilem, a proto se musí co nejdříve zbavit židovské manželky a svých dětí. Stává se vraždícím monstrem a svoje zločiny vykládá skrze učení o převtělování duší jako pomoc svým bližním, kteří by pro svůj původ stejně smrti neunikli. Toto frapantní pokrytectví je prodloužením jeho estétského přístupu ke skutečnosti, bohorovnosti, s níž přejmenovává věci a lidi a pozměňuje tím jejich status.

4. **Židé jako vyhnanci a ztroskotanci** – *Cesta do zaslíbené země* (1969; v souboru *Smrt morčete*). Příběh, který vychází ze skutečné historické události, je vystaven jako symbolická paralela k legendárnímu putování starozákonních židů na poušti a pojednává o židech, jež nacistický režim vyhnal na sebedestruktivní cestu. Skupina zámožných vídeňských židů prchá před nacisty jedinou možnou

cestou z Rakouska – plaví se na draze vykoupené pramici po Dunaji k Černému moři. Cesta ke spáse se však během několika dnů stává utrpením: nejprve se porouchá lodní motor, posléze přistanou na ostrově, kde nejprve opadne voda a utečenci se na něm ocitnou uvězněni, zkázu pak dokoná bouře. Někteří zemřou vyčerpáním, jiní volí dobrovolnou smrt, skupinka přeživších židů v čele s rabínem Ascherem odmítne pomoc katolického kněze a vstupuje do „rozestouplých vod“ řeky.

Cesta do zaslíbené země představuje snad nejpůsobivější text Ladislava Fukse vypovídající o holocaustu už proto, že v něm vystupuje jakýkoliv náznak zlehčujících prostředků autorem běžně užívaných, jako jsou hra se čtenářem, jeho mystifikování, zklamání čtenářského očekávání či zavádějící motivy. Motivická výstavba tu slouží výhradně k postupnému narůstání napětí spějící k apokalyptické zkáze.

Použitá literatura:

- Fuks, Ladislav: *Moje zrcadlo*; Tušl, Jiří: ... a co bylo za zrcadlem. Druhé, upravené vydání; Praha 2007.
- Janoušek, Pavel a kol.: *Dějiny české literatury 1945–1989*, sv. 3, 1958–1969; Praha 2008.
- Janoušek, Pavel a kol.: *Slovník českých spisovatelů od roku 1945*, sv. 1, A-L; Praha 1995.
- Kovalčík, Aleš: *Tvář a maska. Postavy Ladislava Fukse*; Jinočany 2006.
- Med, Jaroslav: *Texty mého života*; Praha 2007.
- Mertl, Věroslav: *Tiché zahrady*; Brno 1998.
- Putna, Martin C.: *Poetika homosexuality v české literatuře II*; in: Neon 1, 2000, č. 4.
- Škvorecký, Josef: *Podivný pán z Providence a jiné eseje*; Praha 1999.

VZPOMÍNKA

„Já to rychle přečtu!“

Michaela Kokojanová

Postávám rozpačitě v důstojném tichu přeseří Pinkasovy synagogy. Bezradně tčkám očima po nekonečných řádcích poněkud cizokrajně znějících jmen: jméno – číslice – hvězdička; jméno – číslice – hvězdička; jméno... Dětsky romantické tušení starobyklých tajů, jež mne příjemně pohltilo při vstupu do uliček pražského ghetta, k mé lítosti neúprosně odplyvá.

Kolik mi to vlastně bylo let? Na tom pramálo záleží. Neblahý prožitek ani čas, jinak léčivé plynoucí, dodnes nerozměnil... A co když nebyl určen

Zdeněk Horák: Prostějov, Hradební a Lutiniovova ulice, nostalgická perokresba

Zdeněk Horák: Prostějov, Křižovatka Hradební a Kostelní ulice, vpravo reálné gymnázium, nostalgická perokresba

jen mně, ale svěřen jako sdělení? Ozvěna lidských osudů, ozývající se z drobných dárků na rozloučenou od těch, kteří před sedmi desítkami let postupně přicházeli o občanská a lidská práva, o sousedy, přátele a známé, o domov, svobodu, majetek a většina z nich pak úplně o všechno včetně práva na vlastní hrob.

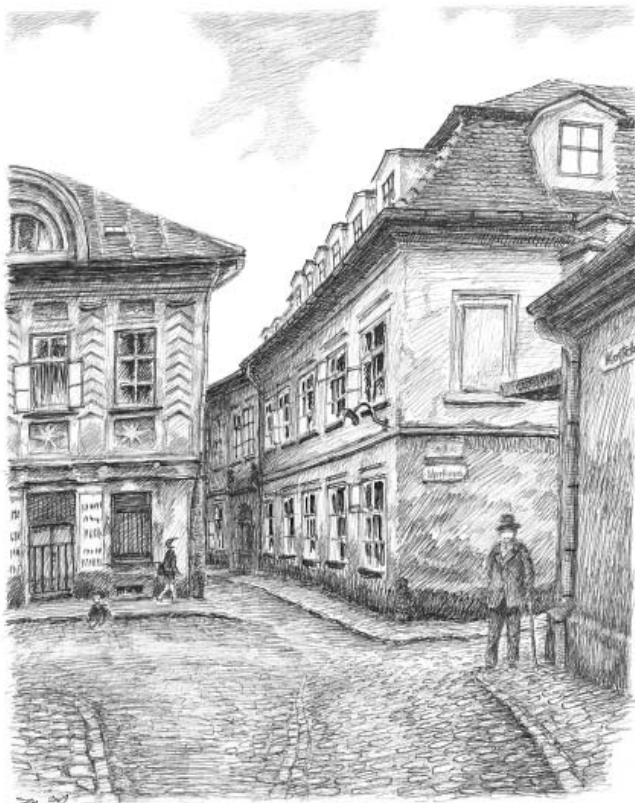
— * —

Máma se po chvíli hledání zastaví. Zamyšleně hledí na jeden řádek: „Tady je Henka... a paní Müllerová...“ šeptá mezi dvěma těžkými nadechnutími dvě jména rozdělená-spojená hvězdičkou. A mne začal pronásledovat ten podivný nápad, že až strohé grafické vyjádření přervaného života naplnilo touhu jednoho málo šťastného děvčete po stálosti, obětavé lásce, věrnosti.

Obchodní cestující Karel Müller zemřel náhle na počátku roku 1939. Všechny rodné rezervy padly na splacení kauce, jež měla jedinému synovi umožnit únik z tušného pekla holocaustu. Ironií osudu v jeho případě ale jen uspěla rozsudek smrti. Ne každá nabídka opravdu cílila k záchraně potřebných. Robertovu loď dostihla zrada na dosah vytoužených břehů...

Že by se o záchranu mohla pokusit i Henka (domácká podoba jména Henrietta – česky Jindřiška), předem vyloučily židovské rodinné zvyklosti. Jí přidělily péči o stárnoucí rodiče. Mamince, paní Hermíně, ničil nemilosrdně zrak zelený oční zákal. Roli trpělivé pečovatelky tak Henka přebírala až příliš brzy. A ještě před prahem dospělosti pak musela sebe i matku také uživit. Kolik asi spolykala slziček, když pilně šila schovaná v nejzazším studeném koutku krejčovské dílny. Davidova hvězda na její hrudi nesměla urážet pohledy árijských zákazníků! A navrch uštěpačné poznámky ostatních děvčat – proč jen býváme tak krutí k poníženým? – ať si prý pořídí na zeď perský koberec, když je jí zima!

Její „milý“ jí velmi zazlíval, že mu nedokázala smluvit sňatek s některou ze svých křesťanských přítelkyň a zajistit mu tak naději na přežití. Navzdory tomu se za příprav do Terezína utěšovala, že tam budou spolu. Ale on měl o využití posledních dní odlišné představy, navíc věřil, že pro něho poslední nebudou... Henka pro něj prostě přestala existovat. A tak když jako zdravotně postiženou určili paní Müllerovou do nejbližšího transportu, prohlásila, že ji samu

Zdeněk Horák: Prostějov, křižovatka Uprkovy a Kostelní ulice, nostalgická perokresba

nepustí. Do Treblinky odjely 22. července 1942. Jedné bylo padesát, druhé osmnáct.

Henku připomíná malinká skleněná břichatá vázička s vysokým rozšiřujícím se hrdlem posazená na čtyřech rozčaplych nožkách. Ani odlomení jedné z nich („To víš, stěhování“, povzdechne si máma) nepřipravilo dárek o pevné místo v naší

Zdeněk Horák: Prostějov, Uprkova lice ústící do Křížkovského ulice, nostalgická perokresba

domácnosti, stíhané jinak nekompromisním likvidačním přístupem paní domu ke všemu, co dosluhuje...

— * —

Hebrejská modlitební kniha v jednoduchých černých deskách. Podpis školácky pečlivou latin-

kou „Karel Kern“ svede vyvolat i vzpomínky úsměvné. Disharmonií zazněly až v přeskakujícím hlase žárlivého výrostka, který neunesl, že Karel, snad bezděčně, prohodil pár slov s kamarádkou „od vedle“: „Jé, křesťanka, a ona chodí se Židem!“ Pro kolik lidí mohla být pubertální poznámka fatální!

Život Kernových ovlivňovala těžká srdeční vada paní Růženy. Rézina – tak směly veselé kulatoučké paní říkat i děti ze sousedství. Když se chystalo na svět její jediné dítě, musel asistovat lékař. Ona pak plně v duchu židovských anekdot ráda dávala k lepšímu, jak „šéf“ (budoucí šťastný otec) vyčkávajícímu porodníkovi přinesl k zákroku i jejich kočku, aby za ty peníze jen tak zbůhdarma neseděl!

Hýčkaný jedináček vyrůstal v mladíka svérázného a svéhlavého. U Kernů musel pravidelně svítit stromeček a vonět vánočka, víra-nevíra. „A jak ten byl sprostěj!“ Některé výroky mladého pána by opravdu papír sotva snesl.

Na březích Plumlovské přehrady si pobaveně, s pochopením pro obě strany, představuji malé letní drama: Pod obrovským černým deštníkem výhrůžně svítí jasně červené plavky pátrající rozezlené matky. K druhému břehu stylem „ouško“ došplouchává v závěsu za velkou kamarádkou (byla starší o celé dva roky!) malý neposluha. Poloutopený, ale hrdost nesmírná: „Co přívoz, vlastní silou!“ Zpět, pravda, moc nespěchali, aby zlost dospěláků stačila vyprchat. V závěru akce se děvče kryje

*Zdeněk Horák: Prostějov,
Uprkova ulice ústící
do Křížkovského ulice,
nostalgická perokresba*

opatrně za rybářskou boudu, Karel pro jistotu ještě za ně...

Sotva uvěřitelný rys do portrétu mé „prostějovské báby“ přidává samozřejmost, s níž „půjčila“ svou mladší dceru, když se Kernovi v předtuše věcí přístích odjeli rozloučit s rodinou do Polska. Srdcačka Rézina zůstala doma, a nemohla přece být přes noc samotná! Však se tehdy záchvat skutečně dostavil. Oklikou temnými uličkami bylo třeba běžet až k severním hradbám pro židovského doktora – potajmu zaklepat na okno, šeptnout jméno nemocné, a pak rychle zmizet, aby si probůh nikdo nepovšiml!

Karel umřel čtrnáctiletý v hrůzách běloruského Malého Trostince. O Rézině se tradovalo, že nedojela ani do Olomouce. Podle Tereziánské

pamětní knihy se však zdá, že Malým Trostincem prošla také. Osud Salomona Kerna je nejasný. Ale nevrátil se ani on.

– * –

Za letního podvečera roku 1942 zkrřížil nenápadně mé mámě, tehdy šestnáctileté, cestu nejmladší syn všeobecně váženého rabína Schapa, medik Karel (sotva šestadvacetiletý). V záhadrí odhodlaně svíral malý balíček. „Ty ráda čteš, že?“ podával jí dvě knihy. Smavý hoch, Doktor Arrowsmith. Máma tehdy dosah „zápůjčky“ nepochopila. „Já to rychle přečtu!“, vyhrkla. Dodnes vidí ten zvláštní pohled krásných tmavých očí a mladíka zvolna odcházejícího už naposledy domů...

Naše doba a my v ní

Eva Dobšíková

Kniha s tímto názvem vyšla začátkem letošního června. Jako autorce mi šlo hlavně o to, zamyslet se nad relativně dlouhou dobou, naplněnou několika hlubokými společenskými zvraty, kterou prožila naše generace. Tedy generace lidí, kteří se narodili začátkem třicátých let a nyní svou životní dráhu uzavírají. Můj život obsahoval navíc, oproti některým současníkům, rasové pronásledování židovských lidí hitlerovským režimem. Podařilo se mi přežít hlavně díky matce. Přežití však nemusí být jednoznačná výhra – stigma holocaustu poznamenává jedince, kteří fyzicky „vyhráli“, vlastně na celý život.

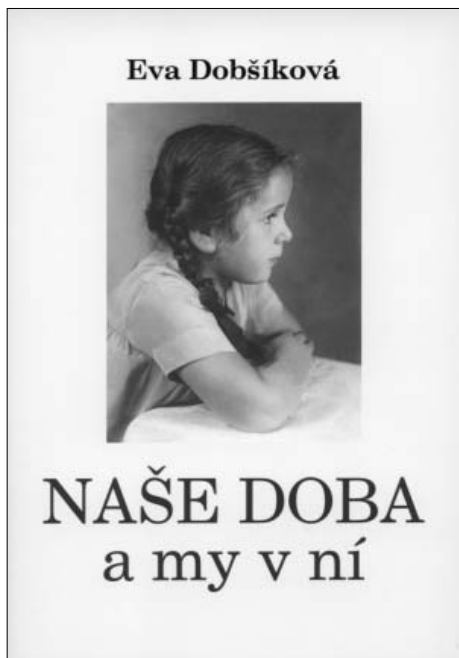
Prožili jsme nástup hitlerovského nacionálního socialismu. Lidé dnes rozumějí slovu *nacismus*, ale to je skutečně zkratka výrazu obsahujícího i slovo *socialismus*. Hitlerův socialismus znamenal sociální výhody pro vyvolenou, ostatním nadřazenou rasu. Jen pro ni. Těch výhod se mělo dosáhnout zotročením nebo vyhubením ostatních etnik a národů. Proto i slovo *nacionální*, tedy národní.

Koncem masarykovské Československé republiky

jsm vnímala také palčivé sociální rozdíly mezi jejími občany. Bylo to predisponováno i prací a postavením mých rodičů: venkovský lékař, venkovská učitelka.

Válka, lidské chování ve válečných podmínkách, moje přežívání po několik let v samotě úkrytu. A pak konečně bylo po válce – nadšení z nového budování a pomsta v poměrech, kdy bylo „vše dovoleno“. Nástup reálného komunismu a jak se v jeho režimu v různých etapách žilo. Jeho vývoj, jeho zakonzervování, neschopnost režimu otevřít se změnám, které si vyžadoval vývoj. To vedlo k pokusu o hlubokou reformu zevnitř komunistické strany – jiná nebyla možná. Reformování bylo zmařeno a následovalo dvacet let dusné nemohoucnosti, jejíž konec se zdál v nedohlednu. Jiskřička, zažehnutá mimořádně statečnými lidmi sdruženými v Chartě 77, se nemohla rozhořet v oheň. Až za další nekonečná léta vystoupil Gorbačov a zahájil otevřenou kritiku. Poté pád komunistických režimů, ale následné zklamání z chaotické cesty k demokracii a jejího těžkého zrodu.

Bylo opravdu všechno při realizaci původních cílů komunismu špatné? Nebylo poctivých, obětavých lidí mezi komunisty? Docela černě to vidí intelektuálové typu Pavla Tigrida, Milana

Záběr z křtu knihy – Eva Dobšíková a Erazim Kohák

Kundera a jiných. Jejich hledisko kompletního negativního postoje a házení všech komunistů do jednoho pytle najdeme dnes v mnoha publikacích. Od nich přebírají mladší generace informace. Ale mohou se vyjadřovat také ti lidé, kteří žili v reálném komunismu jako obyčejní občané? Mohou se dnes dostat ke slovu ve sdělovacích prostředcích a vydávat knihy ti, kdo udělali třeba veliký kus práce a mnoho dobrého pro své spoluobčany? Po změně společenského zřízení se s vaničkou vylévaly často i děti a mnohaletá práce se mařila. Za takové mluví v knize můj spolužák F. E., zemědělský odborník, dnes už nežijící.

A byli tu lidé, kterým režim připravil peklo věznic, třebaš jen pro jejich náboženství. Lidé vedle nich, dokonce i jejich sourozenci, překonali prokletí rodové chudoby a získali vzdělání a důstojnost rovného postavení ve společnosti. Odehrály se obrovské vertikální změny. V jedné kapitole je také srovnání s lidmi žijícími v neutrálním kapitalistickém Rakousku, jemuž tato vývojová etapa chybí.

Lidské osudy i příhody vedou k úsudku, že v jakékoliv době může jednotlivec zůstat osobností s čistým svědomím – i v mezních situacích.

Jak se k tomu dobrat? Tak, že usilujeme neustále o chápání svých bližních a jejich odlišnosti... Učit se chápat jiné a jejich jinakost, to stojí za celoživotní úsilí. Pomsta vede jen ke zmnožování zla.

Eva Dobšíková: Naše doba a my v ní, Brno 2009, 253 s., il., portréty, faksim.

Publikaci Evy Dobšíkové *Naše doba a my v ní* lze zapůjčit z fondu Vědecké knihovny v Olomouci a Moravské zemské knihovny. Zakoupit nebo objednat ji lze v knihkupectví Kosmas (Olomouc, Ostružnická ul.) nebo na adrese evadobsikova@seznam.cz.

RECENZE

Známe Židy?

Stejně jako Němci, po staletí společnost naší země spoluvytvářeli Židé. Odedávna mezi námi žijí Židé i židé, Češi židovského vyznání a také vyznavači židovské kultury. Ostatně, dá se vůbec rozlišit židovská víra od židovské kulturní totožnosti?

Celá západní civilizace, jak ji dnes známe, s představou svobody jedince, sociální odpovědnosti společnosti, s představou lidských práv, s představou zásadní lidské rovnosti a bratrství všech lidí, vyrůstá bezprostředně z židovských kulturních kořenů. Nemůžeme porozumět ani sami sobě, ani své civilizaci bez alespoň základní představy o židovství. A přitom používáme mnohé výrazy – košer, ghetto, holokaust, vyprávíme si židovské anekdoty. Pro většinu Čechů je židovství něčím neznámým, trochu i tajemným, Židé se zdají mnohým lidem cizí a poněkud nečitelní. V dějinách se sice prolínala naše kultura s židovskou,

ale to vše při naprostém vzájemném nepochopení. Po staletí jsme se vzájemně ovlivňovali, ale přitom žili zcela odděleně.

Kniha nedávno zesnulého předsedy Rady Židů v Německu Paula Spiegla *Was ist koscher?* či v českém překladu Evy a Pavla Dobšíkových *Kdo jsou Židé?* je čtivým a neformálním uvedením do světa židovství. V první části se zabývá rozdílem mezi slovy žid a Žid, což souvisí s náboženskou vírou, kulturou a etnicitou. V dnešní době, kdy byly objeveny rozdíly v genech i mezi Čechy a Moravany, stává se vrozená genetická odlišnost Židů něčím vsutku relativním. Autor provází čtenáře významnými událostmi židovského života od obřizky až po umírání. Postupně jej seznamuje s židovskými zvyklostmi, a to tak, aby byla zřejmá jejich podstata, původní smysl, související s důležitými otázkami Písma nebo země Izrael.

Druhá část knihy je biblická – sleduje putování božího lidu dějinami od starověku po současnost. Židovství se měnilo, až do současné podoby však čerpalo sílu z příběhů z Tóry, kterou my známe jako Starý zákon.

Ve třetí části se autor vrací k židovské každodennosti, seznamuje nás s kalendářem a svátky, které prokládá zamyšlením nad židovstvím jako celkem, nad křesťanskými postoji k židovství i otázkami židovství jako víry.

Kniha se čte jedním dechem, i když to opravdu není učebnice. Jen díky roušce neznalosti mohly vzniknout pověry a mýty, ze kterých se rodí strach a nenávisť. Je zřejmé, že žít jako pravověrný žid je velice obtížné, a přesto dosud existuje spousta lidí, kteří si zvolili dobrovolně tento úděl. Znamená to pro ně dennodenně řešit způsob, jak žít v moderním světě plnohodnotným způsobem, a přitom se vyhnout ustavičnému porušování božích nařízení a předpisů halachy, židovského zákona. Vždyť i stisknout knoflík ve výtahu je činnost o sabatu zapovězená.

Židovství je tvůrčí přístup k životu – často přímo napínavý a dobrodružný. Přináší nejistotu, ale i hluboké uspokojení nad tím, že člověk vykonává činnosti a rituály, kterými se duchovně spojuje nejen židé a Židé na celém světě v diaspoře, ale i židé žijoucí s dávno zemřelými předky, neboť jde o rituály nesmírně staré a v hlubokém smyslu neměnné. Právě v tom vědomí obrovského přesahu, jakési nad-časovosti a nad-prostorovosti židovství je možná příčina jeho obrovské síly k životu za všech, i nejtěžších okolností.

Helena Veličková

Kdo jsou Židé? / Paul Spiegel. Brno, Společnost pro odbornou literaturu – Barrister & Principal 2008. 228 s.

Zvěstování

Židé ve středověké Olomouci

Štěpán Kohout

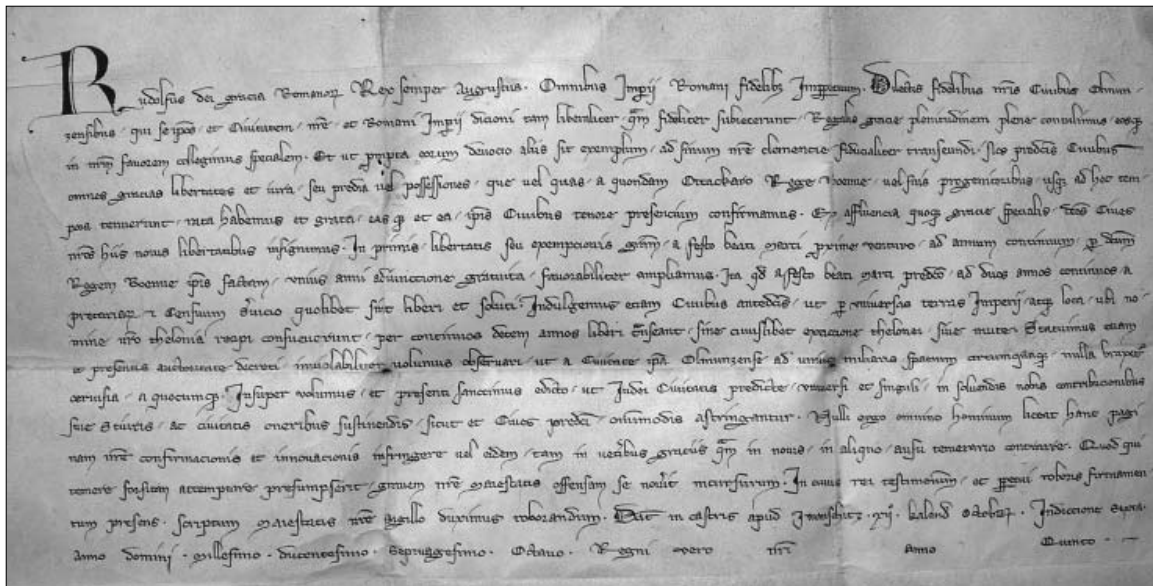
Jako v jiných pozdějších královských městech, tak i v Olomouci se záhy usadili Židé, čas jejich příchodu ale zatím nelze blíže určit. Odmítneme-li nepodložené pověsti, datující pobyt Židů v Olomouci již k počátku 10. či k polovině 11. století, zjistíme, že poprvé se věrohodně o židovském osídlení ve městě Olmijz zmiňuje přibližně k roku 1140–1150 zcestovalý rabbi Izák ben Dorbolo ve svých přidavcích k tzv. mahzóru Vitry, sbírce pravidel pro náboženské obřady, sestavené v 11. století Simchou ben Samuel z francouzského města Vitry. Za svého pobytu v Olomouci spatřil Izák neobvyklý pohřební obřad zdejších Židů, dosud mu známý jen z Paříže: vytrhávání trávy za recitace žalmu *Obyvatelé měst pokvetou jak bylina země*. Důležitý postřeh osvětluje původ olomouckých Židů: přišli ze západu, nikoli z východu. Nelze pochopitelně předpokládat, že by přišli přímo ze srdce Francie, snadno lze však jejich olomoucký výskyt spojit s odchodem části Židů z Prahy, kde byli roku 1096 v souvislosti s průchodem jednoho proudu křížáků napadeni a nuceni k přijetí křtu – křížová výprava byla zásadním zlomem v dosud celkem nekomplikovaných vztazích křesťanů a židů v Evropě s výjimkou Španělska.

Po čtyřech staletích od Izákovy cesty, na začátku 15. věku, už měli v Olomouci Židé vlastní samosprávu v čele s rychtářem, urovnávajícím spory uvnitř komunity. Nemusel to být rodilý Žid, ba naopak. Menšina si vystavěla svá obydlí v ulici, nazvané po nich Židovská (dnes Universitní),

vedoucí k vrcholu svatomichalského návrší, tedy směrem k jisté důležitému středisku předlokačnického města. Odpovídalo by to tradici uzavřených židovských kupeckých osad, známých kupříkladu z Prahy pod Vyšehradem. Nelze však s jistotou předpokládat, že zrovna na tomto místě trvalo jejich osídlení od nepaměti, ba spíše naopak, židovský ráz dostala ulice ve větší míře až ve 14. století. Název je poprvé doložen až k roku 1403, některé domy patřily dosud křesťanům a ještě ve 13. století zde byl křesťanský hřbitov, pravděpodobně s kaplí, která byla zřejmě předchůdkyní dnes osvěcené kaple Božího Těla.

Mezi domy nalezla své místo rovněž synagoga, sloužící i jako židovská škola. Podle tradice z 16. století stávala přibližně v místech jmenované božítělové kaple, minila se však nikoli dnešní, nýbrž dřívější poloha blíže hradbám. Základy synagogy, včetně základů charakteristického almemoru, vyvýšeného pulpitu pro předčitatele tóry, byly při adaptaci jesuitského konviktu v letech 1998–2002 odkryty archeology pod dnešní vrátnicí a šatnou. Stavba měla průměrnou velikost o šířce 11 m a nejisté délce v rozmezí 12–17 m. Nedosahovala sice rozměrů kupříkladu synagogy alexandrijské, kde musel být pokyn ke společné odpovědi signalisován praporkem, ale pro místní potřebu jistě postačovala. Neznáme bohužel jméno žádného středověkého olomouckého rabína s výjimkou posledního v pořadí, Moše Kohena.

Pod dnešní kaplí se také našly velmi nezřetelné pozůstatky, vyložitelné s trochou představivosti

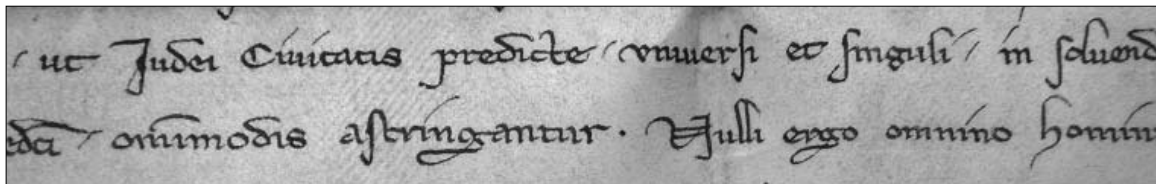
Král Rudolf nařizuje 20. 9. 1278 olomouckým Židům podílet se na městských poplatcích a povinnostech stejnou měrou jako ostatní měšťané (SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, listiny, inv. č. 3).

jako zbytky možné mikve, rituální lázně, pro niž by byl vodnatý svah Michalského kopce obzvláště výhodnou lokalitou.

Hebrejské společenství se neobešlo ani v Olomouci bez hřbitova. Ten se nacházel někde poblíž dnešního hlavního pavilonu výstaviště Flora, záměrně daleko od židovských domů. Přesto však nelze zaplašit otázku, zda by přece jenom nebylo vybráno místo bližší, kdyby se bývalo společenství již od počátku hromadně usadilo tam, kde je později doloženo, tedy v blízkosti Židovské brány. Po vyhnání propadl i hřbitov městu, které náhrobní kameny zužitkovalo zčásti k vyspravení hradeb, zčásti k vydláždění kostela Neposkvrně-

ného početí P. Marie, budovaného od roku 1453 na někdejších Bělidlech. Pod zdejší podlahou nalezený kámen z roku 1341 (respektive 1359) je nejstarším dochovaným židovským náhrobkem na Moravě.

Kde se olomoučtí Židé soustřeďovali před osídlením Židovské ulice nelze zatím říci. Tradiční lokace právě na zmíněná Bělidla, tedy do dnešní ulice Sokolské, kde jim měl podle pověsti vykázat místo roku 1060 kníže Vratislav II., stojí na vodě nejen obrazně, nýbrž i doslova: zdejší osídlení, doložené už pro dobu laténskou, bylo obklopeno říčními rameny a přitahovalo hlavně koželuhy, kteří pro své páchnoucí zaměstnání nepatřili zrov-

Detail Rudolfovy listiny: „[Insuper volumus et presenti sancimus edicto] ut Iudei civitatis predicte, universi et singuli, [in solvendis nobis contributionibus sive stiuris ac civitatis oneribus sustinendis sicut et cives predicti] omnimodis astringantur.“

na mezi oblíbené sousedy (proto zůstala Bělidla až do roku 1525 za městskými hradbami).

Neexistuje ani jednoznačná odpověď na otázku, co se ve městě změnilo během 14. století, že by se měli začít usazovat ve jmenované části města. Nabízí se samozřejmě odpověď, že to byla určitá forma reakce na rozhodnutí diecesní synody z roku 1349 o povinném užívání výslovně neurčeného oděvu odlišujícího Židy od křesťanů, což následně přivedlo přísnější režim pobytu, ale je to jen spekulace. Stejně tak je mohla do jednoho hejna sehnat obava z možných pogromů, o něž právě v té době nebyla v Evropě nouze – celé země vymetala morová epidemie, Moravu nevyjímaje, a Židé byli navzdory výzvě papeže Klementa VI. obviňováni z šíření nákazy. Ochranou jim v případě potřeby mohl být blízký opevněný dvorec fojtův. Třetí možnost je stejně jednoduchá: židovská populace vzrostla teprve v té době natolik, že přikročila ke stavbě synagogy. Mohlo se tak stát po roce 1345, kdy markrabě Karel dává jihlavské a brněnské městské radě pravomoc přijímat tolik Židů, kolik se jich chce přistěhovat. Snad bylo podobné privilegium uděleno i Olomouci, kam se začali postupně stahovat Židé z okolí. Město jim za účelem stavby modlitebny vyhradilo – zce-

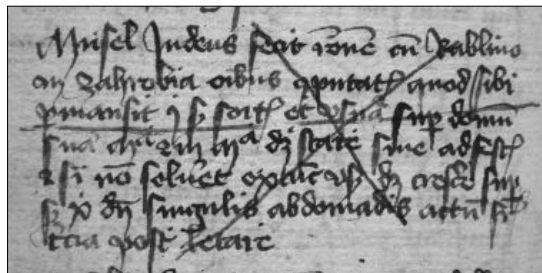
la typicky – pozemek na okraji, u hradeb, blízko brány, kterou mohli vycházet z města a vcházet dovnitř, aniž by museli projít jeho křesťanskou částí. Synagoga potom k sobě samovolně přitáhla Židy, kteří se začali v její blízkosti usazovat. Toto vše se stát mohlo – je otázka, zda se to ale doopravdy stalo.

Jelikož ale není přesně známo, kde jednotliví olomoučtí Židé skutečně sídlili, může být naše dosavadní představa uceleného ghetta veskrze mylná. Tak jako o ulici Ostružnické nepředpokládáme, že byla osídlena výhradně výrobci ostruh, a že v Pekařské byl jeden krámk s pečivem vedle druhého, je možné, že ulice dostala jméno Židovská jen podle synagogy, lázně a ještě několika více či méně náhodně a třebaš odedávna situovaných domů židovských včetně rabínova, zbytek byl osídlen křesťany – dokonce zde měli od roku 1434 dům před husity uprchlí prostějovští mniši augustiniáni. Do jednoho z těchto soukromých židovských domů by se pak muži scházeli k modlitbám před výstavbou vlastní synagogy. Ostatní židovské domy by byly rozptýleny po městě.

Dost možná, že před polovinou 14. století v Olomouci ani nebylo tolik Židů, aby dali pořádné ghetto dohromady. Z let 1413–1420 se

nám dochoval rejstřík židovských půjček, v němž vystupuje přibližně 30 osob židovského původu včetně 11 žen. Skutečných peněžníků je mezi nimi sotva pět, ostatní poskytovali spíše příležitostnou výpomoc. I když k známému počtu zhruba dvaceti rodin, který nám z tohoto pramene vysvítá, přičteme děti a čeleď a přidáme i další rodiny, které se do rejstříku snad nedostaly, vidíme, že můžeme olomoucké židovské obyvatelstvo počítat spíše na desítky než na stovky. Také částka 40 kop grošů, kterou bylo povinno ročně splácet českému králi, není nijak vysoká, odpovídá ceně domu prostřední velikosti – nenasvědčuje většímu počtu židovských usedlíků. I zprávy o nich jsou velmi řídké a ne vždy spolehlivé: tak například v populární literatuře často uváděné slavnostní vítání krále Jana Lucemburského olomouckými Židy roku 1311 se zakládá jen na mylném výkladu Zbraslavské kroniky, která mluví pouze o Židech brněnských.

Proč se vlastně obíráme otázkou existence ghetta? Je obecně známo, že byli Židé, jakožto převážně jinověrci, podrobeni segregaci. Již synoda ve jihošpanělské Elvire (dnes Granada, roku 306) zapovídá ženám vdávat se za pohany a židy a všechny křesťany varuje před společným stravováním s oběma skupinami. Zákaz sňatku je výrazem endogamie typické pro všechny vyhraněné sociální skupiny, zvláště dosud ohrožené pronásledováním, stejně tak společné jídlo bylo symbolem obzvláštní intimity. Další omezení z hlediska kanonických předpisů pak přinesl III. lateránský koncil (1179), stanovivší pro židy a muslimy zákaz využívat křesťanských služebníků a zákaz společného přebývání. Stanovil, že svědectví křesťana proti židu nemůže být zpochyb-

Ukázka z rejstříku židovských dluhů: Žid Mušel půjčuje 20. 3. 1414 Rablinovi ze Záhrobtí kopu grošů s bezúročným obdobím do 8. 4., pak bude počítán úrok 10 denárů týdně. Mřežování zápisu znamená vyrovnání dluhu (SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce, knihy, inv. č. 1822, f. 61v).

něno a pokřtění Židé nesmí být svými příbuznými vyděděni. V zásadě konečná úprava je spojena s IV. lateránským koncilem (1215), jenž ustanovil omezování židů v lichvě; povinnost odvádět desátky z jimi zakoupených dříve křesťanských domů; povinnost nosit nespécifikovaný odlišný šat (v muslimských krajích museli nosit žluté turbany, v křesťanských převážilo užívání barevné „placky“, kruhové známky, zvané rota, připnuté na svrchním šatě), to proto, aby křesťanky nebyly na pochybách, že jde o nekřesťany. Dodejme, že vzhledem k těžkým trestům za poranění Žida plnilo odlišné oblečení i výstražnou funkci vůči potenciálním agresorům. Potvrdil starší zákaz vycházení na Velký pátek, aby se nemohli vysmívat křesťanům; jakož i zákaz pověřit žida veřejným úřadem s mocí nad křesťany. Pokřtěným Židům zakázal účastnit se židovských obřadů a zpochybňovat tímto způsobem upřímnost své duchovní konverse. Tyto články byly vtěleny do Liber extra, výlučné kompilace církevních kánonů, prohlášené

roku 1234 Řehořem IX. a vložené Řehořem XIII. do základu Corpusu iuris canonici. Nedodržovaly se vždy striktně, především co do zastávání veřejných úřadů Židy. Nešlo však o diskriminaci prvotně rasovou, nýbrž náboženskou, přijetí křtu leckdy otevíralo možnost zajímavého „kariérního růstu“, nikoli ovšem bez pozornosti závistivé většiny.

Segregace však byla vzájemná, neboť i Židé považovali nevěřící za kulticky nečisté pro zálibu ve vepřovém mase a zanedbání obrázky. Svědčí o tom řada dokladů ze Starého zákona, Talmudu (traktát Keritot), komentářů k němu (španělský učenec Moše ben Maimon) a polemické literatury (protiježíšovská blasfemie Toledot Ješu). Segregačně působí i několik z 613 příkazů (Tarjag micvot), vyňatých z biblických knih Mojžíšových, které má pravověrný žid dodržovat: neuzavírat žádné smlouvy s pohany, nenapodobovat jejich oděv a zvyky, nevstupovat s nimi do manželství. Ani Židé netrpěli u svých souvěrců společný život s nevěřícími, požívání jimi vyrobených potravin, využívání pohanských pastýřů dobytka, prodej pole pohanům, kontakt osamělého Žida (muže či ženy) s pohany, službu pohanům jako porodní báby či kojné, odmítali nechat se od nich ošetřovat a stříhat a jinak s nimi obcovat (namátkou vybráno z talmudského traktátu Avoda Zara). Součástí denní modlitby Šmone Esre bylo i zehnaní Birkat-ha-minim, zavedené koncem 1. století proti kacířům a těm, kdo uráží Židy. Záleželo jen na horlivosti rabínů, nakolik byly tyto záповědi vztahovány i na křesťany, ale poněvadž i křesťanství bylo v jejich očích modloslužbou (v učení o Nejsvětější Trojici spatřovali rozpor s principy monotheismu), nekladli si v tomto směru velká omezení.

Navzdory oboustranným snahám o oddělení stále alespoň zčásti přetrvávala pochopitelná tendence asimilační. Na výše zmíněné synodě roku 1349 žádal biskup Jan Volek rychtáře a městské zastupitele působící v jeho diecesi, aby u Židů dbali na řádné nošení kapucí, neboť dosavadní ustanovení v tomto směru zatím nepřinesla velký efekt. Je z toho patrné, že alespoň vnějškově se snažili místní Židé přizpůsobit okolí. Napovídají tomu i některá jejich osobní jména: kromě očekávaného Salomona, Barocha, Izry, Matuše, Mušlína, Jekla, Pinkuse a Lazara nám v Olomouci vystupují kupříkladu Eberlin, Merklin či Beneš, tedy Eberhard, Marek a Benedikt. Nechybí ani jména vysloveně česká: Černoch, Lešek, Pešák, Tyčka, Vlk a židovka Črnka.

Z pramenů dále známe řezníka Mušlína, lékárníka Niklase, Morda zvaného Školník, což vzbuzuje představu výpomocného učitele, který měl vypomáhat, stoupl-li počet dětí v židovské škole nad 25 (nad 40 dětí už byl zaměstnán druhý řádný učitel).

Právní postavení Židů bylo výjimečné. Měli zvláštní osobní status, byli pod přímou ochranou krále, bezprostřední součástí královského majetku, židovské poplatky byly stavěny na roveň výnosům z dolování či cla. Proto byli z velké části vyňati z pravomoci orgánů městských. Olomoučtí Židé nemuseli kupříkladu platit městské daně a dávky – řečené výhody je ovšem roku 1278 král Rudolf zbavil.

Přemysl Otakar II. vydal 8. března 1255 velké privilegium, stanovující hlavní zásady křesťansko-židovského soužití. Pochopitelně se většina článku týká hospodářských vztahů, kde docházelo ke sporům asi nejčastěji, nechybí ale ani ochrana před

víru, žádné nucené křty, žádné narušování jejich obřadů, žádné znesvěcování hřbitovů, žádné předhůzky o rituálních vraždách křesťanů – to vše pod hrozbou církevních trestů, včetně exkomunikace.

A žádné předsudky při výkonu služebních povinností! Dokonce i biřící, kteří v Olomouci konali pořádkovou službu, skládali přísahu, v níž se zavazovali, že budou dbát o právo a řád nestranně ve prospěch všech, chudých i bohatých, domácích i hostů, křesťanů i Židů.

Byly však tyto skutečně vysoké sankce také vymahatelné? Nejsou vysoké obnosy pokut právě znamením nízké vymahatelnosti, kdy se zákonodárce, u vědomí své bezmoci, pokouší přestupníky alespoň zastrašit? V každém případě však ustanovení vyjadřují královskou vůli potrestat útočníky a násilí mohlo zůstat nepotrestáno právě jen pod rouškou anonymity živelného pogromu. A že k pogromům docházelo není sporu: kronikář zbraslavského kláštera Petr Žitavský s lítostí vzpomněl na pronásledování, které Židé zakoušeli v Čechách od křesťanů.

Z přestupků, kladených Židům lidovou představitelstvy tradičně za vinu, totiž ze zakládání požárů, trávení studní, zneuctívání hostií a z touhy po křesťanské krvi, nebyl v Olomouci, pokud víme, naštěstí obviněn nikdo. Jen roku 1273 si stěžoval biskup Bruno, že slouží jako překupníci kradených kostelních cenností a je obtížné od nich přechovávané klenoty vymoci zpět. Byla to stížnost obecně zaměřená, netýkala se přímo Olomouce. Jakýsi reálný základ však zřejmě měla, neboť roku 1348 král Karel zakázal brněnským Židům přijímat do zástavy věci pocházející z možné krádeže, sporné případy měli posoudit dva přísežní měšťané. Není důvod se nad tím podívat, koneckonců

i dnešní majitelé zastaváren riskují škodu, vezmou-li nevědomky do zástavy kradenou věc.

Olomoučané mojžíšského vyznání se, pokud víme, nikdy nestali obětí žádného pogromu, i když čas od času byl některý z nich přepaden a oloupen. Loupežnými vraždami několika Židů proslula roku 1351 banda lupiče Šípa, řádící pod ochranou povelského správce Vlčka z Tovačova, syna bývalého olomouckého fojta Mikuláše. Tyto skutky ale neměly jiný než kriminální ráz.

Otevřená nechuť vůči Židům neměla zdaleka jen kořeny náboženské, velkou úlohu hrála viditelná odlišnost národnostní a kulturní. Hygienická úroveň stěsnaných a přečpaných židovských domků a uliček nedosahovala i tak bídneho středověkého průměru a odpuzovala kolemjdoucí. Nejvyšší měrou však byla na vině hospodářská závislost. Ve 14. století se už dávno Židé nezabývali dálkovým obchodem jako za starých dob (m.j. s otroky), nýbrž převážně vetešnictvím, obchodem s kůžemi, koňským handlem a drobnými úvěrovými službami, zpravidla na vyšší úrok, 80–150 % roční míry, u krátkodobých úvěrů nijak překvapující. Citovaná Přemyslova statuta dovolují úrok až 173 %, osm feniků z jedné libry týdně. To ovšem daleko přesahovalo nám známé povolené židovské úroky té doby, kupříkladu Mohuč je omezila nanejvýš na 43 %. Příčinou byla nejspíše králova touha po penězích, kterou mohlo uspokojit jen bohaté židovstvo. Struna se ale patrně přepjala: při obnovení privilegia roku 1262 už maximální sazbu nestanovil.

Půjčování peněz pravidelně provozovala jen malá menšina Židů, vrhalo to však neblahý stín i na všechny ty židovské chudáky, kteří přežívali z podomního obchodu. Stačilo nepatrné škobrtnu-

Pečeť krále Ladislava Pohrobka přivěšená k listině.

tí a úrok se změnil v drtivou past: na počátku stála malá lehkomyšlnost a na konci naprosto ruinované finance. Půjčování od Židů se stalo leckomu osudným. Tím se ovšem stávali Židé všeobecně neoblíbenými, neboť míra zadlužení městského obyvatelstva stoupala, jak ukazuje výše zmíněný olomoucký židovský rejstřík. Za povšimnutí stojí, že jedním z přeborníků v půjčování byl fojt Václav Grelitzer, který nakonec musel fojtvství prodat a zmizel beze stopy z dějin.

Zadlužení nakonec dosáhlo takové míry, že roku 1411 král Václav IV. na žádost svého milce, olomouckého biskupa Konráda z Vechty, a jiných moravských pánů zrušil všechny dluhy starší deseti

let, které lidé u Židů měli. Opatření však mělo do budoucna sotva nějaký podstatný účinek – lidé si půjčovali dále.

Prokletí věčných vyhnanců nad Židy stále viselo jako Damoklův meč: Anglii museli opustit roku 1290, Francii 1306, Švýcarsy 1348, Uhry hned příštího roku, Provence jim zůstala uzavřena 1394 a Rakousy 1422. Dějiny Židů ve středověké Olomouci se naplnily roku 1454, kdy vydal král Ladislav Pohrobek listinu datovanou 23. červencem, jíž nařídil olomouckým a uničovským Židům opustit do 11. listopadu svá města, která prý přivedli do chudoby, ke zkáze a zpuštění. Jako náhradu propůjčil městu do užívání veškerý nemovitý židovský majetek: domy, synagogu i hřbitov a zrušil veškeré dluhy, které obyvatelé u zdejších Židů měli. Stejný osud potkal Židy v Brně a Znojmě. Protižidovská kampaň moravských královských měst byla spojována s činností italského františkána Jana z Capestrana, který se nedávno před tím zasadil o násilné vyklizení ghetta ve slezské Vratislavi. Tento velmi populární kazatel navštívil dvakrát i Olomouc, podruhé přicestoval právě jen dva dny po vydání citovaného výnosu, který snad ani nemohl být ještě v Olomouci přesně znám. Přesto bývá, patrně právem, s událostmi alespoň nepřímo spojován – rok staré útoky proti židům vratislavským nemohly zůstat na Moravě neznámy.

Olomouctí Židé se rozešli do okolí, kde posílili venkovské náboženské obce. Města jako Prostějov, Lipník, Hranice a Úsov se patrně stala jejich náhradním bydlištěm. Olomouc jim zůstala po dalších 400 let, až do roku 1848, prakticky uzavřena.

Hanácký Jeruzalém

Marie Dokoupilová

Prostějov ještě nebyl ani 70 let městem, když řady jeho obyvatel začali rozšiřovat lidé jiné víry, židé. Stěhovali se sem ve větším počtu po svém vyhnání z královských měst po roce 1454. Vlastníci Prostějova, páni z Kravař a později Pernštejnové, si ovšem tuto laskavost nechali dobře zaplatit. Se svolením vrchnosti se židé usazovali na pozemcích bývalého augustiniánského kláštera jižně od dnešního kostela Povýšení sv. Kříže, ale nejspíše od poloviny 16. století také podél severních hradeb (budovaných kolem celého města od roku 1495) v dnešní Školní ulici. Židovské ghetto v Prostějově tak mělo dvě oddělené části. Protože v křesťanské části města se židé usídlovat nesměli, zahustila se postupem času zástavba na malém prostoru dnešních ulic Demlovy, Křížkovského, Lutinovy, Uprkovy, Kostelní, Pekařské a Hradební takovou měrou, že životní a hygienické podmínky zdejších obyvatel byly neúnosné. Ve 44 domech židovského ghetta za kostelem a ve 12 domech ve Školní ulici ještě roku 1834 bydlelo 1742 obyvatel. Už koncem 18. století byla většina židovských domů rozdělena do dvou až šestnácti oddělení, takže vzniklo asi 233 bytů, sestávajících někdy jen z jedné místnosti. Počet vznikajících a zanikajících oddělení se jistě v průběhu let měnil. Lidé, kteří v těchto stísněných domech bydleli, využívali společně nejen dvory, studny (pokud v domě byly), chodby, pudy a záchody, ale často měli dohromady také jen jednu kuchyň.

Po 120 letech společného soužití se prostějovští měšťané roku 1575 pokusili zbavit svých

židovských sousedů, kteří jim konkurovali podnikavostí, obchodní obratností, levnějším zbožím a rychlejší reakcí na potřeby poptávky. Vrchnost však nakonec za tučné výkupné a další pravidelné roční daně zaručila židům trvalý pobyt ve městě. Během třicetileté války se ze strany měšťanů objevovaly další stížnosti na chování Židů, kteří prý nechtěli přispívat na obranu města a vedení války ani pomáhat při stavbě šancí, vyhýbali se ubytování vojska a naopak ještě těžili z obchodování s vojenskou kořistí. Roku 1644 prý bylo ve vylidněném Prostějově víc židů než křesťanů. Po skončení války se stupňoval tlak na změnu víry na jednotnou katolickou i mezi židovským obyvatelstvem. Roku 1683 byli za krádež odsouzeni dva místní židé, kteří se z trestu mohli vykoupit přestupem ke katolické víře. Když to odmítli, oběsili je; mezi souvěrci jim to ovšem vyneslo pověst mučedníků. Někteří židé se přesto dávali pokřtít. Patřili mezi ně např. také přívrženci sekty sabatiánců. Jejich vůdce zv. Löbele Prostitz působil v Prostějově od počátku 18. století a získal zde mnoho následovníků. Trvajících spory mezi křesťany a židy a opakované stížnosti měšťanů vedly k vydání policejních řádů v letech 1677 a 1688, podle nichž pak židé podléhali přímo plumlovské vrchnosti, a nikoliv městské jurisdikci.

Počet prostějovských židů vzrostl roku 1648 o uprchlíky z Polska, roku 1670 o vyhnance z Vídně a roku 1746 o přistěhovalce ze Slezska. Po Mikulově se Prostějov stal největší židovskou obcí na Moravě – odtud pramenilo pojmenování Hanácký Jeruzalém. V souvislosti s nařízeními vydanými císařem Karlem VI. roku 1726 (fami-liantský zákon umožňující legální sňatek jen nejstaršímu synu z rodiny, numerus clausus určující

konečný počet židovských rodin v každé lokalitě, translokační reskript nařizující přesídlení židů z blízkosti křesťanských chrámů do odlehlejších částí měst) se také v Prostějově chystalo přestěhování židovských obyvatel z domů v okolí kostela do jiných částí města, ale nakonec zde tento plán nerealizovali. V období slezských a pruských válek v polovině 18. stol. byli zdejší židé podezříváni ze spolupráce s nepřítelem. Museli platit velké válečné daně, což asi 40 zdejších rodin vedlo k vystěhování do Uher (1773), Pruského Slezska a do Libně u Prahy.

Roku 1782 vydal sice Josef II. toleranční patent pro moravské Židy, ale zároveň zesílil germanizační snahy. Židé si například museli vybrat německé příjmení. Jiný Josefův patent z října 1781 naopak umožnil Židům věnovat se téměř všem živnostem, provozovat všechny druhy řemesel a najímat panské grunty a půdu, s výjimkou nájmu šenkoven, desátků a mlýnů. Teprve po roce 1848 se židovské obyvatelstvo zcela emancipovalo. Zámožnější Židé se ze stísněných uliček ghetta stěhovali do výstavných domů a prostorných ulic křesťanské části Prostějova, které odpovídaly je-

jich bohatství a postavení. Do židovských uliček naopak přicházeli chudší křesťané.

Ještě v 16. a 17. století se někteří místní židé živil jako řemeslníci – sklenáři, mečíři, váčkáři, jircháři, knihaři a knihtiskaři, ale později především jako schopní obchodníci. Obchodní zdatnost i obratnost a pružnost v podnikání jim umožnily stát se jedněmi z prvních průkopníků průmyslu v Prostějově. Vůbec první továrnu na jemná sukna a kazimír ve městě založil roku 1801 Feith Ehrenstamm, později ho následovali Wolf Brüll, v bavlnářství Bernard Back, Hermann a Salomon Zweigové. Také s konfekční výrobou, která je pro Prostějov typická dodnes, začali ve městě židovští podnikatelé – bratři Mayer a Ignác Mandlové roku 1858 založili v Prostějově první továrnu na pánské a dětské oděvy. Téměř po celé 19. století zdejší židovští podnikatelé ovládali většinu průmyslu i obchodu ve městě, postupně se však, zvláště po vzniku Československé republiky, orientovali na významnější střediska (Brno, Vídeň) a na jejich místa nastupovali čeští podnikatelé. Nové výrobní postupy a metody zaváděla továrna na oděvy Gustava Sborowitze, která přestala využívat dosud

Počet obyvatel	1890	1907
křesťanská obec	19 512, z toho 953 židů	26 810, z toho 987 židů
židovská obec	1680, z toho 797 židů	1412, z toho 566 židů
celkem	21 192, z toho 1750 židů	28 222, z toho 1553 židů

rok	1834	1869	1880	1890	1900	1910	1921	1930	1939
počet židů	1742	1825	1804	1750	1553	1505	1428	1442	asi 1650

obvyklou práci domácích krejčích a soustředila dělníky v továrních halách, kde zavedla pásovou výrobu. Kromě textilního a oděvního průmyslu, výroby obuvi (firmy W. Lösegeld, J. Wolf), klobouků (S. Trau) nebo knoflíků (firma Kornolith K. a B. Winterových) působili židovští podnikatelé především v potravinářství. Úspěšně zde pracovaly sladovna a pivovar bratří Mořice a Bedřicha Winterových, sladovna Gebrüder Hamburger & Singer (později A. Haas a synové), továrna na výrobu likérů J. Pollak. V letech 1884–1913 vyráběla v Prostějově sirkárna Marcuse (později Mořice) Riese. Převládajícím odvětvím, v kterém se zdejší židovští podnikatelé uplatňovali, byla rozhodně až do konce 30. let 20. století konfekční výroba. Mezi největší místní výrobce oděvů této doby lze počítat firmy G. Sborowitz, Deutschland & Jassinger, Silesia, Moravia, Greif & Melhuba, H. Berger & Co., F. & E. Ballek.

Od konce 30. let nastal soumrak Hanáckého Jeruzaléma. Několik stovek zdejších židovských obyvatel bylo odvečeno do Terezína a většina z nich se již z vyhlazovacích táborů nevrátila. Na pamětní desce v obřadní síni prostějovského židovského hřbitova v Brněnské ulici je vytesáno 1227 jmen obětí rasové perzekuce, které zahynuly během 2. světové války. Některá jména obětí chybí, naopak jiná jsou zde navíc a jejich nositelé zůstali naživu. Jen některým se podařilo včas uprchnout do zahraničí, někteří zázrakem přežili utrpení v koncentračních táborech. Většina z těch, kteří se do svého rodného města vrátili, se

po roce 1948 vystěhovala do nového židovského státu Izraele či jinam do zahraničí. Prostějov tak přišel o hodně pracovitých, invenčních lidí, kteří dodnes na své město vzpomínají.

Bohužel ani malebné, byť léty zdevastované židovské město nezůstalo ušetřeno. V průběhu 50.–80. let minulého století podlehl asanacím, s výjimkou dvou synagog, dvou domů v Demlově ulici, čtyř budov v prostoru za obchodním domem Prior, jednoho domu ve Školní ulici a bloku 11 budov mezi ulicemi Uprkovou, Kostelní a Hradební, zvaných špalíček. Místo křivolakých uliček nescoucích v sobě ducha doby dnes „zdobí“ centrum města nevzhledná tržnice a prašné parkoviště – při pohledu z ptačí perspektivy vypadá tato oblast jako obrovská rána vyrvaná z těla dřívě souvislé zástavby. Zachráněné budovy ukazují, jak to zde mohlo – možná po nákladných rekonstrukcích – vypadat. Pozoruhodný je především rohový dům v Uprkově ulici č. 12, vyzdobený ve stylu venkovského biedermeieru, a dům č. 20 tamtéž, zvaný Ehrenstammův, jehož průčelí kráší portál a čtyři reliéfy nad okny prvního patra, znázorňující čtvero ročních období. Ve dvoře je tento dům v prvním i ve druhém poschodí vrouben kamennými zdobnými pavlačemi. Zajímavý spleť interier je možné shlédnout např. při návštěvě muzejních výstavních prostor v Uprkově ulici č. 18. Ani židovské modlitebny dnes neslouží původnímu účelu. Secesní zdobnosti zbařená velká synagoga funguje jako kostel církve československé husitské a starší empírovou využívá pravoslavná církev.

Polyhymnia se usmívá

O jednom olomouckém festivalu a jednom olomouckém orchestru

Nela Chládková

Komorní orchestr Iši Krejčího (KOIK) spolu s dalšími partnery pořádají letos podesáté Národní festival neprofesionálních komorních a symfonických těles známý pod názvem *Setkání*. První ročník festivalu byl zahájen na podzim roku 1999. Původně byl zamýšlen jako akce regionálního významu. Představily se na něm čtyři komorní orchestry ze střední a severní Moravy, mezi nimi i KOIK. Tehdy se uskutečnily dva koncerty. V roce 2003 vystoupilo již čtrnáct orchestrů z České republiky a Slovenska. V současné době dosáhl festival celostátního charakteru s mezinárodním přesahem.

Hlavním pořadatelem a organizátorem festivalu je Základní umělecká škola Iši Krejčího v Olomouci, jejíž komorní orchestr – KOIK se každoročně festivalu také účastní. Orchestr vznikl v roce 1987 pod vedením RNDr. Vladimíra Žůrka, po deseti letech se stal uměleckým vedoucím PaedDr. Josef Dvořák. Během své existence orchestr natočil několik CD, jmenujme například Českou mši vánoční J. J. Ryby nebo poslední profilové CD vzniklé k 20. výročí orchestru. V repertoáru Komorního orchestru Iši Krejčího najdeme díla nejen barokních, klasicistních či romantických skladatelů, ale i tvorbu 20. století. Vedle nich věnuje orchestr pozornost také olomouckým autorům, například doc. Pavlu Čotkovi, a chystá spolupráci se současnými autory jako je Richard Mlynář nebo prof. Jan Vičar.

Na letošním *Setkání* se představí jedenáct

orchestrů (Tišnovský komorní orchestr, Přerovský komorní orchestr, Smyčcový orchestr ZUŠ Hranice, Komorní orchestr Kopřivnice, Třinecký komorní orchestr, Iuventus musica Kroměříž, Audite silete musica (z Rakouska), Komorný orchestr mesta Trenčín, Komorní orchestr P. J. Vejvanovského, Pardubický komorní orchestr a Komorní orchestr Iši Krejčího), z nichž nově posluchači uslyší Komorní orchestr Kopřivnice, sbor Hutník z Polska, který je doprovázen Třineckým komorním orchestrem, dále pak Audite silete musica z Rakouska a také Pardubický komorní orchestr. Tradičním hostem bude také letos Komorný orchestr mesta Trenčín ze Slovenska. Letošní ročník má tedy z hlediska orchestrů nejširší mezinárodní účast. Velikým očekáváním je zmíněný rakouský orchestr, který se specializuje na renesanční hudbu. Středověkou atmosféru ještě znásobí dobové kostýmy a zvuky dobových hudebních nástrojů, díky kterým bude hudební zážitek autentičtější.

Většina těchto orchestrů je podporována základními uměleckými školami, členy orchestru se stávají jejich pedagogové nebo žáci. Nejlepší z nich pak vystupují na koncertech jako sólisté.

Všechny orchestry, které se festivalu *Setkání* účastní, se věnují klasické hudbě, občas se na repertoáru objeví průnik i do jiných hudebních žánrů. Například KOIK nastudoval některé skladby Petra Breinera, který netradičně upravuje známé skladby skupiny Beatles do barokní podoby. Pře-

rovský komorní orchestr nebo Komorný orchestr města Trenčín se věnují převážně barokním skladatelům, orchestr Gaudi Brno a jmenovaný rakouský orchestr se soustředí na renesanční hudbu. Na doporučení pořadatele mohou orchestry

zařadit autory, kteří mají v daném roce výročí. Letos tak do programu festivalu zařadil KOIK Bohuslava Martinů a jeho Posvícení. Vedle něj KOIK nově nastudoval Concerto alla Rustica Antonia Vivaldiho

Setkání 2009 bude probíhat každé úterý a pátek ve dnech 30. října až 24. listopadu v Klášterním Hradisku a Paláci Bohemia.

Já sama se jako posluchač účastním tohoto festivalu pravidelně každý rok, mám tedy možnost dlouhodobě sledovat uměleckou činnost Komorního orchestru Iši Krejčího i vývoj celého festivalu. Znamenávám značné rozšíření jak v řadách členů jmenovaného orchestru, který navíc příležitostně spolupracuje i s dalšími hudebníky a vytváří tak malý symfonický orchestr, tak v počtu orchestrů, které se festivalu *Setkání* účastní. Z původních čtyř se jejich počet letos zvýšil na jedenáct. I když je *Setkání* přehlídkou amatérských hudebních těles, jejich členové mnohdy dosahují profesionální úrovně. Každý rok se snaží nabídnout zajímavý program, který osloví každého, kdo holduje klasické hudbě. Múza hudby a sborového zpěvu Polyhymnia by měla z takových setkání jistě radost, přejme tedy i nám, posluchačům, stejně jako zúčastněným orchestrům příjemný hudební zážitek.

Ptáci nokturno

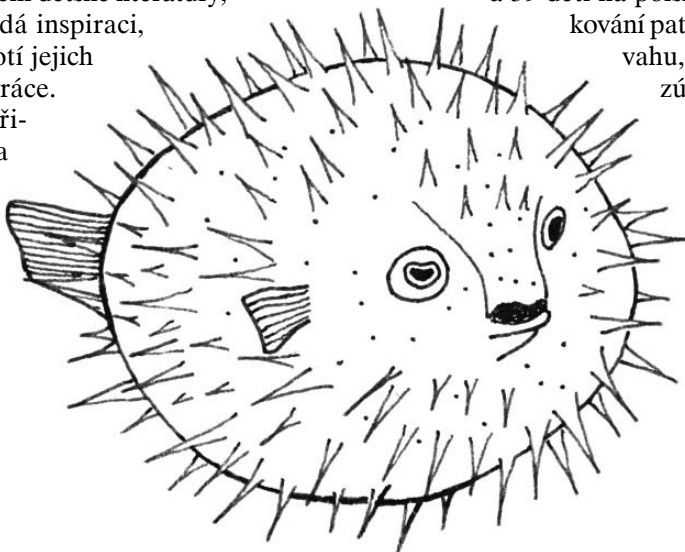
Děti opět píší

Soutěž tvůrčího psaní Staň se spisovatelem s ...

Městská knihovna Český Těšín vyhlásila po nedlouhé odmlce další soutěž pro děti v tvůrčím psaní. Navazuje na dlouholeté aktivity Městské knihovny v této oblasti. První byla soutěž Literární šuplíček (pět ročníků), další Moje město (10 ročníků). Druhou jmenovanou soutěž organizovaly veřejné knihovny ve městech Český Těšín, Cieszyn, Rožňava a Szerencs.

Díky ohlasu pedagogické a rodičovské veřejnosti se Městská knihovna v Českém Těšíně rozhodla v této aktivitě pokračovat, neboť jako jedna z mnoha je zaměřena na podporu dětského čtenářství. Proto byl v roce 2008 vyhlášen nový cyklus pod názvem Staň se spisovatelem s ... Cílem je vyzvat děti k tvůrčímu psaní a zprostředkovat kontakt se spisovatelem dětské literatury, který dětem předá inspiraci, povede a zhodnotí jejich tvůrčí literární práce. K projektu se připojila Biblioteka Miejska v Cieszyně.

Do prvního ročníku soutěže Staň se spisovatelem s ...

jsme pozvali známou a oblíbenou českou autorku **Petru Braunovou**, Biblioteka Miejska v Cieszyně pak polskou autorku pro děti **Beatu Ostrowickou**.

Úkolem spisovatelky Petry Braunové bylo určit námět pro literární práce účastníků soutěže. Úkolu se ujala s invencí sobě vlastní a předložila téma: *Dopis řediteli zeměkoule*. Dětem napsala motivační dopis, který byl natolik inspirující, že se do soutěže přihlásila řada malých odvážlivců – dětských čtenářů, a ti se pustili do práce. Petra se osobně setkala s českými dětmi v Českém Těšíně na tvůrčí dílně a osobně hodnotila přihlášené práce. Podobně pracovala Beata Ostrowicka s polskými čtenáři.

Soutěže se zúčastnilo 53 dětí na české straně a 59 dětí na polské straně hranice. Podě-

kování patří všem soutěžícím za od-

vahu, organizátorům a dalším zúčastněným za nezištnou a smysluplnou práci.

S vítěznými pracemi se může veřejnost seznámit ve sborníčku, která vydala Městská knihovna Český Těšín.

KNIŽNÍ VÝSTAVA

Listování

Moderní knižní kultura ve sbírkách Muzea umění v Olomouci

Muzeum umění představuje ve dnech **10. června – 11. října 2009** poprvé veřejnosti své sbírky knižní kultury 20. století. Velkoryse pojatá výstava *Listování* umožní nahlédnout do dvou muzejních knižních sbírek: Knihy 20. století (spolu s Knihovnou O. F. Bablera) a Autorské knihy (včetně Sbírký Rainer Verlag).

Sbíрку Kniha 20. století tvoří kolekce knih, časopisů a sborníků, na jejichž úpravě se podíleli významní představitelé nejen českého, ale i například německého a ruského výtvarného umění 20. století. Těžištěm sbírky je česká knižní avantgarda v období mezi dvěma světovými válkami, kdy hlavními proudy v českém knižním umění jsou funkcionalisticky orientované knižní úpravy a konstruktivistická typografie, jedinečná tvorba Josefa Čapka i umělci tvořící v duchu poetismu a surrealismu. V meziválečném období zažívá vzestup také užití fotografie a fotomontáže na knižních obálkách. Časové rozpětí sbírky se postupně rozšířilo směrem do minulosti; součástí sbírky jsou knižní úpravy umělců tvořících na počátku 20. století ve stylu secese, symbolismu, dekadence a později expresionismu a kubismu. Směrem k současnosti je sbírka nejvíce orientována na období šedesátých let, a to opět s mezinárodními přesahy.

Pandánem k této sbírce je výběr z Knihovny O. F. Bablera, významného olomouckého překladatele a bibliofila, jehož knihovnu a pozůstalost převzalo Muzeum umění v roce 2005. Její součas-

tí jsou i rukou psané dopisy slavných osobností z okruhu Bablerových přátel.

Druhou sbírku tvoří výrazně mezinárodní či přesněji euroatlantická kolekce autorských knih a knih pojatých jako umělecké dílo (druhá polovina 20. století až do současnosti), představující různé možnosti přístupu k tomuto v jádru intermedialnímu druhu výtvarného umění. Ve sbírce jsou vedle jedinečných autorských poloh zastoupeny rovněž lettristické či konceptuální možnosti práce s autorskou knihou. Hraniční oblast mezi autorskou knihou a objektem pak představují práce autorů z významného internacionálního hnutí Fluxus.

Samostatnou součástí v rámci této sbírky jsou autorské knihy z vydavatelství *Rainer Verlag*. Toto berlínské vydavatelství patřilo v letech své existence (1966–1985) k nejvýznamnějším vydavatelstvím autorských knih vůbec a pro svůj tvůrčí a experimentální přístup bylo vyhledáváno řadou dnes slavných autorů (např. Dieter Roth, A. R. Penck, Emmett Williams, Marcel Broodthaers, Ann Noël). Muzeum umění se stalo jedinou institucí na světě, která díky daru Rainera Pretzella vlastní úplnou sbírku autorských knih *Rainer Verlag*.

K výstavě vychází česko-anglická publikace, jež obsahuje i statě kurátorů příslušných sbírek (Hana Bartošová, Nikolas Proksch, Gina Renotière). Reprízu má výstava dohodnutou v Centre national d'art et de culture Georges-Pompidou v Paříži.

REGIONÁLNÍ KULTURNÍ OSOBNOSTI

ŘÍJEN

Bühren, Johann Heinrich – básník

* 11. 10. 1829 Borth (Německo)

† 09. 10. 1875 Uherské Hradiště

Místa působení: Opava; Uherské Hradiště

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. 3 (15). Ostrava 2002.

Dynka, Jiří – básník

* 04. 10. 1959 Luhačovice, okr. Zlín

Pozn.: spoluredigování internetového časopisu

www.magazLín.cz; od roku 1989 působí v Praze

Literatura: Báseň mého srdce. Brno 2005; www.czlit.cz; Slovo, 13.11.1997.

Hašler, Karel – filmový herec; filmový scenárista; kabaretiér; operetní herec; překladatel; skladatel; činoherní herec

* 31. 10. 1879 Zlíchov

† 22. 12. 1941 Mauthausen (Rakousko)

Místa působení: Brno

Pozn.: v letech 1903–1916 člen činohry Národního divadla v Praze; od roku 1925 člen karlínského Varieté

Literatura: Fikejz, M.: Český film. Herci a herečky. 1. A–K. Praha 2006; Postavy brněnského jeviště. 1. Brno 1984.

Hrabětová, Irena – literární historička, překladatelka; archivářka

* 31. 10. 1939 Havířov, okr. Karviná

Místa působení: Olomouc; Brno

Pozn.: zabývala se erbovními pověstmi
Literatura: Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. Praha 2007; Černá, J.: Slovníček současných brněnských spisovatelů. Brno 1994; Hoffmannová, J. – Pražáková, J.: Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha 2000.

Chamrád, Arnošt – básník; herec; dramatik

* 11. 10. 1879 Hrabyně, okr. Opava

† 26. 02. 1925 Opava

Místa působení: Hrabyně, okr. Opava

Pozn.: verše psal převážně ve slezském nářečí

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 2. Opava – Ostrava 1994; Chamrádův rod. Sborník k 90. výročí narození Arnošta Chamráda. Hrabyně 1969; Radostná země, 12, 1962.

Kanyzová, Žofie – vydavatelka; galeristka

* 31. 10. 1949 Vsetín

Pozn.: pracovala v krátkém filmu; založila firmu a agenturu Krásná paní a vydává stejnojmenný časopis; objevila se v několika filmech
Literatura: Fikejz, M.: Český film. Herci a herečky. 1. A–K. Praha 2006.

Körner, Vladimír – filmový scenárista; prozaik; televizní scenárista

* 12. 10. 1939 Prostějov

Místa působení: Zábřeh, okr. Šumperk

Pozn.: působí v Praze; scenárista Filmového studia Barrandov; spolupráce s režisérem Františkem Vláčilem

Literatura: Bílek, P.: 175 autorů. Praha 1982; Český biografický slovník XX. století. 2. K–P. Praha 1999; Čeští spisovatelé 20. století. Praha 1985.

Kypr, Pavel – básník; dramatik; publicista; prozaik; překladatel; redaktor

* 22. 10. 1909 Jihlava
 † 03. 10. 1976 Praha
 Místa působení: Brno; Jihlava
 Pozn.: od roku 1953 redaktor v Praze
 Literatura: Československý hudební slovník osob a institucí. 1. A–L. Praha 1963.

Nenadál, Radoslav – literární historik; literární kritik; prozaik; překladatel

* 30. 10. 1929 Šumperk
 Pozn.: orientace na výklad a překlad anglo-americké literatury; autor učebnic; editor spisů W. M. Thackerayho
 Literatura: Český biografický slovník XX. století. 2. K–P. Praha 1999; Čtenář, 43, 1991, č. 8–9, příl.

Oščádal, Jan – spisovatel; vydavatel; překladatel

* 03. 10. 1949 Brno
 Pozn.: získal řadu cen za sci-fi povídky
 Literatura: Adamovič, I.: Slovník české literární fantastiky a science fiction. Praha 1995.

Pavelčík, Antonín – básník

* 10. 10. 1869 Dolní Nětčice, okr. Přerov
 † 27. 07. 1929 Slatinice, okr. Olomouc
 Místa působení: Branky, okr. Vsetín; Cholína, okr. Olomouc; Horní Bečva, okr. Vsetín; Slatinice, okr. Olomouc; Spytihněv, okr. Zlín
 Pozn.: přispíval do Evy, Našeho domova, Našince, Nového života, Obzoru

Literatura: Poselství. Olomouc 1938; Vopravil, J.: Slovník pseudonymů v české a slovenské literatuře. Praha 1973.

Piegza, Karol – básník; prozaik; folklorista

* 09. 10. 1899 Orlová-Lazy, okr. Karviná
 † 03. 02. 1988 Jablunkov, okr. Frýdek-Místek
 Místa působení: Orlová-Lazy, okr. Karviná; Orlová, okr. Karviná; Stonava, okr. Karviná; Jablunkov, okr. Frýdek-Místek
 Pozn.: člen řady spolků a sdružení; zajímal se o dějiny regionu; publikoval v novinách a časopisech
 Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 5. Opava – Ostrava 1996; Málková, I. – Urbanová, S.: Literární slovník severní Moravy a Slezska (1945–2000). Olomouc 2001.

Šíma, František – básník; publicista; prozaik; redaktor

* 01. 10. 1899 Plandry, okr. Jihlava
 † 13. 08. 1972 Dačice, okr. Jindřichův Hradec
 Pozn.: kastelán na Lipnici a správce zámku v Dačicích, žil v Krouně, pohřben v Polné; příspěvky v regionálních časopisech, vlastivědných sbornících
 Literatura: Zejda, R. – Jurman, H. – Havlíková, L.: Slovník spisovatelů okresu Žďár nad Sázavou. Třebíč 1992; Prchal, J.: Biografický slovník Polska. Polná 2002.

Wondrák, Eduard – bibliofil; básník; historik

* 27. 10. 1919 Žatec, okr. Louny
 † 10. 04. 1996 Olomouc
 Místa působení: Olomouc
 Pozn.: zabýval se dějinami lékařství a úrazovou chirurgií; psal životopisné studie lékařů; přínos k poznání života a díla Alberta Schweitzera

Literatura: Olomoucké hřbitovy a kolumbária. Olomouc 2001; Hanácké noviny, 16.4.1996; Kdykde-co v Olomouci, 1996, č. 5; Český biografický slovník XX. století. 3. Q-Ž. Praha 1999; Zakladatelé a pokračovatelé. Olomouc 1996; Všeticka, F.: Olomouc literární. Olomouc 2002.

LISTOPAD

Bezděková, Eva – překladatelka; libretistka; dramaturgyně

* 25. 11. 1929 Brno

† 19. 09. 1992 Praha

Místa působení: Brno

Pozn.: překlady divadelních her, operních a operetních libret, světové prózy, filmů; překládala z francouzštiny, italštiny, angličtiny; působila v Městských divadlech pražských; dvakrát se objevila ve filmu

Literatura: Fikejz, M.: Český film. Herci a herečky. 1. A-K. Praha 2006; Biografický slovník českých zemí. [4.] Bene-Bez. Praha 2006; Janota, D. – Kučera, J. P.: Malá encyklopedie české opery. Praha 1999; Divadelní noviny, 1, 1992, č. 3.

Fišer, Zbyněk – básník; literární kritik; redaktor

* 23. 11. 1959 Praha

Místa působení: Brno

Literatura: Černá, J.: Spisovatelé Jihomoravského kraje. Brno 1991.

Holt, Hans – divadelní herec; filmový herec; televizní herec; dramatik

* 22. 11. 1909 Vídeň (Rakousko)

† 03. 08. 2001 Baden bei Wien (Rakousko)

Místa působení: Moravská Ostrava, okr. Ostrava Pozn.: působil převážně ve vídeňských divadlech, nejdéle v Theater in der Josefstadt, jehož kmenovým členem byl více než 40 let

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. Nová řada. 10 (22). Ostrava 2007.

Chudoba, Bohdan – archivář; publicista; překladatel

* 21. 11. 1909 Brno

† 02. 01. 1982 Madrid (Španělsko)

Místa působení: Brno; Tišnov, okr. Brno-venkov Pozn.: překlady z němčiny, angličtiny; publikování v tisku lidové strany; od roku 1948 v exilu; přednášel na amerických univerzitách a na univerzitě v Madridu

Literatura: Slovník českých spisovatelů. Toronto 1982; Český biografický slovník XX. století. 1. A–J. Praha 1999; Hoffmannová, J. – Pražáková, J.: Biografický slovník archivářů českých zemí. Praha 2000.

Kocourková, Hana – básnířka; textařka; výtvarnice

* 21. 11. 1959 Brno

Pozn.: studovala na Lidové škole umění a Lidové konzervatoři v Ostravě; texty pro skupinu Betula Pendula; soukromě podniká (výtvarná škola)

Literatura: Machala, L.: Průvodce po nových jménech české poezie a prózy 1990–1995. Olomouc 1996.

Legátová, Květa – prozaička; televizní dramatička; rozhlasová dramatička

* 03. 11. 1919 Podolí, okr. Brno-venkov

Místa působení: Brno

Oblast působení: Slovácko
 Pozn.: její povídky navazují na naši venkovskou realistickou prózu; chybně bývá uváděno datum narození 3. ledna
 Literatura: Slavíková, V.: Spisovatelé Jihomoravského kraje. Brno 1989; Kdo je kdo. Osobnosti české současnosti. 5000 životopisů. Praha 2005.

Neubauer, Karel – překladatel; činoherní režisér; recitátor; dramaturg; herec
 * 08. 11. 1929 Olomouc
 † 05. 08. 1981 Olomouc
 Místa působení: Nový Jičín; Ostrava; Uherské Hradiště; Velké Opatovice, okr. Blansko
 Literatura: Hejl, E. – Procházka, Z.: Koho dal náš okres divadlu. Blansko 1986.

Novák, František Xavier – historik; spisovatel
 * 22. 11. 1859 Ostrava-Přívoz, okr. Ostrava
 † 04. 04. 1935
 Pozn.: profesor církevních dějin; autor teologických knih
 Literatura: Kdy zemřeli...? 1967–1970 a 1935–1936. Praha 1970.

Písecký, Ferdinand – spisovatel
 * 25. 11. 1879 Praha
 † 25. 10. 1934 Bratislava (Slovensko)
 Místa působení: Příbor, okr. Nový Jičín
 Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 10. Ostrava 1998.

Polách, Bohumír – autor dětské literatury; dramatik; prozaik
 * 08. 11. 1899 Brno
 † 11. 12. 1979 Brno

Místa působení: Brno
 Pozn.: ředitel Českého literárního fondu Praha v letech 1954–61
 Literatura: Čeští spisovatelé 20. století. Praha 1985; Chmel, Z.: Galerie brněnských osobností. 3. N-S [i.e. P-S]. Brno 2003.

Pospischil, Leo – prozaik
 * 10. 11. 1899 Šumperk
 † 04. 06. 1942 Buchenwald (Německo)
 Pozn.: literární mystifikátor
 Literatura: Filip, Z.: Biografický slovník okresu Šumperk. Šumperk 2001.

Stratil, František – básník; kulturně-osvětový pracovník; prozaik; vydavatel
 * 15. 11. 1849 Unčovice, okr. Olomouc
 † 22. 01. 1911 Opava
 Místa působení: Brno; Olomouc; Opava
 Oblast působení: Opavsko
 Pozn.: spoluydavatel Slámovy Slezské kroniky
 Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 10. Ostrava 1998; Ficek, V.: Biografický slovník širšího Ostravska. 1. Opava 1972.

PROSINEC

Benesch, August – básník
 * 22. 12. 1829 Velký Ořechov, okr. Zlín
 † 19. 04. 1911 Kroměříž
 Místa působení: Brno; Moravská Ostrava, okr. Ostrava; Kroměříž
 Pozn.: v Kroměříži založil stálý městský orchestr a hudební školu; třikrát byl zvolen starostou Kroměříže

Literatura: Biografický slovník českých zemí. [4.] Bene-Bez. Praha 2006.

Blatný, Ivan – básník; překladatel

* 21. 12. 1919 Brno

† 05. 08. 1990 Colchester (Velká Británie)

Místa působení: Brno

Pozn.: autor veršů pro děti; od roku 1948 žil ve Velké Británii; spolupracoval s BBC a Svobodnou Evropou

Literatura: Biografický slovník českých zemí. [5.] Bi-Bog. Praha 2006; Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 1. A–G. Praha 1985; Slovník českých spisovatelů. Toronto 1982; Český biografický slovník XX. století. 1. A–J. Praha 1999; Československý biografický slovník. Praha 1992.

Cenek, Svatopluk – literární vědec

* 24. 12. 1909 Černčín, okr. Vyškov

† 17. 02. 1992 Praha

Místa působení: Vyškov; Šumperk; Zábřeh, okr. Šumperk

Pozn.: od roku 1959 byl pracovníkem Výzkumného ústavu pedagogického v Praze

Literatura: Filip, Z.: Kdo byl kdo. 200 osobností z historie Šumperka. Štítý 2008.

Dostál, Eugen – historik výtvarného umění; konzervátor; publicista

* 23. 12. 1889 Příbor, okr. Nový Jičín

† 27. 01. 1943 Brno

Místa působení: Brno

Pozn.: reorganizoval památkovou péči na Moravě; objevil Madonu z Veveří

Literatura: Encyklopedie českého výtvarného

umění. Praha 1975; Kapitoly z českého dějepisu umění. 2. Praha 1987; Český biografický slovník XX. století. 1. A–J. Praha 1999; Chmel, Z.: Galerie brněnských osobností. 1. A–K. Brno 1998.

Kaláb, Emil – spisovatel; historik

* 10. 12. 1889 Tvarožná, okr. Brno-venkov

† 08. 03. 1932

Místa působení: Tvarožná, okr. Brno-venkov

Literatura: Brněnský večerník, 1. 12. 1994; Vlastivědný věstník moravský, 46, 1994, č. 1.

Knittl, Zdeněk – operní pěvec; operní režisér; překladatel

* 29. 12. 1889 Praha

† 21. 09. 1955 Praha

Místa působení: Brno

Literatura: Dufková, E.: Postavy brněnského jeviště. 3. Brno 1994.

Luskač, Rudolf – prozaik

* 21. 12. 1899 Rájec-Jestřebí, okr. Blansko

† 26. 06. 1971 Praha

Pozn.: autor loveckých a cestopisných próz, knih s přírodní tematikou pro dospělé i mládež; působení v Praze

Literatura: Kunc, J.: Slovník českých spisovatelů beletristů 1945–1956. Praha 1957; Československý biografický slovník. Praha 1992; Český biografický slovník XX. století. 2. K–P. Praha 1999.

Macák, Bohumír – divadelní kritik; literární kritik; rozhlasový dramaturg; televizní dramaturg; činoherní dramaturg; redaktor; autor rozhlasových her; scenárista

* 01. 12. 1909 Olomouc

† 05. 11. 1989 Brno

Místa působení: Brno; Olomouc

Literatura: Postavy brněnského jeviště. 1. Brno 1984; Kdy zemřeli...? 1986–1990. 2. K–Ž. Praha 1994.

Nečas, Jan Evangelista – básník; překladatel

* 25. 12. 1849 Studnice, okr. Žďár nad Sázavou
† 30. 01. 1919 Brno

Místa působení: Brno; Velké Meziříčí, okr. Žďár nad Sázavou; Vizovice, okr. Zlín; Vyškov; Český Těšín, okr. Karviná

Pozn.: jako rok narození někdy uváděn rok 1848, též datum a místo úmrtí se v pramenech různí

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 9. Ostrava 1997; Hýsek, M.: Literární Morava v letech 1849–1885. Praha 1911; Ottův slovník naučný. 18. Praha 1902; Zejda, R. – Jurman, H. – Havlíková, L.: Slovník spisovatelů okresu Žďár nad Sázavou. Třebíč 1992.

Richter, Fráňa – básník; redaktor; prozaik

* 14. 12. 1889 Horní Cerekev, okr. Pelhřimov
† 25. 06. 1967 Ústí nad Labem

Místa působení: Hodonín; Ostrava

Pozn.: pracoval v rozhlasu

Literatura: Adamovič, I.: Slovník české literární fantastiky a science fiction. Praha 1995; Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 3/II. P–Ř. Praha 2000.

Sloboda, Daniel – básník; kulturně-osvětový pracovník; prozaik; překladatel; redaktor; sběratel lidových písní

* 20. 12. 1809 Skalica (Slovensko)

† 10. 11. 1888 Rusava, okr. Kroměříž

Místa působení: Brno; Rusava, okr. Kroměříž

Pozn.: od roku 1837 na Moravě; vztah díla k Valašsku; styky se Štúrem, Kollárem, Sušilem, Šemberou

Literatura: Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. 1. Praha 2007; Ficek, V.: Biografický slovník širšího Ostravska. 5. Opava 1983.

Terramare, Georg – spisovatel; režisér; ředitel divadla

* 02. 12. 1889 Vídeň (Rakousko)

† 04. 04. 1948 La Paz (Bolívie)

Místa působení: Opava

Literatura: Biografický slovník Slezska a severní Moravy. 9. Ostrava 1997.

Trávníček, Jan Evangelista – kulturně-osvětový pracovník; spisovatel

* 20. 12. 1899 Drnovice, okr. Vyškov

† 06. 08. 1981 Valašské Meziříčí, okr. Vsetín

Místa působení: Horní Lideč, okr. Vsetín

Pozn.: psal povídky do Našince a dalších periodik; autor vlastivědných článků

Literatura: Kdy zemřeli...? 1980–1985. Praha 1992; Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska 2000. Valašské Meziříčí 2000.

Josef Čapek: Vidět knihu

16. 7. – 27. 9. 2009

Výstava v Muzeu moderního umění,
Olomouc, Denisova 47

Probíhá v rámci letošního Roku knihy. Josef Čapek patří k ústředním osobnostem českého umění 1. poloviny 20. století. Byl spisovatelem, stejně jako jeho bratr Karel, ale především malířem, grafikem a knižním ilustrátorem. Knižní tvorbu Josefa Čapka bychom mohli označit za přechod mezi knižním uměním generace před první světovou válkou a meziválečnou avantgardou – pokud by jeho knižní tvorbu bylo vůbec možné do určitého směru zařadit. Čapek si vytvořil svůj vlastní, velmi osobitý a dynamický styl se smyslem pro moderní zkratku a s důrazem položeným na užitkový charakter. Čapkova práce pro knihu se naplno rozvinula po roce 1919 a vynesla desítky, ba stovky knižních obálek pro přední nakladatele doby – Aventinum Otakara Štorch-Mariena, Františka Borového, Rudolfa Škeříka, Františka Obziny a mnohé další. Velké množství zakázek, které se od nakladatelů hrnuly, si Čapek rozhodně neusnadňoval opakováním nebo jednotvárností. K jednomu titulu přinášel často i několik různých řešení obálky; mnohé zůstaly nepoužity, někdy vyšel stejný titul s různými obálkami i v téže roce. Kromě obálek vytvářel osobité nakladatelské značky, ilustroval, věnoval se knižním úpravám a navrhoval vazby.

Z obsahu:

Helena Veličková s Arnoštem Lustigem

Projekt Bohemia, Moravia et Silesia Judaica

- Pavel Kocman

Kafkovi už tolik nedlužíme

- Markéta Mališová

Židovství v prózách Ladislava Fukse

- Erik Gilk

Židé ve středověké Olomouci

- Štěpán Kohout

Hanácký Jeruzalém

- Marie Dokoupilová

3